

בראשית לכיתה ב'

- מדריך למורה -

הקדמה

ספר הלימוד והמדריך למורה נכתבו ברוח תוכנית הלימודים החדשה בתנ"ך תשע"ט לכיתה ב'. הספר מכיל את כל הפרקים והפסוקים, למעט פסוקים אחדים שהוחלט לא לכלול בו. בשל הקושי בקריאת שפת התנ"ך ובהבנתה וכדי לחשוף את התלמידים לסיפורים המרתקים ולרעיונות החשובים בלי להמאס עליהם את הקשיים, חולקו הפרקים ליחידות משנה, ובכל יחידה מובאים פירושים למילים קשות, שאלות לאיתור מידע בהכוונה לפסוק שבו נמצאת התשובה, שאלות לשיחה בכיתה לפני הקריאה ואחריה וכן פעילויות שונות ומגוונות שהתלמידים יבצעו בעצמם בזוגות או בקבוצות. כמו-כן נלמדים בספר נושאים לשוניים המאפיינים את שפת התנ"ך, ולאורך כל הספר מובאות שאלות הקשורות בנושאים שנלמדו, כדי שהתלמידים יטמיעו את הנושאים האלה. נוסף על כל אלה, מובאים בספר טקסטים מהתקופה המודרנית, שלנו - כמו שירים מוכרים, ציורים שצוירו על-ידי ציירים בעלי שם, ותיאורים של מצבים מחיי היום-יום - כדי לקרב את הסיפורים שקרו בעולם הקדום, הרחוק, אל חיי הילדים, החיים העכשוויים. כך נוצרת אווירת לימודים מעניינת וחוויתית התורמת להבנה של הנושאים השונים ומתאימה לחיי הלומדים.

המבנה של ספר בראשית

הנושאים הנלמדים בספר בראשית בכיתה ב' הם הפרקים ממעשה בריאת העולם עד קניית מערת המכפלה בידי אברהם. מעשה בריאת העולם וקורות הדורות הראשונים מתוארים בקיצור יחסית, מפני שחלקו העיקרי והחשוב של הספר הוא סיפורי האבות.

קורות הדורות הראשונים

אחד עשר הפרקים הראשונים מתוארים כשורה של ניסיונות שבהם האל מנסה לעצב את העולם בצורה נכונה. בתחילה הוא מנסה זוג אחד (אדם וחוה), אך הם אוכלים מפרי עץ הדעת ונכשלים. אחר-כך הוא מנסה דור שלם (דור המבול), אך הדור משחית את דרכו. בניסיון האחרון הוא מנסה משפחה אחת, היא משפחת תרח, ובעיקר הוא מנסה את העומד בראש המשפחה, אברם, האמור לשמש דוגמה לכל העמים האחרים ולהפוך לאבי האומה הישראלית. תיאורי הדורות הראשונים מתחלקים לשתי תקופות: עשרה דורות מאדם עד נוח ועשרה דורות מנוח עד אברם. המבול, אשר התרחש בדור העשירי, מבדיל בין שתי התקופות. קורות הדורות הראשונים עומד בסימן הידרדרות מוסרית: אדם וחוה אכלו מפרי עץ הדעת, קין הרג את הבל, למך חיבר שיר התפארות על רצח, אנשי דור המבול השחיתו את דרכם, ואנשי מגדל בבל חטאו בחטא הגאווה ובניסיון למרוד באל. תקופה זו עומדת גם בסימן הקללה: האל מקלל את האדמה בתקופת האדם הראשון ("אָרְוָה הָאֲדָמָה בְּעִבְרָךָ בְּעִצְבֹּן תֹּאכְלֶנָּה", פרק ג', פסוק י"ז), האל מקלל את קין ("אָרְוָה מִן הָאֲדָמָה", פרק ד', פסוק י"א), ונוח מקלל את כנען נכדו. הדורות הראשונים עומדים בסימן התפתחות חומרית בעקבות האכילה מעץ הדעת: קין היה עובד אדמה, והבל

רועה צאן; חנוך, הבן של קין, בנה את העיר הראשונה; בני למך הם אבות התרבות החמרית: יבל היה אבי הנוודים רועי הצאן, יובל הוא אבי האנשים שאומנותם היה הנגינה, ותובל קין אבי חרשי הברזל; נוח בנה תיבה והראשון אשר נטע גפן; אנשי מגדל בבל הצליחו לייצר חומרי בנייה ולבנות מגדל וראשו בשמים.

סיפורי אברהם

האל בוחר במשפחה אחת, ובייחוד בעומד בראשה אברם. הפרטים על חיי אברם לפני בואו אל ארץ כנען בגיל שבעים וחמש הם מעטים, מפני שהם אינם חשובים למחבר הספר. משפחת תרח עזבה את העיר אור כשדים המזוהה עם העיר "אור" בדרום מסופוטמיה, כנראה סיבות כלכליות או בעקבות סכנה לחייהם. בדרכה אל ארץ כנען עצרה המשפחה בעיר חרן בסוריה ושם התיישבה. אברם ושרי אשתו ולוט אחיינו עזבו את חרן כדי להגיע אל ארץ כנען בעקבות הצו לאברם. חז"ל פירשו את סיפורי אברם כעשרה ניסיונות שבהם ניסה האל את אברם, כדי לבדוק אם אברם ראוי להיבחר לאבי האומה. הניסיון הראשון הוא הצו לעזוב את ארצו ואת מולדתו ואת בית אביו וללכת אל ארץ אחרת, והניסיון העשירי הוא הצו להקריב את בנו יצחק בהר המוריה. בניסיון הראשון ויתר אברם על עברו, ובניסיון העשירי והאחרון הוא מוכן לוותר על עתידו.

סיפורי אברם עומדים בסימן מעשה אבות סימן לבנים, כלומר הסיפורים רומזים על אירועים בתולדות בני ישראל. לדוגמה, הליכתו של אברם במקומות מסוימים בארץ - כמו שכם, בית אל, העי - מרמזת על כניסת בני ישראל לארץ בספר יהושע ועל כיבוש המקומות שבהם הלך אברם; ירידת אברם ושרי למצרים בבראשית י"ב בעקבות רעב כבד בארץ והסכנה אשר נשקפה לאברם במקום, מרמזות על שעבוד צאצאיו במצרים; הניצחון על מלכי המזרח, אשר עברו בדרך המלך, מרמז על המעבר העתידי של בני ישראל בדרך זו בדרכם לכנען; הסיפור על מלכי צדק מלך שלם (שמה הקדום של ירושלים) מרמז על קדושת העיר.

אחת הבעיות הגדולות בסיפורי אברם היא היעדר בן יורש. עקרותה של שרי נזכרת כבר בפרק י"א, ונושא זה עובר לאורך כל סיפורי אברם. היעדר בן יורש הוא בבחינת סופה של המשפחה. אברם חושש מפני מוות ללא בן יורש, שכן הוא במקרה כזה הוא יעביר את רכושו לעבדו הבכיר. שרי נתנה לאברם את הגר, האמה שלה, כדי שייולדו לאברם ילדים ממנה. האל מבטיח להעניק בן יורש לאברם כבר בפרק י"ב, ובפרק ט"ו מבטיח האל לאברם כי צאצאיו יהיו רבים כמו כוכבי השמיים וכורת איתו ברית שבה הוא מתחייב להעניק לצאצאיו את הארץ. בפרק י"ח זוכה אברהם לביקור של אורחים המבטיחים לו כי שרה אשתו תלד בעוד שנה.

הברכות וההבטחות עוברת באילן היוחסין של משפחת האבות תמיד לאדם אחד מבין שניים. האל בוחר באברם ומבטיח לו את הארץ, ואברם בוחר לשבת בארץ. לעומת לוט זאת בוחר לשבת בקצה הארץ. האל בוחר ביצחק, ולא בישמעאל. ישמעאל יושב במדבר, ואילו יצחק נשאר בגבולות הארץ. מערכת היחסים בין האל לאברם מעוצבת בעזרת בריתות. הברית הראשונה היא ברית בין הבתרים שבה מתחייב האל למלא את הבטחתו ולתת לבני אברם את הארץ. הברית השנייה היא ברית המילה שבה מתחייבים שני הצדדים: האל מתחייב לתת את הארץ לאברהם ולצאצאיו כאחוזת עולם, ואברהם ובני ביתו מתחייבים לעבור את טקס ברית המילה.

יחידות הלימוד בספר הלימוד

פרקי התורה מחולקים בספר הלימוד ליחידות משנה. המטרה המרכזית היא לסקרן את התלמידים, לגרום להם עניין והנאה בקריאה ובמה שיש לתורה להציע לנו. לכן כל יחידת לימוד מכילה מידע ושאלות מסוגים שונים.

- כל יחידת לימוד כוללת את הפסוקים המקראיים, ולצידם פירושי מילים. מילים רבות אינן מוכרות לתלמידים, לעיתים המבנה התחבירי שונה מהמבנה של לשון ימינו, ולכן הקריאה אינה טבעית לתלמידים. נוסף על כך, יש מילים שהתלמידים מכירים, אך הן נכתבות אחרת ממה שהם רגילים. (לדוגמה, המילה "היא" נכתבת לפעמים "הוא"). לכן מומלץ שהמורים יקראו את הפסוקים בקול, והתלמידים יעקבו באצבע אחר הקריאה. בהמשך על-פי רמת התלמידים, אפשר לבקש מהתלמידים לקרוא בעצמם בקול.
- רוב היחידות נפתחות בשיחה או בשאלת דריכה שסביבה נכתב מערך השיעור. שאלות הדורשות חשיבה ושאלות שיכולות להיות עליהן כמה דעות, ייענו בעל-פה בשיחה בכיתה, כדי לא להעמיס על הילדים את הכתיבה.
- לאורך היחידה התלמידים עונים בכתב על שאלות של איתור מידע. כדי להקל עליהם הם מופנים תמיד לפסוקים המדויקים שבהם הם אמורים למצוא את התשובה, והם אינם צריכים לחפש בכל מקבץ הפסוקים. התשובות על השאלות האלה הן קצרות ואינן דורשות כתיבה רבה העלולה להקשות על התלמידים ולהמאיס עליהם את הלימוד.
- לעיתים התלמידים מתבקשים לכתוב את הפסוקים במילים שלהם, ובדרך כלל הם משלימים קטע בעזרת מחסן מילים. המטרה היא לעזור להם להתמודד עם המילים הלא-מוכרות ועם הצורות התחביריות שאינן אופייניות ללשון ימינו.
- מובאות שאלות על הנושאים החשובים בפרק, המובילות את ההוראה ואת הלמידה עקב בצד אגודל.
- מובאות פרשנויות שונות - בעיקר פרשנות חז"ל ובעיקר רש"י - המתאימות לגיל הלומדים.
- מובאים סיפורי פולקלור, אגדות, תמונות, מפות ועוד, הקשורים לפסוקים הנלמדים.
- ב"פינת לשון" מובאים נושאים לשוניים הקשורים לשפה הייחודית של התנ"ך. בכיתה ב' התלמידים לומדים את הנושאים הרווחים ביותר בשפת התנ"ך, נושאים שהם נתקלים בהם לאורך כל הפרקים בספר בראשית: ו' ההיפוך, ה' המגמה, ה' השאלה, צורות פועל ארוכות וקצרות, כינויים חבורים. כמו-כן הם מתחילים ללמוד גימטרייה, שכן ספרי התורה, הפרקים והפסוקים ממוספרים בשיטת הא"ב. לעיתים מובאים פירושים שונים למילים המוכרות לילדים. המטרה היא לחשוף אותם לכך שלפעמים יש למילה כמה פירושים, וללמד אותם לבחור את הפירוש המתאים למילה. הפירושים לקוחים מ"רב מילים לבית הספר, יעקב שויקה". חלקם מובאים בצורה אותנטית, מצולמים, וחלקם מעובדים. נוסף על כל אלה, נלמדים ביטויים שונים המשמשים אותנו עד היום, והם נובעים מפסוק מסוים.
- מאחר שספרי התורה מחולקים לפרשות, כאשר מסתיימת פרשה מובא סיכום של הנושאים שעלו בה.

נושאים לשוניים

הוחלט ללמד את העקרונות הבולטים בשפת התנ"ך. כדי להטמיע את הנושאים וכדי שהתלמידים לא ירגישו חסימה בקריאה בגלל "זרות" העקרונות האלה, הם מתורגלים לאורך כל הספר.

- **ו' ההיפוך (22)** – המאפיין העיקרי של לשון המקרא
הכוונה ל-ו' הנכתבת בתחילת פועל ו"הופכת" אותו מעבר לעתיד ומעתיד לעבר.
- **ה' השאלה (63)**
בימינו מילת השאלה "האם" מחליפה את ה' השאלה, אולם רוב הדוברים אינם משתמשים אפילו במילה "האם". בדיבור ההבדל בין משפט שאלה של "האם" לבין משפט חיווי הוא העלייה והירידה של הקול בסוף המשפט. בכתיבה מקובל לסמן נקודה בסוף משפט חיווי וסימן שאלה בסוף משפט שאלה. במקרא סימני הפיסוק שונים מאלה של ימינו, ולכן בספר מובאים סימני השאלה במקומות הרצויים.
- **משמעויות של המילה "אך" (96)**
בשיעורי העברית חלק מהתלמידים מתחילים ללמוד מילות קישור, וביניהן מילות ניגוד כמו "אבל" ו"אך". יש תלמידים שאינם מכירים את המילה "אך".
כעת יראו התלמידים שלמילה "אך" יש משמעות נוספת: "רק".
- **משמעויות של המילה "את" (116)**
התלמידים מכירים את המילה "את" כחלק ממושא ישיר: לקחתי את הספר. הם מכירים גם את הנטיות של המילה: לקחתי אותו, לקחתי אותה.
למילה "את" יש משמעות נוספת: "עם". בימינו אין משתמשים בה בצורה הנפרדת, אבל היא מוכרת בנטיות: הלכתי איתו, הלכתי איתם. לעומת זאת במילה "עם" לא משתמשים בנטיות בחיי היום-יום, והן מוכרות בעיקר בספרות.
- **גימטרייה (133)**
לכל אות בעברית יש ערך מספרי. בדרך כלל התלמידים לומדים גימטרייה בשיעורי חשבון. לכן הוחלט להזכיר כאן את הנושא ולהציג את האותיות הראשונות, עד נ'. החשיבות של הגימטרייה כאן נובעת מכך שהפרקים והפסוקים ממוספרים באותיות, ולא בספרות. בספר בראשית יש חמישים פרקים (שיילמדו בכיתה ג'), ולכן מובאים כאן הערכים עד נ'.
- **פועל בצורה מקוצרת ובצורה ארוכה (138)**
נושא זה מובא בהקשר של ו' ההיפוך. לפעמים כאשר יש ו' היפוך בשורשים מגזרת נל"י (בצורת העבר-נסתר יש ה' בסוף), מקצרים את הפועל. דוגמה: כשם שאומרים ו"ישמור" במקום "שמר", היינו מצפים שייאמר "וישתה" במקום "שתה". אולם הצורה הנכתבת היא "וישתה". זו צורה קצרה.
בספר הזה הצורה "וישתה" נחשבת ארוכה, כדי שהתלמידים יבדילו בינה לבין הצורה הקצרה. צורה ארוכה המקובלת במקרא, היא למשל "אשירה" (במקום "אשיר"). אבל צורות אלה אינן נלמדות בספר הנוכחי.
- **ה' המגמה (144)**
הכוונה ל-ה' הנכתבת בסוף שם עצם כדי לציין כיוון, והיא מחליפה את ה-ל' הנכתבת בתחילת המילה. בלשון המקרא מוצאים מילים רבות שיש בהן ה' המגמה. בימינו נותרו כמה מילים שיש בהן ה' המגמה: מערבה, צפונה, ימינה, שמאלה, הביתה ועוד.

● **כינוי חבור בשם העצם (152) ובפועל (170)**

רוב התלמידים לומדים בשיעורי ספרות את הכינויים החבורים, משום שאלה קיימים בעיקר בסיפורים.

כינוי חבור בשם העצם מפורק על-ידי המילה "של", ואילו כינוי חבור בפועל מפורק על-ידי המילה "את". בספר הזה התלמידים לומדים את שני הסוגים האלה בנפרד.

מה למדנו בספר?

בסוף הספר מובאים שלושה מקבצים של שאלות בשלושה תחומים: (1) לשון, (2) ניבים וביטויים, (3) תוכן מקראי.

שאלת הלשון היא "תרגום" של מצב מחיי היום-יום הכתוב בלשון המקרא, ללשון ימינו. שאלה זו בודקת את הפנמת הנושאים הלשוניים ועשויה לעורר צחוק בקרב התלמידים ולכן תגרום להנאה. בשאלת הניבים והביטויים מובאים מצבים מחיי היום-יום, ועל התלמידים לזהות מהו הביטוי המתאים. כל הביטויים נלמדו בספר בהקשר המקראי, והתלמידים נחשפו לשימוש היום-יומי של הביטוי.

שאלות על התוכן המקראי מובאות בצורת שאלת "מי אני". מובאים הנושאים העיקריים שחשוב לזכור מפרקי הספר.

המדריך למורה

המדריך למורה מיועד למורים בלבד.

כל יחידת לימוד כוללת את **היסוד המארגן** שעל-פיו נכתבה יחידת הלימוד, ואחריו כל **הרעיונות** שבפרק. לאחר מכן מובאות **התשובות לכל השאלות** ביחידת הלימוד.

תוכן העניינים

העמוד במדריך למורה	העמוד בספר הלימוד		
7	5		מתחילים ללמוד תורה
7	7	פָּרָק א פְּסוּקִים א-לד	בְּרִיאַת הָעוֹלָם
12	29	פָּרָק ב פְּסוּקִים א-ד	זְמַן מְנוּחָה
13	33	פָּרָק ב פְּסוּקִים ד-כד	גו עֵדוֹן
16	41	פָּרָק ג	הַגְרוּשׁ מִגּוֹן עֵדוֹן
21	58	פָּרָק ד	קִיּוֹן וְהַבֵּל
25	72	פָּרָק ו פְּסוּקִים א-ו	חַיֵּי בְּנֵי הָאָדָם בְּאֶרֶץ
26	77	פָּרָק ו פְּסוּקִים ז-כב	נח
	83	פָּרָק ז	הַמַּבּוּל
	97	פָּרָק ח	הַיְצִיאָה מִן הַתְּבָה
	110	פָּרָק ט	הַבְּרִית בֵּין הָאֵל לְבֵין נח וּבְנָיו
37	125	פָּרָק יא פְּסוּקִים א-ט	מִגְדַל בָּבֶל
40	135	פָּרָק יא פְּסוּקִים כז-לב	מִשְׁפַּחַת אַבְרָם
42	140	פָּרָק יב פְּסוּקִים א-ט	אַבְרָם בְּכַנְעַן
44	148	פָּרָק יב פְּסוּקִים י-כ	אַבְרָם וְשָׂרִי בְּמִצְרַיִם
47	153	פָּרָק יג	אַבְרָם וְלוֹט
50	163	פָּרָק יד	מִלְחָמָה
53	175	פָּרָק טו	בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים
56	186	פָּרָק טז	יִשְׁמָעֵאל
58	196	פָּרָק יז	בְּרִית מִיֵּלָה
61	207	פָּרָק יח	הָאוֹרְחִים
65	223	פָּרָק יט	הַרְיִסַת סְדוּם וְעַמּוּרָה וְהַצֵּלַת לוֹט
69	239	פָּרָק כ	אַבְרָהָם וְשָׂרָה בְּעִיר גְּרָר
71	246	פָּרָק כא	לֵדַת יִצְחָק וְגְרוּשׁ הַגֵּר וְיִשְׁמָעֵאל
74	263	פָּרָק כב	עֲקֻדַת יִצְחָק
76	273	פָּרָק כג	מַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה
78	282		מָה לְמַדְנוּ בַּסֵּפֶר?

מתחילים ללמוד תורה

חלק מהתלמידים מכירים את המושג "משפחות מילים" מכיתה א'. כאשר מדברים על המילה "חומש", אפשר לציין שהמילה קשורה למשפחה של המילה "חמש", לשתי המילים יש אותן אותיות ח-מ-ש. לפיכך החומש מכיל חמישה ספרים, וגם כל אחד מהספרים נקרא חומש. למשל, אומרים "חומש בראשית".

בהקדמה לא הוזכר שספרי התורה מחולקים לפרשות. לאחר שילמדו את הפרקים הקשורים לפרשה הראשונה, יוזכר נושא זה.

חשוב לשוחח עם התלמידים על סיפורי מקרא שהם מכירים. חלק מהם מכירים סיפורים שהקריאו להם בגן, חלר ראו סרטים המזכירים סיפורים מסוימים.

פרק א' - פרק ב' פסוקים א'-ד': בריאת העולם וזמן מנוחה

היסוד המארגן

מעשה הבריאה מנוגד למיתוסים של עמים אחרים על בריאת העולם וקובע כי אל אחד ברא את העולם.

הרעיונות

- 1) המילה "בְּרֵאשִׁית" בפסוק א' היא מילה נסמכת, כלומר אחריה היה אמור להיות שם עצם סומך (בְּרֵאשִׁית הַ... , למשל, בראשית הדברים). מאחר שכאן אין צירוף סמיכות, פירש רש"י, כי היה צריך להיות כתוב "בראשית בְּרֹא", ופסוקים א' ו-ב' הם טפלים. הפירוש למשפט הראשון הוא: "בראשית ברא (בריאת) אלוהים את השמיים ואת הארץ, והארץ (אז) הייתה תוהו ובוהו... אז אמר אלוהים: 'יהי אור'."
- 2) שני הפסוקים הראשונים מתארים את המצב לפני בריאת העולם. לפני הבריאה היו חושך, מים, תוהו ובוהו ותהום. המונח "תוהו ובוהו" פירושו אי-סדר, כלומר המים למעלה והיבשה מתחתיהם. "תהום" היא בעצם האוקיינוס הגדול אשר היה לפני הבריאה.
- 3) ביום הראשון בורא האל את הזמן; ביום השני הוא בורא את המקום; ביום השלישי הוא בורא את המינים של זה ושל זה; ובהמשך סוגים של מאורות, סוגים של בעלי חיים, סוגים של בני אדם (זכר ונקבה), סוגים של ימים (ימי חול ושבתי) ובמהלך מעשה הבריאה כולו סוגים של אישיות (האלוהים והאדם).
- 4) ביום הראשון הבדיל האל בין החושך של הלילה לבין האור של היום, ועל-ידי כך בורא את הזמן. אי-אפשר להבחין בזמן עד להבדלת הימים זה מזה. ההבחנה מתבצעת על-ידי תחיבת פרק זמן של אור לתוך החושך הממושך.
- 5) ביום השני הגביל האל את מקומם של המים והבדיל בין מים מתחת לשמיים לבין מים מעל השמיים. מעשה זה מתואר בצורה הרמונית בניגוד לסיפורי בריאה מן המזרח הקדום המתארים מלחמה בין המים לבין אל הראשי בזמן בריאת העולם.
- 6) ביום השלישי נאמר פעמיים "כי טוב", מפני שיום זה הוא המשכו של היום השני שבו לא נאמר "כי טוב". ביום השלישי הבדיל האל בין מים לבין יבשה לאחר שהבדיל בין מים לבין מים ביום השני.

- 7) ביום הרביעי מתוארת בריאת המאורות. המילים "שמש" ו"ירח" אינן נזכרות בבריאה זו, מפני שבעולם העתיק האמונה בשמש וירח הייתה נפוצה מאוד, ומחבר הסיפור לא רצה לחלוק כבוד לאמונה זו.
- 8) ביום החמישי מוזכרים בפסוק כ"א התנינים הגדולים באופן מפורש. בפסוק זה מופיעה מחאה נגד מיתוס מרד הים, שבו התנין נזכר כאחד מאויביו של אל הים, ובפסוק כ"א התנינים מתוארים כבעלי חיים רגילים.
- 9) ביום השישי נברא האדם. בריאת האדם היא מפורטת יחסית לבריאות האחרות. מעמדו של האדם גבוה, הוא נברא בצלמו של האל, ותפקידו לשלוט על בעלי החיים. הבריאה בצלם מעניקה לאדם עליונות לעומת היצורים האחרים. בתנ"ך האל מתואר לפעמים בדומה לאדם (מוזכרים עיניו, פיו, אוזנו, אפו, פניו, ידיו ומותניו). אפשר לתהות אם הבריאה בצלם מקרבת את הדמיון של האדם לאל.
- 10) בבריאת האדם בפסוק כ"ו האל מדבר בלשון רבים. דיבור זה מנוגד לאמונה באל אחד. הפתרון הוא כי האל התייעץ עם המלאכים בזמן הבריאה.
- 11) כל סיפור הבריאה מסופר כדי לבסס את שמירת השבת. היום השביעי הוא יום מבורך ומקודש. יום השבת מופיע כבר בבריאה, כדי להדגיש את חשיבות השבת.

תשובות לשאלות

עמ' 8

שאלה 1 ספר התנ"ך נפתח בתיאור בריאת העולם, כדי לקבוע כי אל אחד ברא את העולם או כי העולם שייך לאל.

שאלה 2 התלמידים יכולים לכתוב שלפני שאלוהים ברא את העולם, הכול היה מבולגן.

היום הראשון

עמ' 9

באנו חושך לגרש באופן הפשוט השיר מתאר איך האור מגרש את החושך. אפשר להבין שהחושך בשיר אינו אמיתי אלא מסמל את הרע, ולכן אי-אפשר לגרשו לבד, אלא צריך לשתף פעולה. הפעלים והנטיות הם בצורת רבים (באנו, בידינו) כדי לציין שהאור הקטן של כל אחד מצליח לגרש את החושך הגדול והחזק והמפחיד.

כותבת השיר היא **שרה לוי תנאי**, מחברת, מלחינה, מבצעת, מתרגמת ומעבדת. נולדה בשנת 1910 ונפטרה בשנת 2005. משפחתה עלתה לארץ בשלהי המאה ה-19 מתימן במסע רגלי דרך חבש (אתיופיה של ימינו). למדה בסמינר לוינסקי (1924-1925), מונתה כעוזרת גננת בשכונת שפירא בתל אביב ולאחר מכן עברה למשרת גננת ראשית בגן שברחוב שפינוזה בתל-אביב. הייתה מכינה הצגות עם הילדים. התקבלה כשחקנית בתיאטרון של ארגון הגננות. במהלך מלחמת העולם השנייה עברה עם בעלה לקיבוץ רמת הכובש, שם שימשה גננת עד סוף המלחמה. בתקופה זו העלתה עם חברי הקיבוץ הצגות רבות. בין המחזות הללו היה גם "שיר השירים" שהועלה בשנת 1947, ואשר הפך ברבות הימים למחזה הדגל של להקת ענבל. המחזה הועלה שוב מדי כמה שנים.

עמנואל עמירן, שהיה מנהל המדרשה למורים למוזיקה, הזמין אותה ללמד במדרשה שירים ומשחקי ילדים. הם עבדו יחד וחברו שירים. לוי-תנאי רצתה להקים להקה

תימנית. היא אספה נערים ונערות ולמדה מהם ומהוריהם את הריקודים המקוריים שליוו את העדה.

המרכז לתרבות בהסתדרות של אותם ימים, לקח על עצמו את מימון הלהקה החדשה, היא להקת 'ענבל', להקה אתנית חדשה המובילה בתחום מוזיקת עולם ופולקלור אתני של עדות ישראל בתקופתנו.

עמנואל עמירן (פוגצ'וב), שהלחין את השיר "באנו חושך לגרש", נולד בוורשה בשנת 1909. אביו הקים וניהל בוורשה את בית הספר העברי הראשון. עמירן התחיל ללמוד מוזיקה בגיל עשר. מ-1930 לימד בבתי ספר ובגני ילדים בתל-אביב, בסמינר "גבעת השלושה" ובבית מדרש לגננות. ב-1949 נתמנה למפקח-מרכז ראשון על החינוך המוזיקלי במשרד החינוך והתרבות. מ-1951 הנהיג את כינוסי המקהלות של בתי הספר. כתב יותר מ-600 שירים וגם מוזיקה לתאטרון ולחגיגות. נפטר בשנת 1993. האל דחק את החושך לזמן מסוים, והוא עשה זאת בעצמו, לבדו. הניגוד בין העשייה ביחד, המתוארת בשיר, לבין העשייה לבד, המתוארת בסיפור המקראי, ממחיש את גודל המעשה של האל.

שיחה

אפשר להאזין לשיר במשרתת: https://www.youtube.com/watch?v=c_MUTab2IyM.

עמ' 10

שאלה ביום הראשון האל הבדיל בין אור לחושך. האל הגביל את מקומו של החושך ששרר לפני הבריאה.

עמ' 11

פינת לשון

הפירוש המתאים למילה "טוב" בפסוק ד הוא פירוש 3. האל ראה שמה שהוא ברא הוא ברמה גבוהה. ויקרא אלוהים לאור יום ולחשך קרא לילה - האל נותן שמות לדברים שברא ויאמר אלוהים: יהיה אור - האל בורא את האור ויהי ערב ויהי בקר יום אחד - האל סיים את עבודתו ליום הראשון וירא אלוהים את האור כי טוב - האור מוצא חן בעיני האל

היום השני

עמ' 12

שאלה האל יצר את השמים כדי להבדיל בין המים **שמתחת לשמים** לבין המים **שמעל השמים**.

עמ' 13

שאלה אפשר להבדיל בין דברים בעזרת דברים מוחשיים או סימנים מופשטים. הקירות מבדילים בין החדרים בבית. בציור רואים שובר גלים המבדיל בין חלקי הים, שמשייח מפרידה בין אזור מוצל לאזור מואר. הדלקת נרות בערב שבת מבדילה בין יום חול לבין השבת.

עמ' 14

שיחה המים של הרקיע הם מים הנופלים לארץ בזמן הגשם, ואילו מי הים שעל-פני הקרקע נמצאים במקום קבוע (בים או בנהרות ובנחלים).

שאלה הביטוי החסר ביום השני הוא "וירא אלוהים כי טוב". האל טרם סיים את מלאכת ההבדלה בין מים למים.

היום השלישי

עמ' 15

שיחה הביטוי "וירא כי טוב" אינו מופיע ביום השני, אך מופיע פעמיים ביום השלישי.

עמ' 16

שאלה 1 ביום השלישי הבדיל האל בין המים ליבשה לאחר שהבדיל בין מים למים ביום השני.

שאלה 2 שני סוגי הצמחייה הם פרי העץ ופרי האדמה.

שאלה 3 יש לאפשר לתלמידים לשער מהו ההבדל, ולאחר מכן הסבירו להם שההבדל הוא שבהמשך הסיפור ייתן האל לבעלי החיים לאכול מפרי האדמה בלבד, ולאדם תינתן הרשות לאכול גם מפרי העץ וגם מפרי האדמה.

שאלה 4 הביטוי החוזר פעמיים ביום השלישי הוא "וירא אלוהים כי טוב".

שאלה 5 הביטוי נאמר פעמיים, מפני שביום השני לא נאמר "כי טוב", וכעת, ביום השלישי, הסתיימה מלאכת הפרדת המים.

היום הרביעי

עמ' 18

שאלה המאורות **מבדילים** בין היום לבין הלילה. המאורות **מאירים** על הארץ. נוסף על כך, המאורות מציינים את זמני **השנים**, **החגים והימים**.

פינת לשון

ירח: סהר, לבנה, המאור הקטן; שמש: חמה, חרס, המאור הגדול

עמ' 19

שאלה אין חדש תחת השמש - דבר לא השתנה

דוגמה: אחרי שהיינו חודש בשליחות בארצות הברית חזרנו לארץ וראינו

שאין חדש תחת השמש.

ברור כשמש - מובן לכולם, אין בו כל ספק

דוגמה: ברור כשמש שצריך לצחצח שיניים פעמיים ביום.

מכת שמש - פגיעה קשה של קרני השמש במח אדם

דוגמה: יואב יצא לטיול וקיבל מכת שמש, משום שלא חבש כובע.

בין השמשות - הזמן שבין ראשית שקיעת השמש לבין הופעת כוכבי הלילה, לא ברור

אם הזמן שייך ליום או ללילה

דוגמה: עדי אוהבת לטייל בין השמשות.

היום החמישי

עמ' 20

פעילות בקבוצות

חיות המים גרות במים, לכן יש להם איברים מיוחדים שיאפשרו להם לנשום ולחיות במים. מבנה הגוף שלהם מאפשר "שחייה" במים, והזימים מאפשרים להם נשימה.

הזוחלים חיים על הקרקע, ויש שחולקים את זמנם בין הקרקע לבין המים. דוגמאות: נחש, צב.

החרקים הם בעלי חיים קטנים מאוד, חיים על היבשה. בקבוצה זו מספר המינים הגדול בטבע. חלק מהם מזיקים. דוגמאות: זבוב, יתוש.

העופות חיים בשמיים, בלי קרקע, ולכן יש להם איבר מיוחד שהוא הכנפיים. העצמות שלהם חלולות כדי לא להוסיף על משקלם. העופות מכוסים בנוצות. דוגמאות: פלמינגו, תוכי.

הטורפים הם בעלי חיים מסוכנים לאדם ולבעלי חיים אחרים. דוגמאות: אריה, זאב.

היונקים הם בעלי חיים בעלי אינטליגנציה גבוהה. המאפיין המובהק ביותר ששלהם הוא בלוטות חלב, שבאמצעותן מזינה האם את צאצאיה. משקלו של יונק יכול להיות בין 2 גרם עד 180 טונות, יש המטילים ביצים ויש היולדים את צאצאיהם, יש השוכנים על היבשה ויש השוכנים בים, יש ההולכים על ארבע רגליים ויש על שתיים, יש מעופפים, מטפסים על עצים ושוכני מחילות תת-קרקעיות. גם בני האדם שייכים לקבוצת היונקים. לרוב היונקים יש פרווה. דוגמאות: קוף, לווייתן.

עמ' 21

שאלה 1 ביום החמישי נבראו בעלי החיים במים והעופות. דוגמאות: לווייתן, חסידה.

שאלה 2 אפשר לברך את בעלי החיים בחיים ארוכים, שימצאו תמיד מזון, ועוד.

שאלה 3 האל מברך את בעלי החיים בברכת פריון. **פרו ורבו** והעוף **ירב** בארץ.

עמ' 22

פינת הלשון

ותוצא – הוציאה; וייתן – נתן; ויברא – ברא, ויברך – בירך

היום השישי

עמ' 23

שאלה ביום השישי נבראו בעלי החיים ההולכים על האדמה, לדוגמה: פיל, אריה.

שיחה בני האדם חכמים יותר, ויש להם נימוסים יותר מבעלי החיים.

עמ' 25

פינת לשון

כדאי להזכיר שמשפחת מילים היא קבוצה של מילים שיש להן אותה משמעות. בדרך כלל במשפחת

מילים חוזרות שלוש אותיות. כאן חוזרות שלוש האותיות צ-ל-מ.

החזרה על המילה "צלם" מדישה את הרעיון כי האדם נברא בצלם האל.

שיחה תפקיד האדם הוא לשלוט על בעלי החיים. האל שולט בעולם.

עמ' 26

שאלה 1 האדם נברא בצלם שיצר האל. הזכר והנקבה נבראו בבת אחת. האל ברך את האדם

בברכת **פרו ורבו** והעניק לו רשות לאכל מפרי העץ ומפרי האדמה וגם לשלוט על בעלי החיים.

שאלה 2 התכונה החשובה הנלמדת מן הפירוש היא הצניעות. אפילו האל ברוב צניעותו התייעץ

עם המלאכים בזמן בריאת האדם.

עמ' 27

שאלה 1 הצניעות היא תכונה חשובה בכל אדם כדי שלא יהפוך לגאוותן, שכן היא גורמת

לאדם לכבד אנשים סביבו.

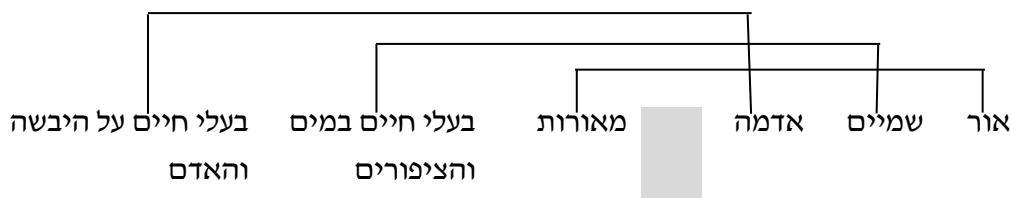
שאלה 2 ביום הראשון: האור; ביום השני: הרקיע; ביום השלישי: האדמה והצמחייה; ביום

הרביעי: המאור הגדול (השמש), המאור הקטן (הירח) והכוכבים; ביום החמישי:

בעלי החיים במים והציפורים; ביום השישי: בעלי החיים על היבשה, האדם.

עמ' 28

שיחה בשלושת הימים הראשונים נערכו הבדלות. האל הבדיל בין חושך לאור, בין מים מעל השמיים לבין מים מתחת לשמיים, בין המים ליבשה. הבריאה בשלושת הימים הראשונים מאפשרת את הבריאה בשלושת הימים האחרונים. המאורות נבראו לאחר ההבדלה בין אור לחושך, בעלי חיים במים וציפורים נבראו לאחר ההבדלה בין מים למים ביום השני, ובעלי החיים על האדמה והאדם נבראו לאחר הבדלה בין מים ליבשה.

זמן מנוחה

עמ' 30

אפשר להאזין לשיר במרשתת : <https://www.youtube.com/watch?v=WtKDdbVcQQ0>.

עמ' 31

שאלה 1 כולם אוהבים את השבת, מפני שיום שבת הוא יום מנוחה, אין שיעורים, אימא

אומרת הרבה "כן".

שאלה 2

יום השבת שונה מיום אחר, מפני שבשבת כל המשפחה נמצאת ביחד.

שאלה 3

ביום השביעי נגמרה העבודה של אלוהים, והוא בירך את יום שבת וקידש אותו.

שאלה 4

הביטויים החוזרים הם "היום השביעי", "מכל מלאכתו".

עמ' 32

פינת לשון

שימוש נכון במילת קישור מצביע על הבנת הקשר במשפט ועל הבנת התוכן שלו.

האל קידש וברך את השבת **כי** ביום זה הוא שבת מכל מלאכתו.

האל שבת ביום שבת מכל מלאכתו, **לכן** יום שבת הוא יום קדוש.

שיחה השבת חשובה, מפני שביום זה האל שבת מן המלאכה. המנוחה ביום השבת מיועדת

לאדם לנפשו.

פרק ב' פסוקים ד'-כ"ב: גן עדן

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את נטיעת הגן בעדן ואת הצבתו של האדם בגן במטרה לעבוד בו ולשמור עליו. האל מנסה את האדם ואוסר עליו לאכל מפרי עץ הדעת.

הרעיונות

1) הפרק נפתח בסיפור בריאה מנקודת מבט שונה מאשר בבראשית א'.

בראשית א'	בראשית ב'
תיאור המצב לפני הבריאה	מים, תהום חושך ותוהו ובוהו
סדר הנבראים	האדם לפני בעלי החיים
פעלים המתארים את הבריאה	אמר, עשה, ברא
שמות האל	אלוהים
בריאת האדם	האל יצר את האדם מן האדמה ונפח בו נשמת חיים. תפקיד האדם הוא לעבוד בגן עדן ולשמור עליו.

- 2) פירוש השם "גן עדן" הוא הגן אשר נטע האל בעדן. "עדן" הוא עמק או שדה בין נהרות. בבראשית י"ג פסוק י' הגן נזכר בשם "גן ה'" כדימוי לשפע המים באזור סדום ועמורה.
- 3) גן עדן היה מקום פורה. נהר השקה את אדמת גן עדן, והוא היווה מוצא לארבעה נהרות: פרת וחידקל החוצים את אזור עירק היום, הגיחון שהוא הנהר ליד ירושלים, ופישון שהוא נהר אגדי.
- 4) תפקידו של האדם בגן עדן הוא לעבוד בו ולשמור עליו.
- 5) שפע המים בגן גרם לשגשוגו. גן עדן היה מקום פורה, גדלו בו עצים רבים. הסיפור מציין שני עצים באופן מיוחד: עץ הדעת שפירותיו מעניקים חוכמה, ועץ החיים שפירותיו מעניקים חיי נצח.
- 6) "לא טוב היות האדם לבדו" - לא טוב בעבור האל, לכן האל יצר את האישה, כדי ששניים יעבדו בעבורו.

תשובות לשאלות

עמ' 33

שאלה לפני הבריאה עדיין לא היה **עשב השדה**, ולא היה **שיח השדה**, משום שאלוהים עדיין לא המטיר **מים**, ועדיין לא נברא **האדם**, אשר יעבוד את האדמה.

עמ' 34

שאלה

האדם נוצר מן האדמה. האל נפח באדם נשמת חיים.

פינת לשון

שימוש נכון במילות קישור מצביע על הבנת הקשר וגם על הבנת התוכן של המשפט.

בהתחלה לא היה גשם, **לכן** שיחים ועשבים לא יכלו לצמוח.

בהתחלה לא היו שיחים ועשבים, **כי** לא היה גשם.

כדאי להזכיר לתלמידים כי משפחת מילים היא קבוצה של מילים שיש להם משמעות דומה, ובדרך

כלל חוזרות בהן שלוש אותיות שורש משותפות החוזרות באותו סדר.

המילים השייכות למילה "המטיר" הן מטרייה, ממטרה, מטר.

(המילה "טרם" אינה שייכת, משום שסדר האותיות שונה, במילה "מיטה" אין בכלל ר').

הסבירו לתלמידים שבעזרת משפחת המילים אפשר להבין את הפירוש של מילים מאותה משפחה,

כלומר את פירוש המילה "המטיר".

מטרייה היא מכשיר המגן עלינו מפני גשם, ממטרה היא מכשיר הנותן מים, ומטר הוא גשם.

לפיכך הפועל "המטיר" פירושו הוריד גשם, נתן מים.

עמ' 35

גינה לי בשיר מתוארים הצמחים ובעלי החיים בגינה, ומתוארת מטרת הגינה: לשבת בה, לטייל בה וליהנות ממנה. הילד או הילדה המסתובבים בגינה מרגישים שהגינה היא שלהם ("גינה ליי"), ולכם הם עושים בה כרצונם. גם בגן עדן גדלים צמחים, ומתגוררים בו בעלי חיים, והאדם נהנה ממנה.

כותב השיר, **לוי קיפניס**, היה סופר ומשורר ישראלי שכתב בעיקר בעברית וכן ביידיש, חתן פרס ישראל לספרות ילדים (1978). בתעודת הזהות שלו וגם על מצבתו רשומה שנת לידתו 1894, אך לפי עדויות בכתב ידו, תאריך לידתו הוא 1 באוגוסט 1890. הוא נפטר בשנת 1990. קיפניס פרסם כ-800 סיפורים, ביניהם "אליעזר והגזר", "נרקיס מלך הביצה", "כוסו של אליהו" ו"מעשה באוזן המן", וכ-600 שירים לילדים. על-פי המבקרים, הוא כתב בסגנון קליל ושמח והרבה גם להעניק ביצירותיו מסרים הומניים, כגון סיוע לזולת והתנדבות. קיפניס חיבר רבים משירי חגי ישראל לילדים, משום שבתקופתו היה מחסור בהם. בין שירי החגים שכתב: "אני פורים", "חד גדיא", "סלינו על כתפינו", "הבה נרימה" ועוד. מלחין השיר, **זוד מערבי**, פסל, צייר, מלחין ומחלוצי החינוך לציור ולמוסיקה בארץ, נולד ברוסיה בשנת 1896 ונפטר ב-1945. מערבי החליט לעלות לארץ לבדו בגיל 15. הוא היה מורה למוסיקה ולציור בתל-אביב ובירושלים כ-25 שנים. מערבי חיבר יותר מ-80 שירי ילדים, חיבר לחנים למילותיו של לוי קיפניס, אופרטה לילדים ("טיו בשבט" לתמליל של שמואל בס), עיבוד שירים רבים למקהלה, הדריך מקהלות רבות, וגם ייסד וניהל גם את מקהלת אגודת חובבי האומנות והספרות. מערבי נפטר בגיל 49 ממחלת לב.

עמ' 36

שאלה 1

בגינה בשיר גדלים צמחים ופרחים.

שאלה 2

בגינה בשיר נמצאות דבורה וציפור.

שאלה 3

הכוונה במילה "ליי" היא לילד או לילדה הנמצאים בגינה.

שאלה 4

מטיילים בה ונחים בה, נהנים ממנה.

שיחה

ייתכן שהילדים יאמרו שהם שמעו כי בגן עדן היו עצים מיוחדים, וכי האדם והאישה הראשונים היו בגן עדן ואכלו מפרי אסור.

האדם בגן עדן**עמ' 36****פינת לשון**

התרגול נפתח בפינת לשון כדי לסייע בהבנת הפסוקים הנקראים.

ויטע – נטע; ויצמח - הצמיח; וישם - שם.

שאלה 1 שמות העצים הם עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע

שאלה 2 מי שאוכל מעץ החיים זוכה בחיי נצח. מי שאוכל מעץ הדעת טוב ורע הופך לאדם

היודע את ההבדל בין טוב ורע, כלומר אדם חכם.

עמ' 37

שאלה 1 ארבעת הנהרות הם פרת, חידקל, פישון וגיחון.

שיחה הילדים עשויים להשיב שהם חשבו בשיחה המקדימה, שהיו עצים ומים, והינה בתיאור

התורה גן עדן הוא מקום שופע ובו עצים רבים.

שאלה 2

גן עדן	הגן בשיר	דומה או שונה?
מה צומח בו	עצי נוי ועצי מאגל, עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע	שונה
מי נמצא בו	האדם ובעלי החיים	דומה
מה עושים בו	האדם עובד את האדמה ושומר על הגן	שונה

להלן נקודות נוספות להשוואה.

ההבדל בין השמות	הגן הנמצא בעדן כלומר הגן בשדה בין נהרות	שונה
היכן נמצא	במקום גבוה, מוצא של ארבעה נהרות	שונה

עמ' 38

שאלה 1 אסור לאכול מעץ הדעת טוב ורע.

שאלה 2 מי שיאכל מהעץ הזה ימות.

שאלה 3 תפקיד האדם בגן עדן: לעבוד את הגן, לשמור על הגן.

יצירת האישה**עמ' 40**

שיחה אלוהים חשב שלא טוב שהאדם יהיה לבדו, מפני שכאשר בני האדם הם בזוגות, הם יכולים לשמור על הגן ולעבוד בו בצורה טובה יותר. כאשר אנו משתפים פעולה עם אחרים, התוצאות טובות יותר.

שאלה 1 האל רצה שהעבודה בגן תהיה טובה יותר, ולכן רצה שיהיו שניים שיעבדו בו, ולא אחד. לכן הוא ברא את האישה, מפני שטובים השניים מן האחד.

שאלה 2 האישה מתאימה לאדם, מפני שהיא עצם מעצמו ונבראה מצידו (מן הצלע) של האיש.

שאלה 3 כאשר אנו משחקים, המשחק נחמד יותר כאשר משחקים בו שניים ויותר.

פרק ג': הגירוש מגן עדן

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את החטא של האדם ושל האישה. האל ניסה את האיש ואת האישה, אך הם נכשלו בניסיון ואכלו מפרי עץ הדעת, לכן נענשו וגורשו מן הגן.

הרעיונות

- 1) זהותו של הנחש זכתה לפירושים רבים.
- 2) מאז ומעולם חששו אנשים מן הנחש והתייחסו אליו כמאיים על קיומו של האדם. למשל, במיתוס "עלילות גלגמש" הנחש חוטף מגלגמש את עץ החיים הנמצא בקרקעית הים. גם בסיפור גן עדן בתנ"ך הנחש מתואר כבעל חיים מסוכן לבני האדם הגוזל מהם את חיי הנצח ומהווה איום על קיומם.
- 3) הנחש נזכר כחיית קודש בהיכל האל ("שרף") בישעיה פרק ו'. בדומה למלאכים אשר נודעו בחוכמתם, גם הנחש היה ערום. הוא ניסה להסית את האיש ואת האישה נגד האל. במיתוס מרד הים הקדום, אשר היה נפוץ בספרות המזרח התיכון הקדום ובמקרא, תוארה מלחמה בין האל לבין אל הים בימי ראשית העולם. הנחש היה אחד מעוזריו של אל הים. בפסוק א' הכתוב שולל מיתוס זה ומתאר את הנחש כבעל חיים, אשר נברא על-ידי האל.
- 4) האישה מספרת לנחש על איסור האכילה מפרי עץ האדם, אשר נאמר לאדם. היא מוסיפה מספר פרטים ועורכת מספר שינויים מן האיסור של האל:
א. האל אוסר על אכילה מפרי עץ הדעת, והאישה אמרה לנחש כי האל אסר לאכול ממנו ולגעת בו;
ב. האל אמר לאדם כי האכילה מפרי עץ הדעת תגרום למותו ("מות תמות"), והאישה הטילה ספק בעונש המוות ומוסיפה את המילה "אולי" ("אולי תמותון");
ג. האישה מכנה את העץ "העץ אשר בתוך הגן" ויוצרת את הרושם שעץ הדעת הוא העץ החשוב ביותר או היחיד בגן;
ד. האישה לא הזכירה את ההיתר לאכול מכל העצים האחרים בגן.
- 5) האיש והאישה אכלו מפרי עץ הדעת, ולמרבה האירוניה הידיעה הראשונה שהשיגו הייתה שהם עירומים. הם תפרו חגורות מעלי תאנה והסתתרו מפני האל.
- 6) האל שואל את האדם "אֵיכָה" (היכן אתה?!). מטרת השאלה היא לפתוח בשיחה - חקירה של האדם. אדם התחמק מן האחריות והאשים את האישה, והאישה התחמקה מאחריות והאשימה את הנחש.
- 7) האל מעניש את הנחש, את האישה ואת האדם על-פי העיקרון מידה כנגד מידה, כלומר מידת העונש נקבעה על-פי מידת החטא. השורש א-כ-ל הוא שורש מנחה בסיפור המדגיש את העיקרון מידה כנגד מידה: הנחש גרם לאישה לאכול מפרי עץ הדעת, לכן יזחל על גחונו ויאכל עפר; האישה שלטה באיש וכעת האיש ישלוט באישה; האדם אכל מפרי עץ הדעת, לכן יעבוד קשה את האדמה ("בזיעת אפך תאכל לחם"), אשר תצמיח לו קץ ודרדר.
- 8) בסיפור מופיעים הסברים לתופעות שונות (סיפור אטיולוגי). מדוע האישה סובלת מצירי לידה, מדוע הנחש זוחל על גחונו, מדוע האדם עובד קשה למחייתו, מדוע האדם נקבר באדמה לאחר מותו – כל הסיבות נעוצות בחטא גן העדן.
- 9) האדם והאישה גורשו מגן עדן, כדי שלא יאכלו גם מעץ החיים ויחיו לנצח. האל שלח את הכרובים. הכוונה לחיות מיתולוגיות המורכבות מגוף השור או האריה, מראש האדם ומכנפי נשרים.

התמהיל הזה מעביר את התפיסה שכל הכוחות של היצורים כפופים לאל. כמו-כן הוא שלח את חרב הלהט המתהפכת. הכוונה לחרב מתהפכת בווערת בדומה לגלגלי המרכבות של צבאות בתקופה הפרסית. ייתכן שהדימוי לקוח מלחימה אלוהית.

תשובות לשאלות

עמ' 41

שיחה הפרק נפתח בשיחה המאפשרת לילדים לספר על גן עדן ועל הגירוש מגן עדן מתוך הידע שלהם.

עמ' 42

שיחה הנחש זוחל על גחונו (בטנו). הוא מסוכן מאוד, מפני שהוא מְכִישׁ. רוב בני האדם מפחדים מנחשים, מפני שהם מסוכנים. הנחש הוא ערמומי ומסוכן, והוא מופיע בסיפור גן עדן כבעל חיים שפיתה את האישה ואת האיש לאכול מפרי עץ הדעת.

הפיתוי

עמ' 43

שאלה 1 הנחש היה ערום מכל חית השדה, כלומר ערמומי מכל החיות.

שאלה 2 חיה נוספת הנחשבת לערמומית היא השועל.

שאלה 3 אדם ערמומי משתמש בחוכמתו כדי לנצח במשחק ואף מפר את חוקי המשחק.

עמ' 44

שאלה הנחש: האם אסור לכם לאכול מכל עצי הגן.

האישה: אסור לנו לאכול רק מפרי העץ אשר בתוך הגן.

עמ' 45

שאלה

פרק ג	פרק ב	
<p>ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵל הַנָּחָשׁ: מִפְּרֵי עֵץ הַגֵּן נֹאכֵל.</p> <p>ג וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֵּן, אָמַר אֱלֹהִים, לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶן תָּמּוּתוּן.</p>	<p>טז וַיֵּצֵאוּ יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר: מִכָּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכֵל.</p> <p>יז וּמִעֵץ הַדְּעִת טוֹב וְרַע - לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, כִּי בַיּוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת.</p>	
מותר לאכול מפרי עץ הגן	מִתֵּר לֵאכֹל מִכָּל עֵץ הַגֵּן	אילו פרות מִתֵּר לֵאכֹל?
הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֵּן	אסור לאכול מפרי עץ הדעת טוב ורע	מהו הָעֵץ אֲשֶׁר פְּרוֹתָיו אֲסוּרִים לְמֹאכֵל?
אסור לאכול מפרי העץ וגם אסור לגעת בו	אֲסוּר לֵאכֹל מִפְּרֵי הָעֵץ	מהו הָאֲסוּר?
יָמוּתוּן	יָמוּתוּ	מָה יִקְרָה לָאָדָם וְלָאִשָּׁה אֲשֶׁר יֹאכְלוּ מִפְּרֵי עֵץ הַדְּעִת טוֹב וְרַע?

עמ' 46

פינת לשון

מילת הקישור הנלמדת כאן מציינת ויתור, והבנת הקשר הזה קשה מאוד.
אף על-פי שהמורה אמרה ללבוש חולצה לבנה, לבשתי חולצה כחולה.
אף על-פי שירד גשם, שיחקתי בחוץ.
אף-על-פי שירד גשם חזק, יצאתי מהבית בלי מטרייה.
מילת הקישור מציינת ניגוד מוחלט למשהו שקרה. נעשה משהו בניגוד לציפיות.
אם ירד גשם, הציפייה היא שניקח מטרייה או שנישאר בבית. אבל בניגוד לציפייה שיחקתי בחוץ או יצאתי מהבית בלי מטרייה. אם המורה אמרה לנו ללבוש חולצה לבנה, הציפייה היא שנלבש חולצה לבנה. אבל בניגוד לציפיות לבשתי חולצה כחולה.
הקשר הזה נלמד כאן כדי להוביל את התלמידים להבנה שחסר מידע בפסוק א', הפסוק אינו שלם, והם יוכלו להבין מה חסר.

עמ' 47

שאלה המילה "אף כ"י" מציינת גם היא שקרה משהו בניגוד לציפייה, אך בפסוק לא הדבר לא נאמר. התלמידים מתבקשים לחשוב מה קרה בניגוד לציפייה.
הנחש אמר לאישה: אף על-פי שאלוהים אמר שלא תאכלו מכל עץ הגן, **כדאי לכם לאכול מפרי עץ הדעת.**

שיחה הנחש הוא ערמומי ובעל כושר דיבור, ובזכות אלה הוא מצליח לפתות ולהסית.

החטא

עמ' 48

שאלה לפי פסוק ו', פרי העץ הוא טוב למאכל, תאוה לעיניים ונחמד להשכיל.
שיחה אנו לא יודעים מה היה פרי עץ הדעת. האישה לא עמדה בפיתוי.
גם לנו קשה לעמוד בפיתויים כמו לאכול אוכל לא-בריא כמו שוקולד.

עמ' 49

שאלה 1 פרי עץ הדעת בבול הוא תפוח.

שאלה 2 האיש והאישה חושבים על התוצאה של האכילה מפרי עץ הדעת ועל הפיכתם לחכמים.

שאלה 3 לפי הפירוש, פרי התאנה הוא פרי עץ הדעת. האדם והאישה פיסו את גופם בעלי תאנה, ולפי חז"ל העץ שממנו אכלו וחטאו שימש לכסות את גופם.

פינת לשון

ותרא – ראה; ותיתן – נתנה; ותיקח – לקחה; ויאכל – אכל; ותאכל – אכלה; ויתפרו – תפרו

החקירה

עמ' 50

שיחה האיש מאשים את האישה, והאישה מאשימה את הנחש. הילדים יכולים לומר שאף אחד לא לקח אחריות לחטא. אדם חייב לקחת אחריות למעשיו ולתוצאות של מעשיו.

עמ' 51

פעילות קבוצתית: הצעה

האדם: אני לא אשם בחטא, האישה אמרה לי לאכול מפרי עץ הדעת, ולא רציתי להעליב אותה.
הנחש: אני לא אשם, רק גילתי לאישה שאכילה מעץ הדעת תעניק לה חוכמה, אבל היא בעצמה אכלה מפרי עץ הדעת, אני לא הִכרתי אותה לאכל.

האל: ציוותי על האדם ואסרתי עליו לא לאכול מפרי עץ הדעת. מה פתאום הוא עושה משהו בניגוד לצו?

שיחה לאחר הפעילות בקבוצות מובאת שיחה לצורך דיון ב"משפט". אפשר לומר שהאיש והאישה והנחש אשמים בחטא, כל אחד מסיבתו: הנחש פיתה את האישה, האישה שמעה לדברי הנחש ואכלה מן הפרי, והאדם שמע בקול אשתו.

שאלה לאחר השיחה התלמידים מתבקשים לגבש את דעתם האישית ולהביע אותם בעזרת התבנית המוצעת.

עונשו של הנחש

עמ' 52

שאלה הנחש יאבד את רגליו, יזחל על בטנו, ולכן במזונו תמיד יהיה עפר.

עונשה של האישה

שאלה העונש לאישה הוא שהיא תסבול מצירי לידה והאיש ישלוט בה.

עמ' 53

עונשו של האדם

שאלה האל מקלל את האדמה. האדמה תצמיח קוצים. האדם יעבוד קשה את האדמה, אך היא תצמיח לו רק קוצים למאכל

פינת לשון

השורש א-כ-ל חוזר עשר פעמים.

החזרה על השורש הזה מדגישה את העיקרון של מידה כנגד מידה ומדגישה את החטא (האכילה מפרי עץ הדעת) ואת העונש (הנחש יאכל עפר, האדם יאכל לחם בזיעת אפו).

עמ' 54

שיחה העיקרון של מידה כנגד מידה הוא להעניש לפי החטא, כדי שהחוטא ילמד. בימינו העיקרון הזה אינו מופעל. כלומר אם מישהו גנב, לא גונבים ממנו בחזרה, אלא משליכים אותו לכלא.

פינת לשון

יד – ידיים; לחי – לְחַיִּים; ברך – ברכיים; מגף – מגפיים.

דוגמאות נוספות: עין – עיניים; שפה – שפתיים; נקודה – נקודתיים.

עמ' 55

שיחה בעולם העתיק היה קשה יותר לקנות לחם, מפני שלא היו מכשירים או מכונות אשר הִכינו את הלחם במהירות כמו היום.

שאלה דוגמה לביטוי "בזיעת אפיים": המורה נתנה לי ציון מצוין על העבודה אשר הכנתי בזיעת אפיים.

הגירוש

עמ' 56

שאלה 1

השם חווה מציין "אם כל חי".

בעברית יש לעיתים חילופים בין ו' לבין י', ובמקום לקרוא לאישה "תָּהָה" היא נקראת "תָּהָה". המילה בנויה בדרך המזכירה את המשקל של בעלי המקצוע, ולכן אפשר להבין שתפקידה של חווה הוא להעניק חיים.

שאלה 2

ההסבר של האל לגירוש: האדם כבר אכל מעץ הדעת כדי להיות חכם יותר, והאל אינו רוצה שהאדם יאכל גם מעץ החיים ויחיה לנצח.

עמ' 57

שאלה 1

תפקיד המלאכים והחרב המתהפכת הוא לשמור שלא ייכנסו עוד לגן.

שאלה 2

יודעים את התשובה לפי המיקום של המלאכים ושל החרב – ממזרח לגן עדן, כלומר לא בתוך הגן או בשער הגן אלא מחוץ לגן, וגם לפי המילים "לשמור את דרך עץ החיים", כלומר לשמור על הדרך של הכניסה אל הגן.

שיחה

בסיפורים שונים מתוארים יצורים המְגִינִים על מקומות חשובים. לדוגמה, בסיפור בבלי קדום, "עלילות המלך גלגמש", מסופר על מפלצת השומרת על גן האלים. בספרי "הארי פוטר" מסופר על פלאפי השומר על אבן החכמים.

שיחה

תלמידים יכולים לומר שהאל היה צריך לתת לאדם ולחווה הזדמנות נוספת ולא לגרש אותם מיד. הוא היה צריך להסביר להם שכאשר הוא אומר להם משהו, הם צריכים לבצע בדיוק מה שאמר.

לעומת זאת אחרים יכולים לומר שהאל צדק, כי הוא ברא אותם, ובזכותו כל העולם נברא, ולכן הם לא היו אמורים לעשות משהו בניגוד למצוותו.

פרק ד': קין והבל

היסוד המארגן

הפרק מתאר את הרצח הראשון בתולדות האנושות.

הרעיונות

- 1) "וְהָאָדָם יָדַע" (פסוק א') – בדרך כלל בשפה המקראית הפועל בצורת עבר קודם למבצע את הפעולה, ואילו כאן מובא הפועל אחרי המבצע. הקדמת הנושא מסמנת בעברית המקראית עבר רחוק. הנושא בפסוק א' מופיע לפני הנושא כדי לציין שהפעולה "והאדם ידע" התרחשה לפני הפעולה של הגירוש.
- 2) מדרש השם "קין" הוא חָרָשׁ (מי שמעבד ברזל). על-פי חווה, השם לקוח מהמשפחה של המילה "קנייה": "קְנִיתִי אִישׁ אֶת ה' (פסוק א'), כלומר יצרתי איש עם האל (קניתי - בראתי, יצרתי). פירוש השם "הבל" הוא "חולף מהר" (רמז על מותו המוקדם).
- 3) המקצועות של קין ושל הבל רומזים על היריבות ביניהם. רועי צאן ועובדי אדמה נלחמו זה בזה על שטחי אדמה.
- 4) שני האחים הקריבו קורבן לאל. המתנה של הבל הייתה משובחת יותר ממתנתו של קין. שני תארים מתארים את מתנת הבל: "מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וּמִחֲלֵבֵהֶן" (פסוק ד'), ותיאור אחד של מתנת קין: "מִפְרֵי הָאֲדָמָה" (פסוק ג'). הכתוב אינו מזכיר את הסיבה לבחירת האל במתנת הבל.
- 5) פסוק ז' הוא פסוק קשה, ואפשר לפרשו בשתי דרכים.
דרך אחת: בפסוק מופיעים שני תנאים ושתי תוצאות שונות (האל נותן לקין זכות בחירה): אם תיטיב – שאת; ואם לא תיטיב – לפתח חטאת רובץ.
דרך אחרת: בפסוק מופיעים שני תנאים ותוצאה אחת: אם תיטיב ואם לא תיטיב – לפתח חטאת רובץ, כלומר לקין אין אפשרות בחירה.
- 6) בפסוק ח' לא כתוב מה אמר קין להבל: "וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו; וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בְּשָׂדֵה, וַיִּקֶם קַיִן אֶל הָבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ."
שאלת ה' לקין "אֵי הָבֶל אָחִיךָ" היא שאלה רטורית שמטרתה לתת לקין הזדמנות להודות בחטא.
- 8) עונשו של קין הוא שהאדמה לא תצמיח לו יבול, לכן הוא ינדוד ממקום למקום. העונש הוא על-פי העיקרון של מידה כנגד מידה: מפני שקין גרם לטומאת האדמה (הרצח גרם לטומאת הארץ), האדמה לא תצמיח לו יבול.
- 9) קין מתלונן על עונשו הכבד. האל מחליט להגן על קין, כדי למנוע רצח נוסף. הוא שם אות לקין ומזהיר כי מי שיפגע בקין ייענש פי שבעה, כלומר בצורה הקשה ביותר. שבע הוא מספר המציין שלמות, כלומר עשיית דבר בצורה שלמה ומלאה. (המספרים הטיפולוגיים 3, 7, 10 וכפולות של 10 מציינים שלמות. למשל, האל בירך את אברהם ואת יעקב בשבע ברכות, כלומר בצורה שלמה ומלאה; עשרה דורות עברו בין אדם לבין נוח ובין נוח לבין אברהם, כלומר תקופה שלמה. בני ישראל הלכו במדבר ארבעים שנה; האל הכה את מצרים בעשר מכות; העולם נברא בשבעה ימים.)
- 10) צאצאיו של קין מתוארים כאבות התרבות החומרית. יבל הוא אבי רועי הצאן ומגדלי הצאן, יובל הוא אבי האנשים שאומנותם היא הנגינה, ותובל קין הוא אבי חרשי הברזל.
- 11) למרות ההתפתחות בתחום החומרי, בני האדם הידרדרו מבחינה מוסרית. בדור השביעי חיבר למך שיר התפארות בנחישותו להתנקם.

12) הבן השלישי של אדם וחוה הוא שת. מדרש השם של "שת" הוא שהאל נתן לחווה בן אחר במקום הבל שנרצח. בני האדם יתפתחו משת. בתקופת אנוש, בנו של שת החלו לקרוא בשם ה'.

תשובות לשאלות

שיחה מאחר שרצח הוא נושא קשה, ובעיקר כאשר אח רוצח את אחיו, ננסה בשיחה להתמקד בקנאה, ולא ברצח.

אפשר לומר שקנאה יכולה להיות טובה כאשר היא מקדמת אותנו. כלומר כאשר אנחנו רוצים להצליח כמו מישהו אחר, אנחנו מתאמצים יותר כדי להתקדם ולממש את הרצון. אבל כאשר אנחנו מנסים להצליח באמצעות פגיעה באחר, התוצאה היא רעה.

קנאה בין אחים קיימת פעמים רבות. הורים רבים אומרים: "תלמד מאחיך", "למה את לא עושה כמו אחותך" וכן הלאה. כדאי לשוחח על כך ולאפשר לילדים להביע את התחושות בעקבות משפטים כאלה.

רקע

עמ' 59

שאלה 1 הדמויות הן קין והבל. הם היו אחים. קין היה עובד אדמה והבל רועה צאן.
שאלה 2 העבדות של קין ושל הבל, רעיית צאן ועבודת אדמה, מספקות לבני האדם מזון.
שאלה 3 הפירוש המתאים לשם "הבל" הוא הפירוש הראשון: האוויר היוצא מן הפה בשעת הנשימה. כפי שנשיפת אוויר היא מהירה, גם הבל "יחלוף" מהר. השם "הבל" רומז על גורלו המר, הוא ימות בטרם עת.

התלמידים יכולים לומר שהפירוש המתאים הוא השני, כלומר פירוש המרמז על כך שהוא פחות חשוב מקין.

שאלה 4

הילדים יכולים להגיד שקין נחשב יותר, או שהוא יחיה יותר וכדומה.
שיחה ילדים יכולים לומר שהבל הרגיש לא רצוי או פחד בגלל השם שקיבל. אחרים יכולים לומר שהפירוש "קניתי עם ה'" מרמז על כך שקין נחשב יותר מהבל, שהפירוש המילולי שלו הוא "חסר כל ערך". כלומר הבל נחות מקין.

מנחה לאל

עמ' 60

שאלה 1 קין הביא מפרי האדמה, והבל הביא מן הצאן.
שאלה 2 שתי מילים מתארות את מתנת הבל: "מבכורות", "מחלביהן".
מילה אחת מתארת את מתנת הבל: "מפרי האדמה".
שאלה 3 אפשר ללמוד כי המתנה של הבל הייתה טובה יותר. הבל השתדל יותר.
שאלה 4 האל לא התייחס למתנות האחים בצורה שווה ובעדיף את מתנת הצעיר על מתנת הבוגר.

שאלה 5 קין נפגע מאוד, כעס והיה עצוב.

עמ' 61

שיחה בסיפור לא מצוין מדוע התייחס האל בצורה שונה למתנות של האחים. ייתכן שהבל התכוון יותר לתת את המתנה לאל, לכן השקיע יותר.

אנחנו היינו כועסים ונעלבים אילו לא היו מקבלים את המתנה שלנו. אפשר לחשוב על מצב שבו שני אחים נתנו מתנה לאימא שלהם, והתגובה שלה על מתנה אחת הייתה נרגשת ונלהבת, והתגובה על המתנה האחרת הייתה לקוניית.

אלוהים מנסה לעודד את קין

עמ' 62

שיחה אפשר להעלות דוגמאות רבות הקשורות לבקשה של הורים לעזור להם, והסירוב של הילדים כי הם רוצים להמשיך לשחק או להיות עם חברים וכדומה. דוגמה אחרת היא שההורים מבקשים מהילדים לסדר את החדר שלהם, אך הילדים הולכים לצפות בטלוויזיה ואומרים להורים שהחדר כבר מסודר. אפשר להביא דוגמאות גם בתחום בית הספר, למשל אי-הכנת שיעורים, וגם בנושאים שבין חברים כמו שקרים או יחס לא-חברי או לעג לאחר או לשונה וכדומה.

המעשה והחקירה

פינת לשון

בשלב זה הילדים יכולים כבר לזהות בעצמם את הפעלים ולהבחין ב-ו' ההיפוך.

ויאמר – אמר ; ויהי – היה ; ויקום – קם.

גם הצורה "ויהרגהו" מתאימה, אך בצורה זו יש גם כינוי חבור, ולא בטוח שהתלמידים יזהו אותו. כינויים חבורים נלמדים בשלב מאוחר יותר בספר.

ויהרגהו – הרג אותו.

שאלה

בפסוק ח' לא כתוב מה אמר קין להבל.

למעשה אין מידע לגבי מה שקרה בין המפגש בין האחים לבין הפנייה של האל אל קין.

עמ' 63

שיחה תלמידים יכולים לומר שקין והבל רבו על השאלה מדוע קיבל האל את המתנה של הבל. גם אנחנו רבים עם האחים, אך ההורים לפעמים מפסיקים את המריבה, ולפעמים מישחו מבקש סליחה. או אנחנו מבקשים סליחה..

קין והבל יכלו לחשוב על דרך אחרת להשלים: לכבד זה את זה או לפנות להורים שלהם.

אפשר להבין שקין אינו לוקח אחריות, לפי המילים: "לא ידעתי, השומר אחי אנוכי?"

שאלה

עמ' 64

פינת לשון

האם נוכל להיפגש אחר הצוהריים - הנוכל להיפגש אחר הצוהריים?

האם תרצה לאכול איתי גלידה? - התרצה לאכול איתי גלידה?

דוגמאות נוספות:

האם תצליח לסיים את המבחן בזמן? - התצליח לסיים את המבחן בזמן?

האם תרצה שאעזור לך? - התרצה שאעזור לך?

העונש

עמ' 65

שאלה 1 אתה תעבוד את האדמה אבל היא לא תצמיח לך יבול. אתה תהיה נע ונד.

שאלה 2 קין טוען כי עונשו כבד מדי. הוא חושש שינקמו בו ויהרגו אותו.

פעילות בקבוצות ושיחה

אפשר לטעון לטובת קין - קין לא אשם, מפני שה' בחר במתנת הבל ולא במתנת קין. קין לא התכוון לגרום למות אחיו. אולי הוא הכה אותו ולא חשב או ידע שיביא למותו.

אפשר לטעון נגד קין - קין הרג את אחיו, לכן הוא אשם. בחירת האל במתנת הבל אינה סיבה לרצח אף אחד, ובוודאי לא אח. העובדה שקין לא אמר היכן אחיו מוכיחה שהוא ידע שהוא עשה משהו לא טוב.

הנשפטים	אדם וחוה	קין	דומה / שונה
פיצד אלהים מתחיל את החקירה?	שואל את אדם איפה הוא	שואל את קין היכן הבל	דומה
האם הנאשמים לוקחים אחריות?	אדם מאשים את חווה, וחווה מאשימה את הנחש.	קין מתחמק, אומר שהוא לא יודע איפה הבל	דומה
הסבה לחטא	פתוי	האל קיבל את מתנתו של הבל	שונה
התגובה של החוטאים לענש שקבלו	אדם וחווה קיבלו את העונש	קין התנגד לחומרת העונש	שונה

פינת לשון

המילה "אדמה" חוזרת חמש פעמים בסיפור.

המטרה היא להראות את הקשר בין **אדם** לבין **אדמה** וכן להראות את הקשר בין החטא לבין העונש, שהוא לפי העיקרון של מידה כנגד מידה. (אדם בא מן האדמה וישוב אל האדמה. האותיות א-ד-מ-חוזרות בשתי המילים.)

שיחה קין נענש לפי מידה כנגד מידה: קין היה עובד אדמה, הרצח גרם לטומאת האדמה, ולכן העונש הוא שהאדמה לא תצמיח לקין יבול.

התפתחות בני האדם

עמ' 68

שאלה חנוך בנה את העיר הראשונה; יבל היה אבי הנוודים רועי הצאן; יובל אבי האנשים שאומנותם היה הנגינה; תובל קין אבי חרשי הברזל.

עמ' 69

שיחה בקבוצת כלי הנשיפה התלמידים בוודאי מכירים את חליל הצד ואת החלילית. רובם אף אמורים להכיר את חליל הפאן. בקבוצת כלי הפריטה (כלים אלה שייכים לקבוצת כלי המיתר) התלמידים בוודאי מכירים את הגיטרה. עם זאת יש הרכבים שונים של תזמורות ושל להקות שבהם מנגנים גם בעוד ובטנבור. גם את הנבל רוב התלמידים מכירים.

לידת שת

ההסבר לשם "שת" הוא שהאל נתן לאדם ולחווה בן אחר במקום הבל.

פרק ו' פסוקים א'-ו' : חיי בני האדם בארץ

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את לידתם של הנפילים (ענקים). לידת הענקים היא אחת הסיבות למבול, מפני שהנפילים, בהיותם צאצאים של בנות אדם ושל מלאכים, קלקלו את המין האנושי.

הרעיונות

- 1) בני האלוהים הם מלאכים.
- 2) המלאכים לקחו בנות אדם וכתוצאה מכך נולדו הנפילים המכונים גם ענקים. סיפור זה מסביר את תופעת האנשים הגבוהים בארץ כנען אשר חיו בחברון ובעיר גת כמו לדוגמה גוליית הפלישתי.
- 3) האל החליט להגביל את חיי האדם ל-120 שנה בלבד מחשש שהנפילים יזכו בחיי נצח בהיותם הבנים של המלאכים.

תשובות לשאלות

עמ' 73

שאלה מספר השנים הרב ביותר שבני אדם יחיו הוא 120 שנה.

עמ' 74

פינת לשון

ויראו בני האלוהים - ראו בני האלהים

ויאמר ה' - אמר ה'

והיו ימיו מאה ועשרים שנה - יהיו ימיו מאה ועשרים שנה

במילה "והיו" ו' ההיפוך הפכה את הפועל מעבר לעתיד.

שאלה התחושות המתאימות הן חרטה ועצב.

פינת לשון

שימוש נכון במילות קישור מצביע על הבנת הקשר וגם על הבנת התוכן. במשפטים שכאן מסבירים

מדוע האל הרגיש את התחושות שסומנו בשאלה הקודמת.

האל לא היה מרצה **כי** האנשים עשו הרבה דברים רעים.

האנשים עשו הרבה דברים רעים, **לכן** האל לא היה מרצה.

עמ' 76

יש לאפשר לילדים להיות יצירתיים בהענקת שם לפרשה. אפשר לחזור על הנושאים שנלמדו בה בחלק

"מה למדנו בפרשה" ובעקבות החזרה יוכלו התלמידים לחשוב על שם אחר.

דוגמאות לשמות: עשרת הדורות הראשונים בעולם, ראשית האנושות, ההידרדרות של האנשים

הראשונים בעולם

פרקים ו'-ט': נוח

היסוד המארגן

סיפור המבול מתאר כיצד החריב האל את העולם בדור העשירי בגלל החטאים של בני אדם. האיש שימשיך את האנושות הוא נוח. האל בוחר בו לאחר שהוא מתואר כצדיק.

הרעיונות

- 1) המבול התרחש בדור העשירי של האנושות. סיפור המבול מחלק את התקופה שקדמה לאברהם לשתי תקופות: עשרה דורות מאדם עד נוח ועשרה דורות מנוח עד אברם.
- 2) הסיבה למבול היא ההידרדרות המוסרית של בני האדם. האל בחר להחריב את העולם, מלבד שארית של האנושות ובעלי החיים, כלומר בריאת העולם הייתה ניסוי שבו אלוהים קיווה לטוב, אך גילה תוצאה רעה.
- 3) האל בחר בנוח, מפני שנח היה צדיק. המילה "בדורותיו" מדגישה כי נוח היה צדיק יחסית לדורו. אפשר לפרש את המילה "בדורותיו" בשתי דרכים: נוח היה צדיק, אך חי בדור של חוטאים; או נוח היה צדיק אף-על-פי שחי בדור של חוטאים.
- 4) השורש ש-ח-ת הוא שורש מנחה בפסוקים "א-י"ג ומציין את העיקרון של מידה כנגד מידה. בני האדם השחיתו את דרכם, לכן האל השחית אותם.
- 5) האל ציווה על נוח לבנות תיבה. התיבה כללה שלוש קומות, וכל קומה חולקה לתאים. נוח ציפה את התיבה בגופר, כלומר בזפת, כדי למנוע כניסת מים.
- 6) האל מצווה על נוח לקחת זוגות זוגות של בעלי חיים לתיבה, כדי להמשיך את מין בעלי החיים לאחר המבול. כמו-כן נוח לקח שבעה בעלי חיים טהורים, כדי להקריבם לאחר המבול.
- 7) האל המטיר מבול מן השמיים. המים לא רק ירדו מן השמיים, אלא גם עלו מתוך האדמה (מי תהום פרצו מן האדמה). התוהו ובוהו והמים שפסו את העולם לפני הבריאה הוחזרו.
- 8) המבול נמשך ארבעים יום ולילה והמים הציפו את האדמה במשך מאה וחמישים ימים. נוח, משפחתו ובעלי החיים בתיבה ניצלו מן המבול.
- 9) לאחר המבול פיסו המים את הכול, ונראו פסגות ההרים. תיבת נוח נחה על הרי אררט הנמצאים באזור ארמניה.
- 10) נוח שלח מן התיבה עורב ויונה כדי לבדוק אם המים פסקו ואם נמצאת יבשה שאפשר לשבת עליה. בעולם העתיק נהגו מלחים לשלוח ציפורים מן הספינה, כדי לגלות יבשה. בפעם הראשונה שלח נוח עורב, והוא חזר לאונייה. נוח שלח יונה שלוש פעמים: בפעם הראשונה היונה שבה, בפעם השנייה היא היונה שבה כשבפיה עלה זית, ובפעם השלישית היא לא שבה היונה, וכך הבין נוח שהיא מצאה מקום יבש למנוחה.
- 11) נוח יצא מן התיבה והקריב קורבן לאל כאות תודה להצלתו. האל הריח את ריח הקורבן והחליט לא להשמיד שוב את האנושות במבול.
- 12) לאחר יציאתם מן התיבה מברך האל את נוח ואת בניו בברכת פרו ורבו, מפני שכל בני האדם נספו במבול וכעת נוח ומשפחתו ימשיכו את האנושות.

13) הברכה לנוח ולבניו שונה מן הברכה לאדם בבראשית א', כ"ו-ל"א:

- א. בפרק א' האדם ישלוט על בעלי החיים, ובפרק ט' בעלי החיים אף יפחדו מבני האדם;
ב. בפרק א' בני האדם מצטווים לאכול מפרי העץ ומפרי האדמה, ובפרק ט' האל נותן לאדם רשות לאכל בשר (ואוסר על אכילת הבשר עם הדם);
ג. בפרק ט' מופיע לראשונה עונש מוות לרוצח. האיסור על רצח מנוסח כתקובלת כיאסטית, כלומר החלק הראשון של הצלע הראשונה בפסוק מקביל לחלק האחרון של הצלע.

”שִׁפְדָּ דַם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּד” (פרק ט', פסוק ו').

- 14) האל כורת ברית עם נוח ועם בניו. בברית זו מתחייב האל בלבד לא להטיל שוב מבול על העולם. הסימן לברית הוא הקשת בענן. הקשת בענן נחשבה לכלי נשקו של האל כאילו האל הפסיק להילחם נגד העולם שברא והניח את הקשת, כלי המלחמה שלו, ושם אותה באופן סמלי בתוך ענן.
15) המילה "ברית" היא מילה מנחה בפסוקים ח'- י"ז ומדגישה את הרעיון המרכזי: כריתת הברית בין האל לבין נוח ובניו.
16) בסיפור כרם נוח, חטא בנו חם גורם לפגיעה בכבוד אביו בזמן ששני הבנים שם ויפת שמרו על כבוד אביהם. נוח מקלל את כנען, בנו של חם, ומברך את שם ואת יפת. בני כנען יהיו עבדי בני שם.
17) בני שם ישבו באזור מסופוטמיה (עירק), ומשם יגיע אברם אל הארץ. בני חם ישבו בארץ כנען ובמצרים, ובני יפת ישבו ביוון.

תשובות לשאלות

נוח

עמ' 78

פינת לשון

המילים הן ותשחת, נשחתה, השחית. כוונת המילים היא הרס.

המילים מופיעות שלוש פעמים כדי להדגיש את החטאים של בני האדם.

שאלה הדמות בסיפור היא נוח, ונאמר עליו כי היה צדיק.

שיחה: המעשים הרעים לאורך הדורות: אדם וחווה אכלו מפרי עץ הדעת, קין הרג את הבל, אנשי דור המבול חטאו.

עמ' 79

שיחה אפשר לציין שנוח חי בדור של חוטאים, ולכן קשה להיות צדיק. עובדה זו מעצימה את היותו צדיק. לכן אנו משבחים את נוח.

התיבה

עמ' 80

פינת לשון

כשם שהאדם **השחית** את הארץ, כך האל **ישחית** את הארץ.

עמ' 81

שאלה התיבה בבול אינה מצוירת במדויק על-פי הכתוב. היא כוללת צוהר ושני תאים כמו שכתוב בדברי האל. אבל יש בה שתי קומות, ובתיבה המתוארת בסיפור המקראי יש שלוש קומות.

הברית של האל עם נוח

שאלה 1 האל ציווה על נוח להכניס לתיבה זוגות מכל בעלי החיים, כדי שימשיכו את המין של אותו בעל חיים לאחר המבול

שאלה 2 לא הוכנסו לתיבה חיות ים, שכן הן יכולות לחיות במים.

המבול

ההוראות של האל

עמ' 84

שאלה 1 נוח נבחר כי היה צדיק, אבל בתיאור של נוח בפרק ו' פסוק ט' נוח מתואר כצדיק תמים.

על-פי רש"י, לא לומר את כל שבחו של אדם בפניו, לכן קיצר האל וכינה את נוח "צדיק" ולא "צדיק תמים"

שאלה 2 תלמידים יכולים לכתוב שהם חושבים שצריך לומר את כל דברי השבח, משום שכך מעודדים וגורמים לאנשים להמשיך להתאמץ. אחרים יכולים לכתוב שאם מחמיאים יותר מדי, האנשים המוחמאים עלולים להרים ראש, להיות "שוויצרים", להתנשא מעל כולם.

שאלה 3 דוגמה לביטוי "אין אומרים שבחו של אדם בפניו":

התלמיד לא סיפר למורה כי היא מורה מצוינת

עמ' 85

שיחה כדאי להעלות בשיחה את שתי הדעות. מצד אחד, המחמאה מכבדת את האדם המוחמא וגם גורמת לו להרגיש שהוא מסוגל, גורמת לו להכיר ביכולות שלו. הדבר דומה לכך שמילים יוצרות מציאות, כלומר הן יכולות להגשים את עצמן. מצד אחר ההגזמה במחמאות עלולה לגרום לאדם המוחמא להתנשא מעל כולם ולהתנהג אליהם בזלזול. אפשר להזכיר כאן את תכונת הצניעות, שהיא תכונה חשובה מאוד. כאשר מחמיאים יותר מדי, האדם עלול לאבד את צניעותו.

שאלה בעלי חיים טהורים - שבעה זוגות

בעלי חיים לא-טהורים - שניים

עוף השמים - שבעה זוגות

שיחה חשוב לשמר את המינים. כל מין תורם וחשוב לטבע.

ההתארגנות

בעמודים 86-89 מובאות שאלות להכרת בעלי חיים. כדאי לעבוד בזוגות או בקבוצות, וכל אחד יתרום מן הידע שלו לפתירת השאלות.

עמ' 86

שאלה אריה – לביאה – כפיר; גמל – נאקה – בכר; חמור – אתון – עיר;

כבש – כבשה – טלה; סוס – סוסה – סייח; צבי – צביה – עופר; שור – פרה – עגל;

תיש – עז – גדי; תרנגול – תרנגולת – אפרוח

עמ' 87**פינת לשון**

בדרך כלל צורת הנקבה דומה לצורת הזכר, אבל בצורת הנקבה מסתיימת באות ה' (צביה, כבשה, סוסה) או באות ת' (תרנגולת). המילה "לביאה" היא צורת הנקבה של המילה "לביא", שם נוסף ל"אריה". המילה "פרה" היא צורת הנקבה של "פר", שם נוסף ל"שור".

יש צורות נקבה שונות לגמרי מצורות הזכר: גמל – נאקה, תיש – עז, חמור – אתון.

שאלה

פרה – רפת; יונה – שובך; דבורה – כוורת; ציפור – קן; חפרפרת מחילה. מתקבל הצירוף **תיבת נח**.

עמ' 88**שאלה 1**

אוהל/דירה – אדם; אגס – ברווז; אורווה – סוס; תרנגולת – לול. מתקבלת המילה **מבול**.

שאלה 2

תרנגול – קורא; ציפור – מצייצת; חמור – נוער; פרה – גועה; דוב – נוהם; כלב – נובח; תן – מיילל. מתקבל הצירוף **קין וְהָבֵל**.

עמ' 89**שאלה 1**

פועה – כבשה; מחצצר – פיל; שואג – אריה; נובח – כלב; מזוזמת – דבורה; הומה – יונה; מקרקרת – צפרדע. מתקבל הצירוף **קל הכבוד**.

שאלה 2

צוף – פרפר; במבוק – פנדה; בשר – אריה; גרגרים – תרנגולת; גבינה – עכבר; עלים – איל.

פעילות בקבוצות

בעלי החיים נכנסו אל התיבה בדרכים שונות: עופות התעופפו, סוסים דהרו במהירות, צבים נכנסו לאט, בזחילה. חלק מהחיות אולי עצובות, חלקן שמחות. כל חיה משמיעה את הקול שלה.

חיים בתיבה**עמ' 92****שאלה 1**

נוח היה בן 60.

שאלה 2

נכנסו שבעה אנשים.

שאלה 3

האנשים הם אשת נוח, שלושת בניו ונשותיהם. אפשר להזכיר שהמספר שבע מציין שלמות.

שאלה 4

המים הגיעו מן השמיים ופרצו מן האדמה.

פעילות בקבוצות

מכל המשימות על בעלי החיים אפשר לראות שבעלי החיים שונים זה מזה: הם משמיעים קולות שונים, הם זקוקים לבתים שונים, הם אוכלים דברים שונים. המידע הזה יוביל את הילדים לחשוב על החיים ביחד במקום סגור, קטן, בלי אפשרות לצאת למשך זמן רב.

א. הילדים יכולים להמחזי שבעלי החיים מתעוררים בבוקר, אוכלים ארוחת בוקר, מטיילים בתיבה, ישנים שנת צוהריים, קמים ואוכלים שוב, מנקים את עצמם וכדומה.

ב. הילדים יכולים להמחזי שנוח ומשפחתו מתעוררים בבוקר ובודקים מה שלום כל בעלי החיים, בודקים אם חלקים בתיבה נשברו (דואגים לתחזוקה), מתקנים את מה שצריך, מאכילים את בעלי החיים, דואגים לבעלי חיים שחלו וכדומה.

המבול

עמ' 93

היורה

השיר מתאר תופעת טבע מוכרת מחיי היום-יום, היורה, הגשם הראשון והחזק של השנה. השיר מחולק לארבעה בתים. בכל אחד מבתים 1-3 מתוארת תופעה אחרת: גשם, ברק, רעם. בית 4 הוא מעין סיכום לשלוש התופעות האלה המציינות את היורה. הבאת השיר כאן היא הזדמנות לדבר על סוגים של גשם, על היורה ועל המלקוש, על גשם של סתיו ועל גשם של חורף, על גשמי ברכה וכדומה. בשיר מתואר הגשם הראשון בשנה, היורה. היורה מתואר כגשם ברכה, ואילו המבול שבסיפור המקראי גרם לחורבן.

כותב השיר הוא **יחיאל הלפרין**, מחנך עברי, מחלוצי גן הילדים העברי, משורר וסופר ילדים. נולד באוקראינה ב-1880 ונפטר בשנת 1942.

את השיר הלחין **יואל אנגל**, מלחין יהודי שפעל בעיקר באימפריה הרוסית, הטביע את חותמו על הזמר המוקדם של היישוב העברי בארץ ישראל. מכונה "אבי המוזיקה היהודית". נולד בשנת 1868 ונפטר בשנת 1927.

(המידע על הכותבים מתוך "ויקיפדיה")

עמ' 94

שאלה 1

התופעות המפחידות בשיר הן הברק שהוא "להב אש חוצה שמיים מעוור את העיניים", והרעם "קול אדיר מן השמיים מחריש את האוזניים".

היורה הוא גשם ברכה, "ברוך הוא היורה", ואילו המבול גרם לחורבן.

שאלה 2

עמ' 96

שאלה

המילים המציינות את התגברות המים הן "**וירבו המים**", "**ויגברו המים**", "והמים **גברו מאוד מאוד**".

שיחה האדמה תתגלה מחדש לאחר המבול, המים לא יכסו אותה, והיא תשוב להצמיח יבול, ובני אדם ישובו לחיות על האדמה.

פינת לשון

הפירוש המתאים לפסוק כ"ג הוא **רק, בלבד**.

המשפט המתאים: מבין כל הפירות דן אוהב אך תפוח.

היציאה מן התיבה

סוף המבול

פינת לשון

בחלק הראשון הילדים חוזרים על ו' ההיפוך. סביר להניח שבשלב זה הם כבר בקיאים בנושא.

ויזכור – זכר; וייכלא – נכלא; ויעבר- העביר; וישובו- שבו

בחלק השני הילדים עוסקים בהבנת פירושי מילים בעזרת משפחות מילים.

כדור משכך כאבים הוא כדור המרגיע כאבים.

לפיכך הכוונה במילים "וישוכו המים" – המים **נרגעו**.

סכר הוא קיר העוצר את המים.

לפיכך הכוונה במילים "וייסכרו מעיינות תהום וארובות השמיים" היא שהמעיינות וארובות

השמיים **נסגרו**, כלומר לא נתנו עוד מים.

שאלה

גובה פני המים החל לרדת אחרי מאה וחמישים יום. רק מי שהיה בתיבה ניצל.
אחר-כך האל העביר רוח על המים ובמעיינות. האל גם סגר את הפתחים בשמיים.
הגשם פסק. ראשי ההרים נראו, ותיבת נוח נחה על הר אררט.

שליחת העורב והיונה

עמ' 100

שאלה 1

כאשר נוח שולח את עורב, לא כתוב בשביל מה.

כאשר נוח שולח את היונה כתוב: לראות הקלו המים מעל פני האדמה" (פסוק ח).

שיחה

תפקיד הציפורים חשוב. המלחים שלחו ציפורים מן הספינות כדי לגלות אדמה. הציפורים נבחרו למשימה מפני שהן יכולות לעוף, כלומר הן אינן זקוקות למעבר של אדמה כדי לגלות אדמה במקום אחר, שכן הן רואות הכול מן השמיים. התפקיד מסוכן ומפחיד מפני שלא היו מקומות מנוחה לציפורים, ולכן נשקפה סכנה לחייהן. אפשר לומר שהתפקיד של הציפורים מעניין, משום שהן הראשונות שמגלות משהו.

שאלה 2

נוח שלח את היונה שלוש פעמים.

שאלה 3

כאשר שבה היונה כשעלה זית בפיה, הבין נוח שהיבשה החלה להצמיח שוב יבול.

שאלה 4

היונה לא חזרה בסוף, מפני שמצאה יבשה להקים בה קן.

שאלה 5

נוח יצא מן התיבה עם בני משפחתו ועם בעלי החיים.

עמ' 101

יונה עם עלה של זית בשיר מסופר על תמונה שיש בבית, היא תמונה של יונה שבפיה עלה של זית.

התמונה הזו מסמלת שלום. הוחלט שלא להכניס לספר את הבית הראשון בשיר, משום שהבית הראשון מדבר על המלחמה, והמטרה היא להתרכז ביונה כמסמלת

שלום. מובא כאן הבית הראשון. לאחת השורות יש שתי גרסאות.

הדובר או הדוברת בשיר מבקשים שהיונה תצא מהתמונה,

כדי להשיב את האמונה וכדי שהשלום יבוא.

לפי השיר אפשר להבין שהילד אינו יודע שיונה עם עלה של זית מסמלת שלום ("ילדי מקשה").

בניגוד ליונה, העורב מסמל את המלחמה שבחוף, והוא ממתין על הברוש, למלחמה שעלולה לפרוץ בכל רגע.

לכן הדובר או הדוברת מתחננים שוב ושוב לשלום.

היונה מבקשת לצאת מן המסגרת כדי להשכין את השלום,

שכן כל עוד היא בתוך המסגרת, היא אינה יכולה לעשות דבר.

העורב מוכר לפעמים כציפור חכמה ולפעמים כציפור רעה החוברת למכשפות ולכוחות הרשע. בימי קדם נהגו ספנים לקחת עורב בכלל יכולתו לגלות יבשה ולכוון אותם

לעברה. לעומת זאת צבעו השחור וקולו הצווחני הופכים אותו למבשר רעה.

תלמה אליגון-רוז כתבה את המילים ואת המנגינה של השיר. אליגון-רוז היא סופרת,

משוררת, פזמונאית ומלחינה ומפיקה מוזיקלית. נולדה בשנת 1944.

אליגון-רוז כתבה שירים רבים, ורבים מהם לילדים: "לאבא שלי יש סולם", "הצריף

של תמרי", וכן כתבה חמישה מחזות, בעיקר לילדים ולנוער, יצרה מספר סדרות

טלוויזיה, ובהם "הצריף של תמרי" ו"החתול שמיל".

יש לי תמונה בבית
של יונה עם עלה של זית
מעליה גלגל החמה,
לרגליה פגעי מלחמה
היונה של השלום,
על חורבותיה של אומה אחרת /
ביד אומן היא מצוירת
תמונה מושלמת,
חלומות בתוך מסגרת

- שאלה 1** היונה מבשרת בשיר את השלום.
- שאלה 2** בפסוקים היונה מבשרת את סוף המבול
- עמ' 102**
- שאלה** יונה עם עלה של זית מסמלת את השלום, מפני שבסיפור המקראי היא סימנה את סוף המבול ואת התחלתו של העולם מחדש.
- ההוראה לצאת מן התיבה**
- עמ' 103**
- נוח** בסיפור המקראי אין תיאור של החיים בתיבה. בשיר שכאן גיבורי הסיפור הם בעלי החיים, ואפשר להבין מהם הקשיים שלהם. השיר כתוב בצרה הומוריסטית, וגם הלחן מקנה את התחושה הזו. בשיר מוצגות דמויות הנמשלות לאנשים חסרי סבלנות ושאינם סובלים זה את זה. הם יודעים שמישהו דאג להם כל הזמן, אבל הם דורשים שהוא ישלים את המלאכה כדי שהם יוכלו לצאת.
- יורם טהרלב** הוא משורר, פזמונאי, סופר, מתרגם וסטנדאפיסט. נחשב לאחד המעצבים החשובים של הזהות והאתוס הישראליים. נולד השנת 1938. באתר של יורם טהרלב אפשר לקרוא מה הוא כתב על השיר (http://www.taharlev.com/songs_selection_song_id_39.html).
- עמ' 104**
- שאלה 1** בעלי החיים המופיעים בשיר הם האריה, ההיפופוטם, הממותה, השיבוטה, הגמל והיונה.
- שאלה 2** איננו מכירים את הממותה ואת השיבוטה. כדאי לומר לילדים שהשיבוטה היא סוג של דג, ולכן לא הגיוני שנוח הכניס אותה לתיבה, שכן נוח לא הכניס דגים לתיבה. ממותה היא סוג של פיל קדום.
- עמ' 105**
- שאלה 1** לא הגיוני שבעלי החיים **מדברים** עם נוח. הם **מוזים** לו (לא שכחנו... אספת...), אבל הם רוב הזמן הם **מתלוננים** (כמה זמן נמשיך...), הם **דורשים** ממנו לצאת, ואפילו **מסבירים** לו למה אפשר לצאת.
- שאלה 2** בעלי החחים רוצים לצאת מן התיבה, מפני שנמאס להם כבר להישאר בתיבה, ומשום שהמבול פסק.
- שאלה 3** התחושות: שחרור, שמחה, תקווה וחופש, מפני שהסתיים המבול ואפשר לצאת לחופשי מן התיבה.
- שאלה 4** נוח כנראה חשש קצת, לכן לא יצא מן התיבה והעדיף לחכות. אולי הוא חיכה להוראה של אלוהים. כשם שאלוהים אמר לו להיכנס לתיבה, הוא אמור לומר לו מתי לצאת ממנה.
- עמ' 106**
- שאלה 1** נוח המתין עד אשר האל יצווה עליו לצאת מן התיבה.
- שאלה 2** אשת נוח יצאה מן התיבה שמחה אך מבוהלת. היא שמחה לצאת לחופשי, אך חוששת מה לעשות כעת לאחר המבול.
- איזה כיף! סוף סוף אני בחוץ! אבל מה אעשה עכשיו? איך אתחיל את החיים שוב?

היציאה מן התיבה

עמ' 107

פרדה מתיבת נוח בשיר מוצגים בעלי החיים היוצאים מן התיבה. בניגוד לשיר "נוח", כאן הם שמחים ומאושרים. מתואר כיצד כל אחד פונה והולך למקומו. כולם קדים קידה, אומרים תודה ושלום.

בבית הראשון נקודת המבט היא של הדובר בשיר, ובבית השני מתואר מה נוח רואה: כל בעל חיים "נבלע" אל הג'ונגל, אל צמרות העצים, אל המחילות, אל הים, אל החולות.

נורית זרחי היא סופרת ומשוררת הכותבת למבוגרים ולילדים. נולדה בשנת 1941. זרחי זכתה בפרסים ספרותיים רבים. בין יצירותיה המוכרות: "ילדת מזלג וילדת כף", "אני אוהב לשרוק בחושך".

עמ' 108

שאלה 1 בעלי החיים המופיעים בשיר הם שוורים, שפנים, עכברות, סנאים, תוכים, פלמינגו, סנוניות, קופיף. בעלי החיים הולכים אל הג'ונגלים, אל העצים, אל הים ואל החולות.

שאלה 2 בעלי החיים נפרדים מנוח בנימוס, הם קדים קידה, אומרים תודה ומנופפים בידם.

שאלה 3 התחושה היא שמחה והתרגשות, מפני שבעלי החיים חוזרים אל מקומם לאחר המבול. אולי מרגישים גם קצת עצב, מפני בגלל הפרדה מנוח.

דוגמה

שאלה 4

נוח היקר

אנחנו רוצים להגיד לך תודה על עזרתך בכל הזמן שהתגוררנו בתיבה בזמן המבול. דאגת לתת לנו אוכל ולהרגיע אותנו כאשר פחדנו מן המבול. כעת הגיע זמן להיפרד ולאחל לך בהצלחה בחיים החדשים.

בתודה

הקרנפים

עמ' 109

שאלה 1 נוח הקריב קורבן לאחר היציאה מן המבול כדי להודות לאל על הצלתו והצלת משפחתו ובעלי החיים מן המבול.

שאלה 2 האל החליט לא לגרום שוב למבול, כדי שלא ייהרס העולם, וכדי שימשיך הקיום של האנושות ושל גלגל החיים: אביב, קיץ, סתיו וחורף.

הברית בין האל לבין נוח ובניו

עמ' 110

שיחה האל יבטיח בהסכם החדש לדאוג לנוח ולחיות, לא להטיל שוב מבול, לדאוג לבית חדש לנוח ולחיות. נוח ובניו יבטיחו להתנהג יפה ולא לעשות דברים רעים כמו שעשו בני האדם לפני המבול.

הברכה לנוח ובניו

עמ' 111

שאלה 1 האל בירך את נוח ובניו בברכת פרו ורבו, מפני שכל בני האדם מתו במבול, והיה צריך להתחיל מהתחלה את האנושות.

שאלה 2 בעלי החיים יפחדו מבני האדם

שאלה 3 אפשר ללמוד שבני האדם חזקים יותר מבעלי החיים ויכולים לצוד אותם.

שאלה 4

על-פי פסוק ג', כשם שהאל נותן לאדם את הצומח, כך הוא נתן את בעלי החיים. לכן כשם שמתר לאכול מן הצומח, כך מותר לאכול מן הבשר.

עמ' 112

שאלה

דומה / שונה	הברכה לנח ובניו פרק ט פסוקים א-ג	הברכה לאדם פרק א פסוקים כו-כט	
זוהה	פרו ורבו, ומלאו את הארץ.	פרו ורבו, ומלאו את הארץ.	פרו ורבו
שונה	ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ.	ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ.	האדם ובעלי החיים
דומה	כל רמש אשר הוא חי, לכם יהיה לאכלה: כִּירַק עֵשָׂב נִתַּתִּי לָכֶם אֶת כָּל.	הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע. לכם יהיה, לאכלה.	המזון של האדם

עמ' 113

שאלה

על פי הברכה לאדם, בעלי החיים יהיו נשלטים על-ידי האדם.
לעומת זאת על-פי הברכה לנוח, בעלי החיים יפחדו מהאדם.
על-פי הברכה לאדם, האדם יאכל מפרי האדמה ומפרי העץ.
לעומת זאת על-פי הברכה לנוח, האדם יאכל גם בשר.

שיחה בני האדם שולטים בבעלי החיים בעולם. בני האדם בייתו חלק מבעלי החיים כדי להפיק מהם תועלת. לדוגמה, בעלי חיים כמו פרה ודבורה הם מקור מזון כמו חלב ודבש בהתאמה. גם האדם עוזר לבעלי החיים ומטפל בחיות פצועות, כמו וטרינרים.

פינת לשון

כן, שני הפעלים שופך, יישפך שייכים לאותה משפחה.
האותיות החוזרות הכי הרבה פעמים הן ד' ו-מ'. כל אחת מהן חוזרת ארבע פעמים בפסוק.
החזרה מדגישה את הקשר בין האדם לבין דם וכי חיי האדם הם חשובים.
שלוש פעמים חוזר השורש דר"ש
המילים מהשורש ד-ר-ש: אדרוש, אדרשנו, אדרוש, כלומר השורש מופיע שלוש פעמים.
החזרה מדגישה כי האל יעניש את הרוצח.

עמ' 115

שאלה 1

על-פי פסוקים ה'ו' אסור לרצוח.

שאלה 2

מי שרצח ייענש באותה מידה ויטילו עליו עונש מוות.

שיחה לפני המבול לא היה חוק שאסור על רצח. לאחר שקין רצח את הבל, בני האדם צריכים חוק ועונש על רצח כדי להזהיר אותם.

ההבטחה של האל לנוח ובניו

שאלה האל מבטיח שלא יטיל שוב מבול על בני האדם.

פינת לשון

אנחנו רגילים להשתמש במילה "עם" בצורה הנפרדת שלה, ולא בנטייה שלה. לעומת זאת במילה "את" אנחנו משתמשים רק במציינת מושא ישיר, ולא כ"עם", אבל אנחנו משתמשים בשתי המשמעויות של המילה בנטייה. למשל, אנחנו אומרים "ראה אותי", וכאן המילה "אותי" מציינת מושא ישיר, ואילו במשפט "שיחק איתי", המילה מציינת "עם". מטרת המשימה היא לשים לב לשתי המשמעויות של המילה. שיחקתי עם דנה דומינו. שיחקנו עם המורה בהפסקה. וְאֲנִי הִנְנִי מִקִּים אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת זְרַעְכֶם אֲחֲרֵיכֶם, וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם, בְּעוֹף בְּבִהמָה וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם, מִכָּל יֹצְאֵי הַתְּבָה לְכָל חַיַּת הָאָרֶץ. ואני הינני מקים את בריתי עימכם ועם זרעכם אחריכם, ועם כל נפש החיה אשר עימכם, בעוף בבהמה ובכל חייט הארץ עימכם, מכל יוצאי התיבה לכל חייט הארץ.

עמ' 117

שאלה 1 האל מבטיח לנוח ולמשפחתו הבטחה זו, מפני שנוח ומשפחתו יתחילו מחדש את האנושות.

שאלה 2 נוח ומשפחתו בוודאי שמחים מאוד על הבטחת האל. איזה כיף! לא יהיה עוד מבול!

קשת בענן: סמל הברית

שיחה קשת בענן נחשבה לכלי נשקו של האל. עכשיו האל מפסיק להילחם נגד העולם שברא ומניח את הקשת, כלי המלחמה שלו, ושם אותה באופן סמלי בתוך ענן. במקום שהקשת תשמש כלי מלחמה, היא תשמש סמל לשלום

שאלה 1 כאשר אנו רואים קשת בענן, אנו שמחים מאוד ומתרגשים מן צבעים היפים שלה.

שאלה 2 בבול רואים את בעלי החיים יוצאים מן התיבה של נוח, ומאחוריהם הקשת בענן. הם ממחישים את הסיפור כי הקשת היא סימן לשלום וכעת בעלי החיים יכולים להמשיך לחיות.

עמ' 120

תלמידי הכיתה הציגו קשת רחבה של דגמים של תיבת נוח. סוג הקשת - קו האור. הכוונה היא מגוון רחב של דגמים. כשם שבקשת יש מגוון של צבעים, כך הציגו התלמידים מגוון של דגמים. כאשר ראתה רומי את סבא שלה, היא רצה כחץ מקשת אל זרועותיו סוג הקשת: כלי נשק. הכוונה היא במהירות. כשם שהקשת יוצאת במהירות מן החץ ועפה במהירות, כך רומי רצה במהירות אל סבתה.

כרם נוח

עמ' 121

שאלה 1 נוח היה עובד אדמה.

שאלה 2 נוח נטע גפן.

שאלה 3 כנען הוא בנו של חם.

הוחלט שלא להכניס לספר את פסוקים כ"ב-כ"ג, ובמקומם מובא תקציר מעודן.

שאלה 4

חז"ל השוו את הביוש בפני אנשים לרצח.

שיחה הלבנת פנים ברבים היא חמורה, מפני שהרבה ילדים צוחקים או לועגים, וכולם יודעים כי על העלבון ואף מוסיפים עליו. העלבה בין שני אנשים נשארת בסודיות.

עמ' 122

שיחה אם תלמיד מעליב מישהו ברבים, צריך להגיד לו את המשפט של חז"ל ולבקש ממנו להפסיק.

שאלה 1

הילדים צוחקים על הילד שנפל ועל המכה החזקה שקיבל.

שאלה 2

במקרה זה ראוי לעזור לילד לקום ולטפל בו, ולא לשתף פעולה עם הלועגים.

עמ' 123**שאלה**

שם ויפת לא שיתפו פעולה עם חם ועם כנען

נוח חשב שאחרי העונש שקיבלו **בני האדם מן האל**, הם ידעו איך להתנהג, כדי שלא יהיה שוב **מבול**.

והינה מיד אחרי המבול התחילו בני האדם **לחטוא** שוב.

לכן כשנוח התעורר, הוא כעס מאוד על **חם** ועל **כנען**.

לכן קילל נוח את חם ואת זרעו, שיהיו עבדים ל**שם** ו**ליפת** ולצאצאיהם וילמדו מהם איך **להתנהג**.

פעילות בקבוצות

דוגמה למכתב לנוח

נוח היקר,

הצטערנו לקרוא על הפגיעה של חם בנך בך, ורצינו לעודד אותך ולהזכיר ששני בניך, שם ויפת, שמרו על כבודך. לכן אל תאבד תקווה. אנו חושבים כי מרבית בני האדם יבחרו בטוב ויתנהגו יפה אחרי המבול.

פרק י"א פסוקים א'-ט': מגדל בבל

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את האירוע אשר גרם לצורך של בני האדם בתרגום.

הרעיונות

(1) בוני מגדל חטאו.

- א. הם ישבו במקום אחד במקום למלא את הארץ, כפי שציווה האל.
 - ב. הם בנו מגדל שראשו בשמיים, כדי לעשות להם שם, כלומר לפרסם את עצמם.
 - ג. בניית המגדל וראשו בשמיים הייתה מרידה באל וניסיון של בני האדם לשלוט על העולם. עניין זה מופיע בדברי האל " וְעַתָּה לֹא יִבְצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת " (פסוק ו').
- (2) הסיפור נפתח באחידות ומסתיים בפיזור: בתחילה בני האדם ישבו במקום אחד, דיברו שפה אחת ובנו את המגדל, ובסוף הסיפור בני האדם דיברו בשפות שונות, התפזרו בעולם והפסיקו לבנות את המגדל.
- (3) המילים "אחד", "שפה", "שם", "כל הארץ" הן מילות מפתח בסיפור.
- (4) האל העניש את בוני המגדל על-פי העיקרון מידה כנגד מידה. הם אמרו " הֲבֵנָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל " והאל אמר " הֲבֵנָה יִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שְׁפָתֵם ".
- (5) הסיפור מסתיים במדרש שם (הסבר לשם) "בבל". השם קשור בבלבול השפות. מדרש שם זה הוא אירוני, משום שבשפה הבבלית "בבל" הוא שער האלים. הבבלים סיפרו כי המקדש הראשי בעיר בבל נבנה על-ידי האלים לכבוד האל הבבלי הראשי מרדוך, ואילו בתורה המקדש נבנה על-ידי בני אדם.

תשובות לשאלות

עמ' 125

- שאלה 1** בני האדם הגיעו לארץ שנער.
- שאלה 2** בני האדם רצו לשבת במקום ולבנות מגדל וראשו בשמיים.
- שאלה 3** בני האדם פחדו להתפזר בארץ.

עמ' 126

פינת לשון

שימוש נכון במילות קישור מצביע על הבנת הקשר ועל הבנת התוכן.

במצוות "פרו ורבו התכוון האל שבני האדם ימלאו את הארץ, אבל בסיפור מגדל בבל בני האדם רצו לשבת במקום אחד.

בני האדם רצו לשבת במקום אחד, לכן הם רצו לבנות מגדל שישמש להם כמרכז.

עמ' 127

- שיחה 1** בציור רואים מגדל שראשו מגיע לשמיים. רואים בני אדם ליד המגדל. החטא הוא הניסיון של בני האדם למרוד באל ולהגיע לשמיים.
- שיחה 2** אפשר להתפזר במקומות שונים וליישב אותם ולמצוא ולגלות מקומות חדשים. אפשר לשבת בערים גדולות בקרבת בני אדם רבים ולהרגיש יותר בטוח עם עוד אנשים.

תגובת האל**עמ' 128****שאלה 1**

כאשר הסתכל האל על בני האדם, הוא ראה אותם בונים את המגדל.

שאלה 2

האל אמר כי בני האדם עלולים לעשות ככל העולה על דעתם ולמרוד באל.

שאלה 3

האל החליט לבלבל את השפות ולהפסיק את בניית המגדל.

עמ' 129**פינת לשון**

הפירוש המתאים לפועל "שמעו" בפסוק ז' הוא פירוש (2), **הבין**.

בשני הפסוקים האחרים מתאים פירוש (1), **קלט קול באוזניו**.

שיחה הבניינים הגבוהים משמשים היום למגורי בני האדם ולעבודתם. מאחר שאין מקום לבתים

נמוכים, בונים לגובה. עם זאת אפשר לומר שגם הבניינים האלה מסמלים את כוחם של בני

האדם ומשמשים לעשיית שם לבני האדם. כולם מתלהבים כאשר יש מגדל גבוה יותר, כולם

מנסים להשיג שיא גבוה יותר. זה מראה על הצורך האישי, ולא על הצורך הכללי.

עמ' 130**שאלה 1**

המספר שבע מזכיר את מנוחת האל ביום השביעי.

שאלה 2

מדברי חז"ל אפשר ללמוד כי בוני המגדל רצו מאוד לבנות את המגדל, גם אם בני

אדם ימותו במהלך הבנייה. כלומר גובה הבניין חשוב יותר מחיי אנשים. ההישג

החומרי הוא החשוב.

שאלה 3

הם התנהגו בצורה כזו, מפני שרצו לעשות להם שם, אך סיבה זו אינה מוצדקת. חיי

האדם הם החשובים, ולא דברים חומריים או הנצחת השם.

שיחה

יעל התכוונה כי בני האדם לא באמת יכולים לעשות להם שם, ובניית מגדל לא עושה באמת

שם לבני האדם. מגדל גבוה הוא לא דבר חשוב. דברים חשובים יכולים להיות מעשים טובים

למען האחר, פיתוח הסביבה והחברה וכדומה.

בוני המגדל היו מסכימים עם תמר, מפני שחשוב שמגדל גבוה ינציח אותם.

עמ' 131**שאלה 1**

המעשה של בני האדם פסוקים א-ד	המעשה של האל פסוקים ה-ט
וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת בְּנֵי הָאָדָם דִּבְרוּ בְשָׂפָה אֶחָת	"ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו" בני אדם דיברו שפות שונות
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם בְּנֵי הָאָדָם יֵשְׁבוּ בְּמָקוֹם אֶחָד	"ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ" האל פיזר את בני האדם
"הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים" בני אדם בנו מגדל וראשו בשמים	וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר בְּנֵי הָאָדָם הִפְסִיקוּ לִבְנוֹת אֶת הַמְּגִדָל

שאלה 2

המקום נקרא "בבל", מפני שבמקום זה בבל, ערב, האל את השפות וגרם לבני

האדם לדבר בשפות שונות.

שיחה אפשר לומר שלא צריכה להיות שפה אחת, מפני ששפות רבות גורמות לרעיונות שונים. לעומת זאת צריך שפה אחת משותפת, כדי שבני האדם מכל מקום בעולם יצליחו לדבר ביניהם ולשתף פעולה.

עמ' 132

שאלה שם אחר לפרשה: המבול והתחלה חדשה.

פינת לשון

נושא הגימטרייה נלמד בדרך כלל בשיעורי חשבון. כאן מובא אזכור לנושא, משום שהפרקים והפסוקים ממוספרים לפי א"ב. מאחר שבפרקים הנלמדים אין יותר מחמישים פסוקים, והפרק האחרון בספר בראשית הוא נ', הוחלט ללמד כאן את הערכים של האותיות עד נ'. האותיות האחרות יילמדו בחלק הבא של ספר בראשית.

לא מוסבר כאן שמקובל לסמן כרש מעל אות המציינת מספר, וגרשיים בין שתי אותיות המציינות מספר. גם נושא זה יילמד בחלק הבא של ספר בראשית.

22 – כב; 18 – יח; 21 – יח; 12 – יב; 19 – יט; 11 – יא.

ן – 6; לו – 36; טו – 15; יז – 17; כז – 27; טז – 16.

מספר הפרק האחרון בספר בראשית הוא נ.

יא – 11

אחרי פרק י"א יבוא פרק י"ב.

פרק י"א פסוקים כ"ז-ל"ב - משפחת אברהם

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את משפחת תרח ואת עזיבת אור כשדים. משפחת תרח עזבה את אור כשדים, כנראה מסיבה כלכלית או מחשש לסכנה או לרעב.

הרעיונות

- 1) אברם נולד עשרה דורות לאחר נוח, והוא צאצא של שם, בנו של נוח, אשר התנהג בצורה מוסרית בסיפור כרם נוח.
- 2) המשפחה עזבה את אור כשדים המזוהה עם העיר השומרית "אור" בדרום בבל. פירוש המילים "אור כשדים" הוא העיר של העם הכשדי (ארמים שישבו במסופוטמיה במה התשיעית לפני הספירה). המשפחה עברה לעיר חרן בסוריה, אשר הייתה גם היא מרכז דתי לאל הירח.
- 3) הפרט הראשון הנמסר על שרי, אשת אברם, הוא עובדת היותה עקרה. פרט זה מדגיש את הבעיה הגדולה של אברם ושרי בהמשך הסיפורים.
- 4) משפחתו של תרח עבדה כנראה את אל הירח. אמונה זו משתקפת בשמות בני המשפחה "תרח" (ירח), "מלכה" (מלכת השמיים היא האלה אישתר). בספר יהושע כ"ד טוען יהושע כי משפחתו של תרח עבדה אלילים.

תשובות לשאלות

עמ' 135

שיחה בעולם העתיק עזבו אנשים את ארצם בגלל מחסור במזון או בגלל סכנה לחייהם או כדי לשפר את מעמדם ואת מצבם התרבותי.

משפחתו של אברם

עמ' 136

שאלה הילדים יכולים לענות על השאלה על-פי הפסוקים ולהיעזר באילן היוחסין המצויר.

תרח הוא אבא של **אברם**, של **נחור** ושל **הרן**.

אברם הוא הבן של **תרח**.

אברם הוא **אח** של נחור ושל הרן.

הרן הוא אבא של **לוט**.

אברם הוא **דוד** של לוט.

הרן מת בארץ ששמה **אור כשדים**.

שרי היא אשתו של **אברם**.

מלכה היא אשתו של **נחור**.

עמ' 137

שאלה 1 לפי פסוק ל', שרי היא עקרה ולא מצליחה ללדת.

שיחה המידע על שרי חשוב, מפני שאם שרי לא תצליח ללדת, לא תהיה המשכיות למשפחה. תרח ומשפחתו עזבו כנראה בגלל בעיה כלכלית או אולי בגלל מלחמה או סכנה אחרת.

הם בוודאי לא רצו לעזוב ופחדו ללכת למקום אחר.

שאלה 2 תרח רצה ללכת עם משפחתו לארץ כנען.

שאלה 3 המשפחה הגיעה לעיר חרן.

שאלה 4 תרח מת בעיר חרן.

שאלה 5 תרח היה בן 205 במותו.

עמ' 138

פינת לשון

בשלב זה הילדים אמורים לדעת להעביר את הצורות המהופכות.

ויקח – לקח; וישבו- ישבו; ויצאו - יצאו; וימות - מת; ויבואו – באו

כעת הילדים לומדים להפוך פעלים הנכתבים בצורה קצרה.

בתורה יש שימוש בצורה ארוכה ובצורה קצרה, וכאן הם לומדים את השימוש של הצורה הקצרה

כאשר יש ו' היפוך בפעלים שהשורש שלהם מסתיים באות ה/י.

השורש של הפועל "וירא" הוא ר-א-ה/י, והשורש של הפועל "ויעש" הוא ע-ש-ה/י. לכן היינו מצפים

שיהיה כתוב "ויראה" ו"ויעשה". אך קיצרו את הפועל ומחקו את ה-ה' שבסוף.

הצורה הארוכה של הפועל – ויעשה

הפועל בלשון ימינו - עשה

ותהי שרי עקרה: הפועל בצורה הארוכה – ותהיה; הפועל הלשון ימינו – הייתה.

עמ' 139

הצעה לכתיבת יומן מסע

עזבנו את אור כשדים, והלכנו ברגל אל ארץ כנען. מזג האוויר היה חם, והארץ מדברית, לכן

השתדלנו ללכת לאורך נהר הפרת.

עצרנו בנווה מדבר כדי לשתות מים.

בלילות היה קר מאוד, והסתתרנו מפני הרוח, ובמשך היום חם.

לא היה לנו הרבה אוכל, והסתפקנו במועט.

בדרך פגשנו אנשים שונים, אשר נדדו גם הם ממקום למקום, ובסוף הגענו אל העיר חרן.

פרק י"ב פסוקים א'-ט': אברם כנען

היסוד המארגן

הצו לאברם ללכת לארץ כנען הוא הניסיון הראשון שבו ניסה האל את אברם. עזיבת בית האב בעולם העתיק היא בלתי-מתקבלת על הדעת, שכן בית האב היה המסגרת הכלכלית, הדתית והחברתית של האדם. אברם עומד בניסיון. הוא מוותר על עברו והולך בעקבות צו האל.

הרעיונות

- 1) הצו לאברם "לך לך מארץך וממולדתך ומבית אביך..." (פסוק א') מנוסח בצורה הפוכה למיקום הגאוגרפי (קודם כול עוזבים את בית האב ובסוף את הארץ), כדי להקטין את הקושי של אברם לעזוב את ארצו.
- 2) אברם עזב את מולדתו כדי להגיע לארץ כנען בעקבות הצו של האל ובניגוד לסיבות נפוצות אחרות לעזיבת הארץ בעולם העתיק כמו קשיי פרנסה, רעב, מלחמה.
- 3) האל מברך את אברם בשבע ברכות, כלומר בצורה מושלמת (המספר שבע מציין שלמות).
- 4) אברם מגיע לארץ עם אשתו שרי, עם לוט בן אחיו ועם "הנפש אשר עשו בחרן", כלומר העבדים והשפחות, אשר רכשו בחרן.
- 5) הליכתו של אברם בארץ כנען היא בבחינת מעשה אבות סימן לבנים: צאצאיו של אברם ייכנסו ויעברו באותם מקומות שבהם עבר אברם. כאשר יהושע בן נון יכבוש את הארץ, הוא יכבוש את העי ויכרות ברית עם העם בעיר שכם.
- 6) אברם בונה מזבחות לה' בארץ ובדרך זו מקדיש את הארץ לעבודת האל. הוא קורא בשמו של ה' כאלוהיו, ולא בשם האל בעל, האל הכנעני.

תשובות לשאלות

עמ' 140

שאלה

תָּרַח	אָבְרָם	דוֹמָה / שוֹנָה
תרח	הָאֵל	שונה
לְכַנְעַן	לכנען	דומה

עמ' 141

שיחה עזיבת משפחה היא קשה מאוד, מפני שבבית דואגים לכל הדברים שאנו צריכים, ואנו רגילים לחיות בבית.

קשה לעזוב את בית ההורים כי זו הסביבה הכי קרובה שלנו.
כאשר עוברים למקום לא ידוע, מפחדים וחוששים ולא יודעים למה לצפות.

עמ' 142

- שאלה 1** אל מבטיח לאברם כי הוא יהיה האב של עם גדול, וצאצאיו יֵשְׁבוּ בארץ כנען.
- שאלה 2** האל הבטיח לאברם כי הוא יהיה אב לעם גדול, אף-על-פי ששרי אשתו עקרה.

שאלה 3 שבע הברכות : (1) ואעשך לגוי גדול ; (2) ואברכך ; (3) ואגדלה שמך ; (4) והיה ברכה ; (5) ואברכה מברכך ; (6) ומקללך אאור ; (7) ונברכו בך כל משפחות האדמה
שיחה "לְךָ לְךָ" נשמע ציווי רך יותר מאשר "לְךָ". גם כאשר אומרים "טייל לוי" יש תחושה של טייל בכיף, בהנאה.

שאלה 4 אברם יישב בארץ חדשה, ובארץ זו ישבו צאצאיו. ארץ כנען היא ארץ טובה, אשר אדמתה פורייה.

עמ' 143

שאלה 1 אברם היה בן שבעים וחמש.

שאלה 2 הכוונה לעבדים ולשפחות, אשר אברם רכש בעיר חרן בסוריה, וממנה הגיעה אל הארץ.

פעילות קבוצתית

רשימה של דברים שלקחו אברם ושרה
מזון : לחם, מים, ירקות ופירות, מזון לבעלי החיים
כלים : כלי מטבח, כלים להקמת אוהל, אוהל
בגדים : בגדים ונעלי הליכה, בגדים לעונת הקיץ ובגדים לעונת החורף

עמ' 144

פינת לשון

ארצה = לארץ ; לימין = ימינה ; לכיוון שמאל = שמאלה

עמ' 145

שאלה יש לסמן במפה את אזור שכם וממזרח (מימין) לבית אל, בין עי לבין בית אל.

עמ' 146

שאלה 1 השם בית אל משמעו באופן מילולי הוא "הבית של האל" (הצירוף "בית אל" הוא צורת הסמיכות), והוא רומז כי מקום זה היה חשוב מבחינה דתית. המקום היה מרכז דתי חשוב ובו התגלה האל.

שאלה 2 האל אמר לאברם לעבור במקומות בארץ לפני בניו כדי להכריז על אברם כבעל המקום, וכך לבניו תהיה זכות לעבור במקומות האלה.

שאלה 3 בפסוק ו' כתוב "הכנעני אז בארץ", כי בזמן שאברם היה בארץ היא הייתה מיושבת על ידי עמים כנעניים. למרות זאת הבטיח האל לאברם שבניו ישבו בארץ זו.

שיחה 1 אברם כנראה חשש מן הכנענים, מפני שלא הכיר אותם, והוא היה חדש בארץ.

שאלה 4 האל מבטיח לאברם שבניו ישבו בארץ כנען.

שיחה 2 אברם בנה שני מזבחות כדי להכין את האזור לעבודה לאלוהי ישראל. בכל מזבח קבע אברם כי במקום יעבדו את האלוהים, ולא אלים כנעניים.

עמ' 147

פינת לשון

ויעבור – עבר ; ויקרא – קרא ; ויאמר – אמר ; וייסע – נסע ; ויבן – בנה.

הפועל בצורה המקוצרת : ויבן. הצורה הארוכה : ויבנה.

ה' המגמה : ההרה, הנגבה. המילים ללא ה' המגמה : להר, לנגב.

אל ההר, אל הנגב

פרק י"ב פסוקים י'-כ': אברם ושרי במצרים

היסוד המארגן

סיפור אברם ושרי במצרים הוא בבחינת מעשה אבות סימן לבנים ומרמז על ירידת בני ישראל למצרים ועל הצלתם.

הרעיונות

- 1) אברם ירד למצרים בגלל רעב כבד בארץ. החקלאות בארץ הייתה תלויה בגשם, ואילו מצרים הייתה עשירה בתבואה, מפני שחקלאות מצרים הייתה מבוססת על נהר הנילוס.
- 2) אברם חשש מפשוטי העם במצרים וביקש משרי להגיד כי היא אחותו, אך האישה נלקחה אל בית פרעה.
- 3) פרעה נתן לאברם רכוש רב לאחר לקיחת שרי אל בית פרעה. המתנות הן מעין מוהר או פיצוי כספי.
- 4) האל הציל את אברם ושרי. בית פרעה הוכה בנגעים גדולים, ופרעה הבין כי שרי היא אשת אברם, וביקש מאברם ושרי לעזוב את מצרים.
- 5) קיימות נקודות דמיון בין סיפור אברם ושרי במצרים לבין הסיפור העתידי של בני ישראל במצרים.

אברם ושרי במצרים	בני ישראל במצרים	
רעב כבד בארץ	רעב כבד בארץ	הסיבה לירידה אל ארץ כנען
אברם חשש שיהרגו אותו וישאירו בחיים את שרי	פרעה מצווה להשליך את התינוקות הזכרים ליאור ולהשאיר בחיים את הבנות	מה הייתה הסכנה במצרים
האל היכה את בית פרעה בנגעים גדולים	האל היכה את מצרים בעשר מכות	ההצלה ממצרים
פרעה נתן לאברם מתנות ורכוש רב	בני ישראל יצאו ממרים ברכוש גדול	היציאה ברכוש גדול

תשובות לשאלות

המעבר למצרים

עמ' 148

פינת לשון

הילדים חוזרים על נושאים לשוניים שלמדו.
שימוש נכון במילות קישור מצביע על הבנת הקשרים ועל הבנת התוכן. כאן הילדים מבינים מפסוק י'
את הסיבה לכך שאברם ושרי עברו למצרים.

בארץ כנען היה רעב כבד, לכן אברם ירד מצרימה.
ו' ההיפוך: ויהי, וירד (ויהי היא צורה מקוצרת ל- ויהיה)
הפעלים בלשון ימינו: היה, ירד

ה' המגמה: מצרימה המילה לל' ה' המגמה: למצרים

עמ' 149

פעילות בקבוצות

בעד המעבר:

רעב כבד בארץ

הצורך במזון ובמים הוא החשוב ביותר

הרעב יימשך כנראה זמן רב

ארץ מצרים עשירה בתבואה

הירידה למצרים היא זמנית עד אשר יסתיים הרעב

אם עוזבים, תמיד אפשר לחזור

מצרים היא ארץ מסוכנת

נגד המעבר:

הדרך למצרים היא מדברית ומסוכנת

אנחנו לא יודעים כיצד יקבלו אותנו המצרים

תמיד צריך לקוות לטוב

אם המשפחה של אברם (תרח) שמעה לאלוהים, צריך לבטוח באלוהים

אפשר לעשות פעולות אחרות כדי שיהיה מזון ומים

אי-אפשר לדעת מה יקרה במקום לא-מוכר

עלולים להיות דברים מסוכנים יותר מחוסר מזון ומים

אברם פחד שמאחר ששרה היא אישה יפה, המצרים ירצו אותה, יתאהבו בה, וירצו

שאלה 1

לקחת אותה ולכן יהרגו אותו כדי שלא יפריע בלקיחתה.

אברם החליט שהם יאמרו שהיא אחותו, וכך לא יהרגו אותו.

שאלה 2

אפשר לומר שאברם צדק כשחשש, כאשר ירד למצרים, מפני שהיה רעב כבד בארץ, ואילו

שיחה

הוא לא היה יורד למצרים, הוא ומשפחתו היו עלולים למות.

הפתרון של אברם הוא מסוכן לשרי, מפני ששרי היא אשתו של אברם, והם עומדים לשקר.

כל שקר מתגלה בסוף, וזה עלול להיות חמור מאוד בעיני המצרים, ולכן הם עלולים

להעניש בצורה חמורה את שניהם. עם זאת פתרון זה עשוי להציל את אברם מפגיעה.

עמ' 150

פינת לשון

הנה ידעתי , כי (ש) אישה יפת מראה את.

והיה כי (אם) יראו אותך המצרים, ואמרו אשתו זאת.

שאלה החשש של אברם היה מוצדק. אנשי פרעה היללו את יופייה של שרי, והיא נלקחה

לבית פרעה. המצרים לא פגעו באברם, מפני ששרי אמרה כי היא אחותו.

עמ' 151

שאלה 1

האל הכה את בית פרעה משום ששרי, אשת אברם, נלקחה אל בית פרעה.

שאלה 2

פרעה כעס, מפני שגילה כי שרי היא אשת אברם, ולא אחותו של אברם. התגלה

השקר.

שאלה 3

פרעה החליט לגרש את אברם ושרי ממצרים.

עמ' 152

פינת לשון

אחותי - האחות שלי ; אשתו - האישה שלו ; ביתו - הבית שלו

פרק י"ג: אברם ולוט

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את הפרדה בין לוט לאברם. לוט בחר לשבת באזור ים המלח, בקצה הארץ המובטחת, ואילו אברם ישב בתוך ארץ כנען. הפרדה הזו רומזת כי הברכה של האל והבטחתו יתקיימו בשושלת אברם, ולא בשושלת לוט.

הרעיונות

- 1) אברם מתגלה בסיפור כאדם רודף שלום. בעקבות המריבה בין רועי לוט לבין רועי אברם על שטחי אדמה, אברם נותן ללוט לבחור ראשון את שטח האדמה.
- 2) לוט בוחר לשבת באזור כיכר הירדן. האזור מתואר כמקום שופע מים כמו "גן ה'", הוא גן עדן.
- 3) בסיפור נזכרים פרטים החשובים להמשך הסיפור. אנשי סדום מתוארים כאנשים רעים (פסוק י"ג), והמחבר מזכיר כי העיר עתידה להיחרב ("לפני שחת האל", פסוק י').
- 4) הליכתו של אברם בארץ רומזת על בעלותו המשפטית על המקומות שבהם הלך.

תשובות לשאלות

החזרה לארץ

עמ' 152

פינת לשון

הפועל שיש לו ו' היפוך: ויעל

הצורה הארוכה: ויעלה

הצורה בלשון ימינו: עלה

במקום המילה "את" בפסוק ה אפשר לכתוב "עם".

מילה שיש בה כינוי חבור: רכושם

המילה המפורקת: הרכוש שלהם (הכוונה לרכוש של אברם ולוט)

עמ' 154

שאלה

כאשר אברם יצא ממצרים, הוא היה עשיר. נכון לפי פסוק ב'

כאשר לוט יצא ממצרים, הוא היה עשיר. נכון לפי פסוק ו'

אברם ולוט הביאו את רכושם לארץ. נכון לפי פסוק ו'

המקום הספיק לכל המקנה של אברם ושל לוט. לא נכון לפי פסוק ו'

שיחה המריבה פרצה על האדמה שעליה אפשר לרעות עם העדרים, ובה נמצאים המזון והמים לבעלי החיים של אברם ולוט.

מאחר שכותרת הפרק היא "אברם ולוט", ייתכן שהתלמידים יבינו שאברם הוא הגיבור, ולכן הוא שפטר את המריבה.

התלמידים יכולים להציע פתרון משלהם או לומר באופן כללי שהפתרון היה בדרך של שלום. אפשר לומר שאברם נתן ללוט ולרועיו לבחור ראשונים את המקום שבו ירעו את הצאן.

עמ' 155

שאלה 1

רועי אברם אמרו לרועי לוט כי הארץ ניתנה לאברם.

המילים המתאימות הן מפסוק ט': "הלוא כל הארץ לפניך".

שאלה 2

הכתוב בפסוק ז' מדגיש כי העמים הכנעניים ישבו באותו זמן בארץ, והארץ עדיין לא ניתנה לאברם

עמ' 156

פינת לשון

שימוש נכון במילות מצביע על ההבנה של הסיבה למריבה בין רועי אברם לבין רועי לוט, לפי רש"י. הרועים של לוט הביאו את הצאן ואת הבקר שלהם לשדות של הכנענים, כי הרועים של אברם אמרו שהם גונבים אדמות.

הרועים של לוט אמרו שהאל הבטיח את האדמה לאברם, כי האדמה שייכת לו. הרועים של לוט חשבו שהאדמה שייכת גם ללוט, כי לאברם אין ילדים ולכן לוט הוא היורש היחיד.

שיחה

מצב כזה קורה גם אצלנו כאשר אנו רבים ואומרים לנו להיפרד, וכל אחד נכנס לחדרו.

אפשר לחשוב על פתרון אחר כמו שיחה בין שני הצדדים לסיום מריבה בדרכי שלום.

אפשר לעשות משהו אחר ביחד, בשיתוף פעולה, באחוה.

למשל, אם רבנו באשר לשאלה באיזה סרט נצפה בטלוויזיה או מי ישחק עכשיו במחשב (אם

יש ק טלוויזיה אחת או רק מחשב אחד), אפשר לבחור לשחק במשחק קופסה ולשחק ביחד.

עמ' 157

שאלה 1

לוט בחר לחיות בכיכר הירדן, בערי הכיכר סדום ועמורה.

שאלה 2

לפי פסוק י"ג, האנשים שגרו בסדום ועמורה היו רעים.

עמ' 158

שאלה 1

גן ה' הוא שם אחר לגן עדן.

שאלה 2

אפשר להבין שאזור כיכר הירדן היה מקום פורה ושופע במים כמו גן עדן.

שאלה 3

פסוק י"ג

שיחה

התלמידים עשויים לומר שלוט לא הכיר את אנשי סדום ועמורה ולא ידע כי הם רעים. הוא

בחר לשבת באזור כיכר הירדן, מפני שהמקום היה פורה. הם יכולים לומר שלוט לא יתפוך

לאדם רע כמו אנשי סדום, מפני שלוט לא נולד ולא גדל והתחנך בסדום ועמורה.

תלמידים יכולים לומר שלוט הכיר את האנשים או שמע עליהם וידע שהם אנשים רעים,

ולמרות זאת הוא בחר לגור שם משום שהמקום פורה, וזה היה חשוב לו, והוא ידע שהאנשים

הרעים לא ישפיעו עליו.

ברכת האל לאברם

עמ' 159

שאלה 1

לפי פסוק ט"ז כפי שאי אפשר לספור את עפר הארץ, כך לא נוכל לספור את

הצאצאים של אברם. כלומר יהיו הרבה מאוד צאצאים.

שאלה 2

כל הכיוונים: צפונה, נגבה (דרום), קדמה (מזרח), ימה (מערב).

עמ' 160**שאלה**

המילים האומרות שהארץ תינתן לאברם ולזרעו ללא הגבלת זמן הן "עד עולם".

פינת לשון

שמות שיש בהם ה' המגמה	צפונה	נגבה	קדמה	ימה
השמות ללא ה' המגמה	לצפון	לנגב	לקדם	לים

האל נותן לאברם את הארץ, **לכן** הוא מבקש ממנו לטייל בה.

עיניך - העיניים שלך; לארכה - לאורך שלה; לזרעך - לזרע שלך; לרוחבה - לרוחב שלה

הפועל בצורה המקוצרת: ויבן

הפועל בצורה הארוכה: ויבנה

הפעלים בלשון ימינו: ויבוא - בא; וישב, - ישב - ויבן - בנה

עמ' 161

קום והתהלך בארץ בספר מובא רק הפזמון של השיר כדי לדבר על רעיון הטיול ברגל.

באתר של יורם טהרלב אפשר לקרוא מה הוא כתב על השיר

(http://www.taharlev.com/songs_selection_song_id_44.html).

שיחה כאשר אנו מטיילים בארץ, אנו לומדים להכיר אותה וכך לאהוב את המקומות שבהם ביקרנו.

טיול ברגל הוא חווייתי וקרוב לטבע, לכן הוא גורם לנו יותר לאהוב את הארץ.

כל דבר שאנחנו עושים במאמץ, אנחנו מעריכים יותר ואוהבים יותר.

עמ' 162**שאלה**

המילים המראות שהארץ אוהבת מטיילים: יחבקו אותך דרכיה, היא תקרא אותך

אליה כמו אל ערש אהבה.

פרק י"ד: מלחמה

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את אברם כאיש מלחמה וכאדם צנוע. הוא מצליח לנצח ארבעה מלכים חזקים ולשחרר את לוט, בן אחיו, אשר נלקח בשבי. הוא מסרב לקחת מן השלל של המלחמה.

הרעיונות

- 1) ארבעת המלכים ערכו מסע צבאי אל ארץ כנען, כדי להעניש את חמשת מלכי ארץ כנען, אשר מרדו בהם.
- 2) ארבעת המלכים הגיעו אל הארץ ועברו בארץ באזור ים המלך דרומה עד קדש ברנע בדרום ואחר-כך עלו לצפון לעיר דן. המלכים עברו באחת הדרכים החשובות בעולם העתיק, "דרך המלך". ניצחונו של אברם על המלכים הוא בבחינת מעשי אבות סימן לבנים. הוא רומז על כניסת בני ישראל אל הארץ בדרך זו.
- 3) בסיפור מתוארת מערכת יחסים טובה בין אברם למלכי צדק, מלך שלם. העיר "שלם" היא כנראה ירושלים, ובסיפור העיר מוצגת כעיר קדושה כבר בתקופה הכנענית. מלכי צדק הוא גם מלך שלם (ירושלים) וגם כוהן לאל עליון (האל הכנעני הראשי). מלכי צדק מברך את אברם ומקבל את פניו בלחם וביין לאחר הניצחון במלחמה.
- 4) מלך סדום מוצג כמלך רשע. הוא מביט מן הצד בדו-שיח בין אברם ומלכי צדק ומבקש לקבל את שבויי המלחמה.
- 5) אברם מוצג כאדם צנוע המסרב לקבל בעבורו חלק מן השלל, אלא רק חלק בעבור האנשים אשר נלחמו עימו.

תשובות לשאלות

מלחמה

עמ' 163

שאלה

אמרפל מלך שנער, אריוך מלך אלסר, כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים נלחמו במלכים ברע מלך סדום, ברשע עמורה, שמאבר צביים ומלך בלע. שמו של מלך בלע אינו מוזכר, כתוב שבלע היא צוער.

עמ' 164

שאלה 1

בתוך שמות המלכים "ברע", "ברשע" מסתתרות המילים "רע", "רשע".

שאלה 2

משמות המלכים אפשר ללמוד על שמלך סדום ומלך עמורה הם רעים, רשעים.

שאלה 3

הלוחמים התאספו למלחמה באזור ים המלח.

שאלה 4

ארבעת המלכים, אשר הגיעו לארץ הם חזקים יותר, הם מלכי ממלכות גדולות.

תוצאות המלחמה

עמ' 165

שאלה 1

לפי פסוקים יי-י"א ארבעת המלכים ניצחו במלחמה.

שאלה 2

מלך סדום ומלך עמורה נפלו בבורות חמר אשר בים המלח.

מלך אדמה ומלך צביים ומלך בלע (צוער) ברחו אל ההר.

- שאלה 3** דרך המלך חיברה בין ארץ אשור (הילדים יכולים לומר "ממלכת ארם") לבין ארץ מצרים.
- שאלה 4** דרך המלך עברה בארץ כנען. שימו לב, ארץ כנען בתקופה זו כללה מספר עמים. הקו האדום מציין את דרך המלך, ולא קו הגבול.
- עמ' 166**
שאלה יואב לא למד כראוי במהלך החודשיים הראשונים של שנת הלימודים, ולכן הוא נכשל במבחנים שלו. אבל המורה שוחחה איתו ועודדה אותו, הוא עלה על דרך המלך ואחרי זמן קצר הצליח במבחנים.
- פינת לשון**
ו' היפוך : ויקחו – לקחו ; וילכו - הלכו
ה' המגמה : הרה – להר (נסו, ברחו, להר).
- הצלת לוט**
עמ' 167
שיחה התלמידים יכולים לומר שאברם דודו של לוט יציל את לוט, משום שאברם הוא גיבור הפרקים, ומשום שהם זוכרים איך הוא פתר את המריבה הקודמת. נוסף על כך, לוט הוא זר בארץ, והאדם היחיד הקרוב אליו הוא דודו אברם.
- שאלה** אברם ישב במקום של **אלוני ממרא** האמורי.
ממרא הוא אח של **אשכול** ושל **ענר**.
שלושת האחים הם בעלי בריתו של **אברם**, כלומר חברים ושותפים שלו.
- עמ' 168**
שאלה 1 אברם יצא עם שלוש מאות ושמונה עשר (318) העבדים שגדלו בביתו. ביחד הם יצאו עד המקום ששמו **דן**. אברם וצבאו הקטן התחלקו לשתי קבוצות ורדפו אחרי ארבעת המלכים עד המקום ששמו **חובה**.
- שיחה** אפשר ללמוד מן הפרק על היחסים הטובים בין בני משפחה. בשעת צרה בן משפחה נחלץ לעזרתו של בן משפחה אחר למרות מחלוקות מן העבר.
אברם מציל את אחיינו לוט ומשחרר אותו מן השבי.
- שאלה 2** אומץ - אברם נלחם הארבע מלכים חזקים.
נאמנות לבני משפחה - אברם שחרר את אחיינו לוט מן השבי.
- הצעה לשיחה בין לוט לאברם** לוט : תודה אברם דודי על שהצלת אותי מן המלכים ושחררת אותי מן השבי.
אברם : דאגתי לך מאוד. כאשר שמעתי שנפלת בשבי, מיד הגעתי כדי להציל אותך.
- עמ' 169**
פינת לשון
במילה עבדיו יש כינוי חבור. הפירוש של המילה : העבדים שלו.
הצעה לדו-שיח : זהו כלבי!
קח את כלבך למקום אחר.

עמ' 170

פינת לשון

אחרי שהילדים יודעים מהו כינוי חבור בשם העצם, הם לומדים כעת שיש כינויים חבורים גם בפועל. ויכם - היכה אותם; וירדפם - רדף אותם (במילים אלה יש גם ו' היפוך).

פעילות בקבוצות

הינה הצעה מודעה על ניצחון במלחמה

כולם מוזמנים למסיבת ניצחון

לכבוד הניצחון של אברם על ארבעת המלכים והצלת לוט.

המסיבה תתקיים בעיר שלם החשובה. ביום... בשעה...

במסיבה יכבדו את אברם ויגישו לו ולחיילים שלו אוכל.

פגישת אברם עם שני מלכים

עמ' 171

המלכים המקבלים את פנים של אברם הם מלך שלם ומלך סדום.

מלכי צדק נתן לאברם לחם ויין.

אברם נתן למלכי צדק מעשר, כלומר עשירית ממה שיש לו.

אברם נתן מעשר למלכי צדק, מפני שמלכי צדק היה כוהן לאל עליון, ומקובל לתת מתנות לכוהנים.

עמ' 172

מלך סדום לא נתן מתנה לאברם.

מלך סדום ביקש מאברם לקחת את שבויי המלחמה.

פינת לשון

ויברכהו – בירך אותו

ייתכן שהילדים רבים איזו קבוצה תקבל את הכדור ותשחק.

עמ' 173

פינת לשון

שימוש נכון במילות הקישור מצביע על הבנת הקשרים ועל הבנת התוכן של הפסוקים, מה גרם למה, מה הסיבה ומה התוצאה.

האל העליון עושה אותי עשיר. לכן לא אקח ממך דבר, כי אני לא רוצה שתגיד שאתה עשית

אותי עשיר. תן לחיילים קצת מהרכוש, כי הם נלחמו לצידי.

עמ' 174

אמונה: אברם נשבע באל לא לקחת מן השלל. הוא מביע את אמונתו בכך שאומר

"הרימותי ידי" ובכך שהוא מדגיש שאל עליון הוא קונה שמיים וארץ.

אברם מדגיש שהאל עשה אותו עשיר, והוא אינו מוכן שמלך סדום יחשוב

שהוא עשה אותו עשיר.

צניעות: אברם מסרב לקחת מן השלל, אפילו את הדברים הפשוטים ביותר וחסרי

ערך כמו חוט ושרוך של נעל.

נאמנות לבני הברית: אברם מבקש לתת לבני בריתו חלק מן השלל בעבור לחימתם.

פעילות בקבוצות ושיחה

התלמידים ידונו ביניהם אילו תכונות חשובות יותר מאחרות וכך יגבשו דעה ויוכלו לשתף את

מחשבותיהם בשיחה.

פרק ט"ו: ברית בין הבתרים

היסוד המארגן

האל כורת ברית עם אברם ובברית האל מתחייב לתת לצאצאי אברם את הארץ. תנור עשן ולפיד אש עוברים בין בתרי בעלי החיים, ומעבר זה מסמל את ההתחייבות של האל.

הרעיונות

- 1) אברם חושש למות ללא בנים. לפי חוקי המזרח הקדום, אדם ערירי ללא ילדים יוריש את רכושו לעבדו הבכיר.
- 2) האל מוציא את אברם החוצה ומבקש ממנו לספור את הכוכבים ומבטיח לאברם כי מספר צאצאיו יהיה גדול כמו כוכבי השמיים.
- 3) כאשר כרתו ברית בעולם העתיק, נהגו לבתר בעלי חיים ולהציב את הבתרים זה מול זה. שני הצדדים בברית עברו בין בעלי החיים המבותרים והכריזו כי מי שלא ימלא את תנאי הברית, ייכרת כמו בעלי החיים.
- 4) אברם מצטווה לקחת בעלי חיים בגיל שלוש וציפורים. הוא חתך את בעלי החיים לשניים, אך לא ביתר את הציפור. עיט ניסה לאכול מן הפגרים, ואברם הניס אותו. מעשי אברם הם בעלי משמעות סמלית. בעלי החיים הם סמל, רמז לקורבנות במקדש (עבודת האל), והעיט הוא רמז לעמים אשר ישעבדו וירחיקו את בני ישראל מעבודת האל. הברחת העיט מסמלת את התגברות העם על אויביו.
- 5) האל מתאר לאברם את התוכנית להגשמת הבטחתו. צאצאי אברם יהיו גרים במשך ארבע מאות שנה וישועבדו בארץ זרה (רמז לעבדות במצרים). בני ישראל ייכנסו לארץ רק לאחר שמכסת החטאים של הכנענים תגיע לסופה, ואז הם יגורשו מן הארץ.

תשובות לשאלות

עמ' 175

- שאלה 1** האל הבטיח לנוח לא להטיל מבול נוסף שיהרוס את העולם.
- שאלה 2** הסימן לברית עם נוח הוא הקשת בענן.
- שיחה** כאשר אנו מבטיחים משהו, אנחנו ממש משתדלים לשכנע כי אנחנו באמת נקיים את ההבטחה. היום אפשר לחתום על דף ובו כתובות כל ההתחייבויות של שני הצדדים.

עמ' 176

- שיחה** הילדים יכולים לומר שבטקס היו מעשים שסימלו את קיום ההבטחות של האל לאברם. אולי הם מכירים טקסים מסרטים או מסדרות, מאחים גדולים שהולכים לתנועות נוער וכדומה. אולי הם שמעו על טקס "נשבע אני" בצבא.

ההבטחה לאברם: בן יורש

עמ' 177

- שאלה 1** האל מבטיח לאברם להגן עליו ולתת לו שכר רב.
- שאלה 2** אברם חושש למות ללא ילדים, וכך עבדו הבכיר יירש אותו.
- שאלה 3** לפי פסוק ד', האל מבטיח לאברם כי בנו הביולוגי יירש אותו.

- שאלה 4** לפי פסוק ה', כשם שאי- אפשר לספור את הכוכבים, כך לא נוכל לספור את הצאצאים. כלומר יהיו הרבה מאוד צאצאים.
- שאלה 5** יהיו לך צאצאים כמו עפר הארץ וכמו הכוכבים.
- שאלה 6** עפר וכוכבים הם דברים שאי-אפשר לספור, וכך האל ממחיש את המספר הרב של הצאצאים של אברם.

עמ' 178

- שאלה** דימויים מתאימים הם כל דבר שאי-אפשר לספור: עלים על עץ, דשא, סוכר, מלח, טיפות גשם ועוד.

פינת לשון

פועל שיש לו כינוי חבור: יירשך (ד). פירוק הפועל: יירש אותך.
(בפסוק מופיעה גם המילה "מעיד", שיש בה כינוי חבור, אבל היא לא פועל, ולכן אי-אפשר לפרק אותה באמצעות המילה "את", אלא באמצעות המילה "של": המעיים שלך.)
ויוצא אותו: ויוציאהו.

מילים שיש בהן ה' המגמה: החוצה, השמימה. המילים ללא ה' המגמה: לחוץ, לשמיים.

עמ' 179

- שאלה** אברם מתואר כנווד המחזיק מקל בידו, והוא עוטה טלית.
אברם עומד ומעליו כוכבים, והוא מתבונן בהם. תיאור זה מתאים לפסוק ה':
תיאור הוצאת אברם החוצה והבקשה ממנו לספור את הכוכבים.
שיחה אברם מתרגש מאוד כאשר האל מבטיח לו להרבות את צאצאיו כמו הכוכבים.
ההתרגשות מובעת בכך שהוא מניח את ידו על ליבו.

ההבטחה לארץ

עמ' 180

- שאלה** לפי פסוקים ז'-ח', אברם מבקש מהאל הוכחה לכך שהוא יירש את כנען.

טקס ברית בין הבתרים

עמ' 181

פינת לשון

המילים מהמשפחה של המילה "בתרים": ויבתר, בתרו, לא בתר (שורש ב-ת-ר).

שאלה 1 אברם לא ביתר את התור ואת הגוזל.

שאלה 2 עיט בא להתנפל על הפגרים.

עמ' 182

שאלה 1 בעלי החיים - קרבנות בבית המקדש

העיט - עמים אחרים

הברחת העיט בידי אברם - הצלחת העם מול העמים האחרים

שאלה 2 אברם נרדם. (אפשר להסביר שהמילה "תרדמה" והמילה "נרדם" הן מאותה משפחת

מילים מהשורש ר-ד-מ.)

מה שאמר האל לאברם

עמ' 183

- שאלה** דברים קשים שיקרו לצאצאים: ועבדום, ועינו אותם

עמ' 184

שאלה 1

400 שנה יחיו הצאצאים בתנאים קשים.

שאלה 2

ההבטחה כלפי הגויים : האל ישפוט את העם אשר ישעבד את צאצאי אברם.

הבטחה כלפי הצאצאים : הם ישובו אל ארץ כנען.

שיחה הסיפור בפסוקים י"ג-י"ד רומז על העבדות של בני ישראל במצרים והיציאה ממצרים.

בני ישראל יאמינו באל אשר הוציא אותם מבית עבדים ואז נתן להם את הארץ.

שאלה 3

לפי פסוק ט"ז, הדור הרביעי ישוב לכנען, רק אחרי שכמות החטאים של עמי כנען

תגדל, ולכן הם יסולקו מן הארץ.

עמ' 185

שיחה

אברם חשש מאוד למות ללא יורשים והיה זקוק לכריתת הברית כהוכחה. האל התחייב

התחייבות גדולה לאברם. גם היום אנו מבקשים הוכחות להבטחות.

שאלה

כתובים שמות של עשרה עמי כנען.

פינת לשון

אימה – פחד ; עלטה – חושך ; ברית - הסכם ; זרע – צאצא ; תרדמה – שינה.

ט"ו בספרות = 15

הפרק הבא בספרות : 16, באותיות : ט"ז. (אלה צורות מיוחדות של מספר באותיות, כדי לא לכתוב את

האות י' ולצידה ה' או ו', כך שייכתב השם המפורש של ה.).

פרק ט"ז: ישמעאל

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את הבשורה על לידת ישמעאל, בנו של אברם מהגר, האמה המצרית של שרי.

הרעיונות

- 1) שרי נתנה לאברם את הגר המצרית, כדי שייולדו לאברם ילדים ממנה. בעולם העתיק קבע החוק כי אישה שלא הצליחה ללדת, תיתן את האמה לבעלה, כדי שייולדו לו ילדים ממנה.
- 2) הסיפור עומד בבחינת מעשה אבות סימן לבנים. הגר המצרית זלזלה בשרי, וזו גרמה לה עינוי והבריחה אותה אל המדבר. בעתיד צאצאי אברם ושרה ירדו למצרים ושם יענו אותם בעבודה קשה.
- 3) מלאך האל התגלה להגר וביקש ממנה לחזור אל בית אברם. היא עתידה ללדת בן, וגם אותו יברך האל. בדברי המלאך חוזר הביטוי "ויאמר לה המלאך" שלוש פעמים, מפני שבכל פעם מודיע המלאך להגר בשורה חדשה.
- 4) שם הבן הוא "ישמעאל", מפני שה' שמע את קול סבלה של הגר והציל אותה. ישמעאל ישכון במדבר ויחיה חיים חסרי ריסון וישלוט על צאצאי אהיו.
- 5) הגר קוראת למקום שבו התגלה לה האל "באר לחי רואי". מקום זה יהפוך מרכז דתי חשוב לצאצאי ישמעאל.

תשובות לשאלות

הגר

עמ' 186

שאלה הגר הייתה אמה (שפחה) של שרי, והיא הייתה מארץ מצרים.

עמ' 187

שאלה שרי מציעה לאברם לקחת את הגר אמתה, כדי שייולדו לו בנים ממנה.

פינת לשון

הילדה נעלה את נַעֲלָה. נַעֲלָה = הנעל שלה.

שמה – השם שלה; שפחתי – השפחה שלי; שפחתי – השפחה שלה.

ותיתן אותה לאברם אִישָׁהּ, לו לאישה. אִישָׁהּ = האיש שלה.

פועל שיש בו כינוי חבור: עצרני. הפירוק של המילה: עצר אותי.

עמ' 189

שאלה הגר מרגישה שמחה, התרגשות, תקווה. "אני כל-כך מתרגשת! יהיה לי בן מאברם!"

שרה מרגישה הקלה, עצב, קנאה. "אברם יקירי, סוף-סוף יהיה לך ילד משלך."

אברם מרגיש צפיייה, התרגשות. "סוף-סוף יהיה לי ילד משלי!"

פינת לשון

ותענה - עינתה אותה

שימוש נכון במילות קישור מצביע על הבנת הקשרים ועל הבנת התוכן. כן מוסברת הבריחה של הגר.

שרי כעסה על הגר, לכן עינתה אותה.

הגר ברחה כי שרי ענתה אותה.

עמ' 190

שאלה 1

דעתו של רמב"ן היא ששרי חטאה כאשר גרמה עינוי להגר.

שאלה 2

לדעת רמב"ן, החטא של אברם היה בכך שנתן רשות לשרי לענות את הגר ולא עצר אותה מלעשות זאת.

שאלה 3

העונש יהיה העינוי של בני ישראל.

מפגש הגר והמלאך

עמ' 191

שאלה

הגר ברחה אל מדבר שור.

פינת לשון

מילה שיש בה מ'פיק : וימצאה. (במילה יש גם ו' היפוך.) המילה בלשון ימינו : מצא אותה.

שיחה הגר פחדה מאוד לגורלה ולגורל התינוק שבבטנה בגלל סכנות המדבר.

היא הופתעה לפגוש את מלאך האל במדבר. ייתכן שהיא הרגישה שמחה לפגוש מישהו בכלל.

ייתכן שהמלאך יציל את הגר ויגיד לה לעזוב את המדבר.

עמ' 192

שאלה

בפסוק ט' המלאך אומר להגר לחזור לבית אברם ושרי ולהמשיך לסבול.

בפסוק י' המלאך אומר כי לבן שלה יהיו צאצאים כך שאי-אפשר יהיה לספור אותם.

בפסוק י"א המלאך אומר להדר לקרוא לבן שלה ישמעאל.

עמ' 193

שאלה 1

השם בנוי משתי המילים "ישמע" ו"אל".

שאלה 2

השם ניתן לילד משום שהאל שמע את קול סבלה של הגר ושלח לה מלאך אשר יציל אותה

אותה

שיחה החיים במדבר קרובים לטבע והן חסרי חוקים וריסון.

עמ' 194

שאלה

המחנכת שלנו ידה בכול, היא עוזרת לתלמידים בשיעורים, מסדרת את הקישוטים

בכיתה ומשחקת איתנו בהפסקה.

לידת ישמעאל

עמ' 195

שאלה

תעודת זהות

שם הילד : ישמעאל

שם האב : אברם

שם האם : הגר

ארץ לידה : ישראל

פרק י"ז: ברית מילה

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את המצווה לערוך טקס ברית מילה לאברהם ולכל זכר בן שמונה ימים בבית אברהם. ברית זו היא דו-צדדית, והמילה מסמלת את הברית בין האל לבין אברהם וצאצאיו.

הרעיונות

- 1) האל משנה את שמו של אברם לאברהם, אב המון עמים, ואת שמה של שרי לשרה, כלומר שליטה.
- 2) מצוות המילה תתקיים בגיל שמונה ימים לכל זכר בביתו של אברהם, ומאז ועד היום טקס המילה מסמל את כניסתו של הבן לברית בין האל לאברהם.
- 3) האל מבטיח שוב בן לאברהם משרה, ואברהם צוחק צחוק של שמחה ואולי מבוכה או חוסר אמון, ובכך נרמז שמו של הבן ("יצחק").
- 4) אברהם עובר את המילה בגיל 99 (זהו אחד הניסיונות שבהם עמד אברהם לפי פירוש חז"ל) ומל את בנו ישמעאל בגיל 13.

עמ' 196

שיחה

ברית מילה הוא טקס חשוב שעושים לתינוק בגיל שמונה ימים. קבלת ספר תורה בבית ספר - תחילת לימודי תנ"ך בבית ספר. בת מצווה ובר מצווה - הגיל שבו מתחילים לקיים מצוות. פדיון הבן - כאשר נולד בן בכור פודים אותו בעזרת כסף סמלי. חנכת בית - כניסה לבית חדש.

התחייבות האל לאברהם ובניו

עמ' 197

- שאלה 1** ההסבר לשם "אברהם" הוא אב להמון גויים.
- שאלה 2** שתי ההבטחות: (1) אברהם יהיה אב של עם גדול, ו-(2) בניו יישבו בארץ כנען.

פינת לשון

דניאל אחזה בידה של אחותה כשהן חצו את הכביש. פירוש הפועל הוא "תפסה".

אחוזת עולם – מקום לתמיד, לנצח

המצווה שיקיים אברהם

שאלה התינוק יהיה בן שמונה ימים בברית המילה.

עמ' 199

פינת לשון

המילה	המול	ונמלתם	ימול	המול	ימול	ימול
מספר הפסוק	י	יא	יב	יג	יג	יד

החזרה על משפחת מילים זו מדגישה את חשיבות קיום טקס ברית המילה.

שאלה

מילות השיר	הכוונה
אחד אלוהינו	אל אחד
שני לוחות הברית	שני הלוחות שעליהם נכתבו עשרת הדיברות
שלושה אבות	אברהם הוא אבי האמה. בהמשך לימודי התורה ילמדו התלמידים על שני אבות נוספים: יצחק ויעקב.
ארבע אמהות	שרה היא האם הראשונה. בהמשך לימודי התורה ילמדו התלמידים על שלוש אמהות נוספות: רבקה רחל, לאה.
חמשה חמשי תורה	חמשת ספרי התורה
ששה סדרי משנה	אלה הם שישה חלקים של המשנה. המשנה היא קובץ של הלכות, מצוות והיא מסודרת לפי נושאים
שבעה ימי שבתא	יום מנוחה ביום השביעי
שמונה ימי מילה	עורכים טקס ברית מילה לתינוק בגיל שמונה ימים
תשעה ירחי לידה	התינוק נולד בחודש התשיעי
עשרה דבריא	על שני לוחות הברית כתובים עשרת הדיברות
אחד עשר כוכביא	הכוכבים שראה יוסף בחלומו
שנים עשר שבטיא	שנים עשר השבטים של יעקב אבינו
שלושה עשר מדיא	הכוונה לשלוש עשרה מידות החסד של האל

עמ' 201

שאלה המספר שבע מסמל את המנוחה ביום שבת

הבטחת האל: בן לאברהם ולשרה

שאלה 1 שמה של שרי יהיה מעכשיו שרה.

שאלה 2 השם מזכיר את המילה "שָׂר".

שאלה 3 פירוש השם "שרה" הוא שליטה.

עמ' 202

שאלה 1 האל מבטיח לאברהם בן משרה.

שאלה 2 לשמע הבשורה אברהם צחק משמחה ואולי ממבוכה או מחוסר אמון, תמיהה.

פינת לשון

הלבן מאה שנה? ואם שרה, הבת תשעים שנה תלד?

הפסוק בלשון ימינו: האם לאדם שהוא בן מאה שנה יוולד ילד? והאם שרה, שהיא בת תשעים, תוכל ללדת?

	עמ' 203
שם הבן יהיה "יצחק".	שאלה 1
ההסבר: צחוקו של אברהם כאשר שמע את הבשורה.	שאלה 2
האל יקיים את בריתו עם בני יצחק. הברכות לאברהם יעברו ליצחק ולצאצאיו ויחולו עליהם, כלומר הם יזכו לשבת בארץ כנען.	שאלה 3
קיום המצווה על ידי אברהם	
	עמ' 204
אברהם היה בן תשעים ותשע.	שאלה 1
ישמעאל היה בן שלוש עשרה.	שאלה 2
	עמ' 205
הברית בין האל לנוח הייתה חד-צדדית , והקשת סימלה אותה.	שאלה
הברית בין הבתרים בין האל לאברהם הייתה דו-צדדית .	
ברית המילה היא דו-צדדית , כי אברהם ממלא את צו האל.	
העבדה שאברהם ממלא את צו האל בגיל כל כך מבגר מוכיחה את המחויבות שלו ואת אמונתו.	
	עמ' 206
אפשר לקרוא לפרשה "הבריתות בין האל לאברהם".	שאלה

פרק י"ח: האורחים

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את ביקור האל ושני מלאכים באוהל אברהם. מטרת הביקור היא לבשר על לידת יצחק בעוד שנה.

הרעיונות

- 1) אברהם מוצג כמכניס אורחים למופת. הוא מציע לאורחיו מעט, אך עושה הרבה. הפעלים "רוץ" ו"מהר" הם פעלים מנחים המציגים את חריצותו של אברהם.
- 2) האל מבשר לאברהם על לידת בנו בעוד שנה. שרה צוחקת, מפני שאינה מאמינה כי ייוולד לה ולאברהם בן בגילם המתקדם. צחוק שרה וצחוק אברהם בפרק הקודם מרמזים על שמו של הילד.
- 3) שני מלאכים הולכים אל סדום, והאל מחליט לשתף את אברהם בהחלטתו להשמיד את סדום ועמורה.
- 4) אברהם מבקש מן האל לפעול על-פי העיקרון של גמול קיבוצי ולסלוח לאנשי סדום בזכות מספר מסוים של צדיקים שיש בה.
- 5) אברהם מציין את המספר עשר כמספר הנמוך שבעבורו יוכל האל לסלוח לאנשי סדום, מפני שמספר זה הוא הנמוך ביותר של נציגות ציבורית.

תשובות לשאלות

עמ' 207

שיחה התלמידים יכולים לומר שהאורחים חשובים, משום שמוקדש להם פרק. נוסף על כך, הם באים הבטחה של האל לאברהם, ולכן יכול להיות שהאורחים קשורים להבטחה הזו. (הם הגיעו לבשר לאברהם ולשרה בשורה חשובה.)
אנו שמחים ומתרגשים לקבל אורחים בביתנו. אנו מקבלים אותם בחינך, מכבדים אותם באוכל ובמשקה, מתעניינים בשלומם, וזהו היחס כאשר אנו מתארחים אצל אחרים.

ביקור בואהל אברהם ושרה

שאלה 1	הסיפור מתחיל באלוני ממרא.
שאלה 2	הסיפור מתחיל בצוהרי היום.
שאלה 3	אברהם שמח לקראת האורחים. הוא רץ אליהם וקיבל את פניהם.
עמ' 208	
שאלה 1	האל ביקר את אברהם כדי לשאול איך הוא מרגיש לאחר שעבר את טקס ברית המילה.
שאלה 2	מצוות ביקור חולים היא חשובה מאוד.
שאלה 3	לפי פירוש רש"י, אברהם ישב בפתח האוהל, מפני שרצה לארח אורחים.
שאלה 4	שלושת האנשים היו מלאכים.

עמ' 210

שאלה 1

אברהם ביקש מן האורחים לסעוד פת לחם ולרוחץ את רגליהם.

שאלה 2

אברהם ביקש משרה לאפות עוגות וביקש מן הנער להכין את הבשר. אברהם שירת את אורחיו ודאג להם.

פינת לשון

חוזרת המשפחה של המילה "מהר". (שורש מ-ה-ר : וימהר אברהם [ו']... ויאמר : מהרי [ו']... וימהר לעשות איתו [ז'])

שאלה 3

שיתוף הפעולה של שרה מדגיש כמה השתדלו אברהם ושרה לארח בצורה מכובדת את האורחים.

שאלה 4

אפשר ללמוד שמנהג הכנסת אורחים היה מנהג חשוב מאוד.

עמ' 211

שאלה

המצב המתאם לביטוי "הגדיש את הסאה" הוא המצב השני.

שיחה התלמידים יכולים לומר שהאורחים יבשרן בשורה טובה הקשורה לבן שייוולד.

הבשורה

עמ' 212

שאלה 1

הבשורה היא ששרה תלד בן בעוד שנה.

שאלה 2

אברהם ושרה שמחו והתרגשו מן הבשורה, מפני ששניהם תמיד רצו ילד.

עמ' 213

שאלה 1

שרה צחקה כאשר שמעה את הבשורה.

שאלה 2

שרה צחקה משום שהיא לא האמינה שייוולד לה ולאברהם בן בגיל מתקדם כל-כך.

שיחה

אנו צוחקים כאשר מתרחש משהו בלתי-צפוי או משהו הפוך. אנו צוחקים כאשר אנו שמחים.

אנחנו צוחקים מזלזול באחרים, כאשר אנחנו לועגים למישהו, וגם כאשר אנחנו עצובים.

שרה צחקה כי קרה משהו לא-צפוי ולא-הגיוני (ייוולד לה בן בגיל מאוחר).

סדום ועמורה

עמ' 214

שאלה 1

אברהם המשיך ללוות את אורחיו לאחר שהלכו לדרכם.

שיחה

המעשה של אברהם מדגיש את מסירותו לאורחיו. גם אנחנו מלווים את האורחים שלנו אל

פתח הדלת

שאלה 2

האל משתף את אברהם בסוד, מפני שאברהם יחנך את בניו ללכת בדרך המוסר

והמשפט.

שיחה

עשיית צדקה ומשפט היא הליכה בדרך מוסרית ועל-פי הנקבע בחוק. הצדקה והמשפט הם

דברים משותפים לכלל האוכלוסייה, מתאימים לכולם, ולא לאנשים אחדים.

פעילות קבוצתית : הצעה לתקנון להכנסת אורחים

- המארח יקבל את האורחים בכניסה
- המארח יושיב את האורחים במקום מכובד
- המארח ידאג להכין ארוחה עשירה לאורחיו
- המארח ידאג לשעשע את אורחיו
- המארח ילווה את אורחיו בסיום הביקור

עמ' 216

פסוקים כ"כ"א קשים מאוד מבחינת המבנה התחבירי שלהם. בפסוק כ"א מובאים שני תנאים.

פינת לשון

המילה "הכצעקתה" מכילה את ה' השאלה (ה = האם) כוללת את ה' וגם כינוי חבור (שלה).

אפשר לפרק את המילה כך: האם כמו הצעקה שלה?

הכוונה של הביטוי: האם באמת הדבר חמור כמו שטוענים (צועקים)?

עמ' 217

שאלה 1

התלמידים גילו כי המנהל החדש לא שינה דברים רבים בבית הספר. כלומר הביטוי "שלא כצעקתה" מציין שהדברים לא היו חמורים כמו שטענו (צעקו), ובעצם המנהל לא שינה כל-כך הרבה הרגלים.

שאלה 2

הביטוי אינו מתאים, מפני שדביר אוהב לקרא ספרים, וזה דבר חיובי. הכוונה בביטוי "הכצעקתה" היא לבדוק אם הדברים באמת חמורים כל-כך, ולא אם הם טובים כל-כך.

שיחה התלמידים יכולים לומר שבעיר שבה גרים אנשים חוטאים רבים, חייבים להעניש את החוטאים בלבד, כי אלה שלא חטאו אינם אשמים בחטאים של אחרים ואינם אחראים למעשים של האחרים.

אחרים יכולים לומר שצריך להעניש את כולם, כדי להזהיר אותם.

אפשר לספר על מקרה שבו כל הכיתה נענשה, מפני שקבוצת תלמידים הפריעה למורה.

פעילות קבוצתית

בעד עונש קיבוצי: עונש מרתיע יותר; משמש אמצעי להזהיר את כולם; אם אנשים יודעים שהם עלולים להיענש בגלל מעשה, הם לא יעשו את המעשה הזה, הם יזכרו שפעם הם נענשו על משהו כזה ולא יחזרו עליו; אם אנשים ייענשו עם החוטאים, הם ירחיקו את חוטאים מהחברה שלהם כדי שלא כולם ייענשו בעתיד בגללם; אנשים לומדים רק אם הם חווים בעצמם משהו, גם אם זה עונש, ולכן אם הם ייענשו גם אם הם לא עשו שום דבר רע, זה ירתיע אותם מלעשות את הדבר הרע

נגד עונש קיבוצי: לא הוגן להעניש אנשים שלא עשו משהו רע; העונש לא צודק; קשה להעניש אנשים רבים; יש אנשים שלומדים ממעשים של אחרים, ולכן גם אם יענישו רק את החוטאים, אלא שלא חטאו ילמדו מהחוטאים ולא יחזרו על מעשיהם

עמ' 219

שיחה אברהם מנסה להדגיש שאלוהים, אשר שופט את כולם, חייב לעשות משפט לאנשים שחטאו. אלוהים הוא השופט, ולכן לא ייתכן שדווקא עכשיו הוא לא ישפוט.

שאלה 1 אברהם טוען שהאל יעניש את כל אנשי סדום ללא משפט אם יחליט להשמיד את כל העיר.

שאלה 2 האל מסכים עם אברהם.

שאלה 3 בפסוק כ"ו האל מרכז את דבריו.

שאלה 4 אלוהים אומר שאם יהיו חמשים צדיקים בעיר, הוא לא ישמיד אותה.

פינת לשון

פעלים שיש להם ו' היפוך" ויפנו, וילכו, ויגש. הפעלים בלשון ימינו: פנו, הלכו, ניגש ה' השאלה: האף תספה צדיק עם רשע?

הפסוק במילים שלנו : האם תהרוג את הרשע ואת הצדיק ביחד?

עמ' 220

שאלה אברהם חושש שיהיו בסדום ארבעים וחמישה צדיקים, ולא חמישים.

פינת לשון

פועל בצורה מקוצרת : ויען. הפועל בלשון ימינו : ענה.

ה' השאלה : התשחית.

עמ' 221

שאלה 1

מספר הפסוק	כד	כח	כט	ל	לא	לב
מספר הצדיקים	50	45	40	30	20	10
המספר באותיות	נ	מה	מ	ל	כ	י

שאלה 2 האל מסכים בכל אחת מן הפעמים לסלוח לעיר כולה.

שאלה 3 השיחה מסתיימת כאשר אברהם מפסיק לבקשת למחול בעבור עשרה צדיקים.

עמ' 222

שיחה עשרה אנשים הם המספר המייצג את הציבור, לכן האל לא יסלח אם יהיו פחות מעשרה

צדיקים. התלמידים יכולים לומר שלא יימצאו צדיקים חוץ מלוט.

שאלה רדיפת צדק ומשפט - אברהם מחנך את צאצאיו ללכת בדרך משפט וצדק.

חמלה - אברהם מבקש לרחם על האנשים בסדום, אשר לא חטאו.

פרק י"ט: הריסת סדום והצלת לוט

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את רשעותם של אנשי סדום ואת ניסיונם לפגוע באורחי לוט. האל מחליט להשמיד את סדום.

הרעיונות

- לוט הוא היחיד המקבל את פני האורחים המלאכים בביתו. הוא מארח אותם, אך לא מקבל עזרה מאשתו (שרי עזרה לאברהם). לוט ידע שאנשי סדום אינם אוהבים אנשים זרים.
- אנשי סדום הקיפו את בית לוט וביקשו להוציא את האורחים החוצה, כדי לפגוע בהם.
- המלאכים הכו את אנשי סדום בסנוורים וביקשו מלוט לברוח מן העיר, מפני שה' ישמיד אותה.
- השורש מ-ל-ט הוא שורש מנחה בפסוקים י"ז-כ"ב, והוא מדגיש את המהירות שבה ביקשו מלוט להימלט (מדרש שם).
- אשת לוט הפרה טאבו: היא הסתובבה לאחור. לכן היא הפכה לנציב מלח. בפרשנות חז"ל היא נענשה על-פי העיקרון מידה כנגד מידה.
- לוט ביקש להימלט אל העיר צוער אשר הייתה קרובה וקטנה, מחשש שלא יספיק לברוח.
- סיפור הפיכת סדום ועמורה מסביר את התופעות הגאולוגיות בים המלח (מקום נמוך ובו נציבי מלח).

תשובות לשאלות

המלאכים מתארחים בבית לוט

עמ' 224

פינת לשון

המילים הזהות: וירא, לקראתם, וישתחו, ארצה אפיים - פנים

ה' המגמה: ארצה. המילה ללא ה' המגמה: לארץ (אל הארץ).
ה' המגמה בפסוק א': סדומה. המילה ללא ה' המגמה: לסדום.

הפועל בפסוקים	וירא (צורה מקוצרת)	וירץ	וישתחו	ויקם
הפועל בלשון ימינו	ראה	רץ	השתחוו	קם

שאלה 1 המילה המראה שהוא התעקש: ויפצר (ביקש הרבה)

שאלה 2 לוט ידע שאנשי סדום אינם אוהבים זרים ואינם מקבלים פני אורחים, לכן הוא התעקש לארח את האורחים בביתו.

עמ' 225

שאלה 1

הציע: לישון בביתו ולרחוץ רגליהם.

עשה: ערך להם משתה ואפה מצות.

לוט פעל לבדו ולא קיבל עזרה.

שאלה 2

שאלה 3

אשתו של לוט וילדיו לא רצו לעזור לו. לכן אפשר ללמוד שלוט הוא אדם שונה מאנשי

סדום. אנשי סדום לא אהבו אנשים זרים ולכן לא רצו לארח זרים, אך לוט אירח את

שני המלאכים בביתו.

שרה עזרה לארח את האורחים, אך אשת לוט לא עזרה לבעלה.

שאלה 4

עמ' 226

שאלה 1

על-פי הפסוק היו הרבה אנשים שהקיפו את ביתו של לוט: "מנער עד זקן", "כל העם

מקצה".

אנשי סדום מבקשים להוציא החוצה את האורחים.

שאלה 2

פינת לשון

האורחים ישנו בבית ל לוט, כי לוט רצה לקיים את מצוות הכנסת האורחים.

האורחים ישנו בבית של לוט, כי לוט לא רצה שאנשי סדום יפגעו בהם.

עמ' 228

שיחה אנשי סדום לא אהבו אנשים זרים בעירם ולא רצו לארח אורחים בעיר.

אדם זר יכול לשפוט התנהגות של אנשים אחרים, מפני שהוא מגיע מבחוץ ויכול להצביע על

בעיות שאנשי העיר אינם רואים (ראייה אובייקטיבית).

כאשר אדם זר מגיע לעיר אחרת, והוא רואה מעשה חמור מאוד כמו התנכלות לאדם אחר,

הוא חייב להתערב.

עמ' 229

שאלה

אנשי סדום שברו את דלת ביתו של לוט.

המלאכים הביאו את לוט אל ביתם.

המלאכים סנוורו את אנשי סדום.

המלאכים אמרו ללוט, שהם הורסים את סדום.

עמ' 230

שאלה 1

אנשי סדום התאכזרו אל עניים. (שורה 2 "יישרף")

שאלה 2

הבת של לוט נתנה לעני מזון. (שורות 7-8)

שאלה 3

שורה 10 - הוציאו אותה להישרף.

שאלה 4

האל החליט להרוס את העיר סדום.

פינת לשון

הכצעקתה? - האל רצה לבדוק אם המצב בעיר באמת חמור כל-כך כמו שאומרת בתו של לוט.

האם באמת אנשי סדום כל כך רעים?

והוציאו אותה – הוציאוה

בריחת לוט

שאלה

לוט יצא כי האנשים אחזו בידיים שלו ושל אשתו ושל בנותיו והוציאו אותו.

פינת לשון

פעלים שיש בהם ו' היפוך וכינוי חבור: ויצאורוהו, ויניחוהו.

המילים בלשון ימינו: הוציאו אותו, הניחו אותו.

האל עמד להשמיד את סדום, לכן לוט ומשפחתו צריכים לצאת ממנה.

לוט ומשפחתו צריכים לצאת מסדום, כי האל לא רצה שלוט ימות.

סופן של הערים סדום ועמורה

עמ' 233

שאלה 1

לוט פחד לרוץ אל ההר, מפני שפחד שלא יספיק להגיע אליו.

שאלה 2

לוט רצה להגיע אל העיר הקרובה, כי היא הייתה קטנה, ולא היו בה חוטאים רבים.

שאלה 3

האל הסכים.

שאלה 4

העיר צוער נקראת בשם זה כי הייתה קרובה וקטנה.

(בפסוק כ' כתובה המילה "מצער" והפירוש שלה: כמות קטנה. הכוונה היא שבעיר

אין הרבה חוטאים ולכן היא לא תיהרס. לפי המילה "מצער" אפשר להבין מה פירוש

המילה "צוער".

פינת לשון

הילדים מכירים את המשמעות של השורש צ-ע-ר כמו בשני המשפטים הראשונים.

המשפט השלישי הוא המשפט שמשמעותו קרובה למשמעות בפסוק כ'.

הפירוש של המילה "למצער" היא "לכל הפחות", כלומר לפחות אשלח כרטיס ברכה.

אומנם אין משתמשים הרבה במילה זו במשמעות הזו, המטרה כאן היא להעלות למודעות התלמידים

את ההבנה על-פי הקשר ואת העובדה שלשורשים יכולות להיות כמה משמעויות.

עמ' 234

פינת לשון

אשתו של לוט הפכה לנציב מלח, כי היא הסתכלה לאחור בניגוד להוראה של המלאך.

שאלה 1

אנשי סדום ידעו על האורחים, מפני שאשת לוט סיפרה לכל השכונות שלה.

שאלה 2

אשת לוט ביקשה מלח בעבור האורחים וכך היא הסגירה אותם בידי אנשי סדום, לכן

הפכה לנציב מלח.

עמ' 235

שאלה

בתמונה רואים את לוט ואת בנותיו בורחים ואת אשת לוט מביטה לאחור.

מלח הארץ - כינוי לאנשים התורמים במעשיהם לחברה ולמדינה
 דוגמה: התלמיד שלנו מתנדב לעזור לאנשים רבים. הוא ממש מלח הארץ.
 נהפך לנציב מלח - עמד על מקומו ללא תזוזה, בדרך כלל מרוב תדהמה
 דוגמה: הקהל נהפך לנציב מלח כאשר הקבוצה שלהם, שהיא הקבוצה
 המובילה בעולם, נוצחה.
 זרה מלח על הפצעים - הגדיל את הכאב ואת הצער שלו
 דוגמה: הוא סובל מספיק, ולכן לא אזרה מלח על הפצעים שלו.
 אכל אותו בלי מלח - ניצח אותו בלי קושי
 דוגמה: איתמר הוא שחקן כדורעף הרבה שנים, ולכן כאשר הוא שיחק עם
 עודד, הוא אכל אותו בלי מלח.
 התלמידים יכולים לבחור להעניק את התעודה גם לאברהם וגם ללוט. כדאי
 שידונו בהכנסת האורחים לפני שהם קובעים.

פעילות קבוצתית**אברהם משקיף על סדום ועמורה**

עמ' 237

שאלה 1

אברהם ראה קיטור (אדים, עשן) עולה מן ערי הכיכר.

שאלה 2

אברהם חשב על אחיינו לוט ועל בני משפחתו והצטער שלא נמצאו עשרה צדיקים
 בסדום.
 התלמידים יכולים לכתוב: "אוי, כמה נורא המראָה!", "חבל שלוט נמצא שם!"
 וכדומה.

עמ' 238

שאלה

לוט ניצל בזכות אברהם, ולכן הוא מוזכר בפסוק כ"ט.
 אלוהים משחית את הערים, הוא זוכר את אברהם ואת תכונותיו, ומאחר שלוט הוא
 מהמשפחה שלו, הוא מציל את לוט.
 הוחלט שלא לכתוב בספר את פסוקים ל'–ל"ו בגלל המתואר שם. לכן מובא משפט כללי ואחריו
 מובאים שני הפסוקים של סוף הפרק.

פינת לשון

להאיץ – לזרז; לנוס- להימלט (לברוח); להתמהמה – להתעכב; להמטיר - להטיל כמות גדולה (כמו
 מטר, גשם); להשקיף - לצפות מרחוק

פרק כ': אברהם ושרה בעיר גרר

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את הצלתה של שרי מידי אבימלך מלך גרר.

הרעיונות

- 1) כמו בפרק י"ב גם כאן אברהם מספר כי שרה היא אחותו, והיא נלקחה לבית אבימלך. בניגוד לפרק י"ב, מצוין כי אבימלך לא קרב אל שרה.
- 2) האל עצר את הילודה בבית אבימלך, התגלה לאבימלך בחלום וציווה עליו להחזיר את שרה לאברהם.
- 3) אברהם טען כי שרה היא אכן בת אביו אך לא בת אימו, כלומר היא קרובת משפחתו.
- 4) אבימלך נתן פיצוי כספי לאברהם ולשרה בשל עוגמת הנפש.
- 5) אברהם מתואר כנביא, היינו שליח האל. הוא מתפלל בעבור אבימלך, והעונש מוסר.

לקיחת שרה אל בית אבימלך

שאלה 1 אברהם ושרה נסעו מאלוני ממרא.

שאלה 2 הם עברו אל גרר.

שיחה הסיפור מזכיר את ירידת אברם ושרי למצרים. גם בסיפור זה ביקש אברהם משרה להגיד כי היא אחותו.

שאלה 3 שרה נלקחה אל בית אבימלך.

עמ' 240

פינת לשון

ויאמר	ויגור	וישב	וייסע	פְּעָלִים הַשִּׁיבִּים לְאַבְרָהָם
אמר	גר	יָשַׁב	נָסַע	לְשׁוֹן זְמִינִי
		וַיִּיקַח	וַיִּשְׁלַח	פְּעָלִים הַשִּׁיבִּים לְאַבְיִמֶלֶךְ
		לָקַח	שָׁלַח	לְשׁוֹן זְמִינִי

החלום של אבימלך

עמ' 241

שאלה 1 האל אמר לאבימלך כי שרה היא אשת אברהם.

שאלה 2 אבימלך טען כי פעל בתום ולא ידע כי שרה היא אשת אברהם.

שאלה 3 אבימלך חייב להשיב את שרה לאברהם בעלה.

פינת לשון

האל כועס על אבימלך, **כי** לקח לאישה את אשתו של אברהם.

אבימלך מתרחק משרה, **כי** הבין שהיא נשואה.

האל יודע שאבימלך לא עשה את המעשה בכוונה, **לכן** מוכן שלא להעניש אותו אם יחזיר את שרה לאברהם.

עמ' 242

שאלה

אנשי אבימלך פחדו מן העונש של האל על לקיחת שרה אשת אברהם.

ויכוח בין אבימלך לאברהם

עמ' 243

שאלה 1

אבימלך כועס, מפני שאברהם לא סיפר לו את כל המידע.

שאלה 2

אברהם ראה כי אנשי העיר גרר אינם מוסריים ואינם אנשים טובים, ולכן הם עלולים

להרוג אותו.

פינת לשון

יונתן טעה בחשוב.

אני לא טעיתי, אלא צדקתי.

המשפחה שלי תעתה ביער.

לאפרת לא היו בכלל טעויות.

אברהם ואבימלך מתפייסים

שיחה שרה יכולה לסלוח לאבימלך, מפני שאבימלך לא פעל בכוונה ולא היה בידו כל המידע.

התלמידים יכולים להגיד שלפעמים כאשר מעליבים מישהו, הנפש שלו נפגעת, ואין לזה מחיר

כספי. כסף לא יכול לפצות על פגיעה בלב.

עמ' 245

שאלה 1

אבימלך קיים את שני התנאים: הוא החזיר את שרה לאברהם ונתן להם פיצוי כספי.

שאלה 2

אברהם התפלל בעבור אבימלך לפי פסוק י"ז.

שאלה 3

האל הפסיק את העונש לפי פסוק י"ז.

פרק כ"א: לידת יצחק וגירוש הגר וישמעאל

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את גירושו של ישמעאל מבית אברהם לאחר לידת יצחק.

הרעיונות

- 1) שרה ביקשה לגרש את ישמעאל, מפני שחששה שישמעאל יתחלק עם יצחק בירושה.
- 2) ישמעאל מכונה בכינויים שונים המדגישים את יחס הדמויות אליו: בני, בן האמה, הנער. הכינוי "בני" מדגיש את הקשר ההדוק בין אברהם לישמעאל, הכינוי "בן האומה" מדגיש את מעמדו הנמוך בבית אברהם, והכינוי "הנער" מדגיש את גילו הצעיר ואולי מבטא רגש של אמפתיה.
- 3) מלאך האל מציל שוב את הגר ואת ישמעאל ומספר לה שוב על הבטחת האל להפוך את ישמעאל לאב להמון עמים.
- 4) ישמעאל חי במדבר והיה רובה קשת. סיפור זה מסביר את חיי צאצאיו במדבר והיותם מיומנים בכלי נשק.
- 5) אברהם ואבימלך כורתים ברית ביניהם וקוראים למקום שבו כרתו ברית, "באר שבע" על שם שבע הכבשות שנתן אברהם לאבימלך.

תשובות לשאלות

לידת יצחק

שאלה	שרה ילדה בן כעבור שנה מביקור האורחים.
עמ' 247	
שאלה 1	תעודת זהות
	שם הילד: יצחק
	שם האב: אברהם
	שם האם: שרה
	ארץ לידה: כנען
שאלה 2	אברהם קיים את מצוות ברית המילה, לפי פסוק ד'.
עמ' 248	
שאלה 1	שרה חששה שישמעאל יתחלק בירושה עם יצחק.
שאלה 2	החשש של שרה מוצדק כי ישמעאל היה בנו של אברהם.
	התלמידים יכולים לציין שבדרך כלל יש במשפחה כמה ילדים, והכול מתחלק ביניהם.
עמ' 249	
שאלה 1	לפי רש"י, שרה ראתה שישמעאל רב עם יצחק בעניין הירושה.
שאלה 2	שרה מבקשת מאברהם לגרש את הגר ואת ישמעאל.
שאלה 3	ההסבר של שרה הוא שהיא לא רוצה שישמעאל ויצחק יתחלקו בירושה.
עמ' 250	
שאלה 1	דברי שרה היו רעים בעיני אברהם.
שאלה 2	האל אמר על אברהם לפעול על-פי דברי שרה.
שאלה 3	האל מבטיח שהוא יברך גם את ישמעאל, וישמעאל יהיה אב לעם גדול.

שאלה 4

הנער - מדגיש את גילו הצעיר, הביטוי מביע התייחסות אוהבת, נעימה.
 בן האמה - בעיני שרה ישמעאל הוא בנה של אמתה הגר, הכינוי מדגיש את מעמדו
 נמוך ומביע זלזול.

שאלה 5

אפשר ללמוד שאברהם אוהב את ישמעאל ודואג לו, מפני שישמעאל הוא בנו.

גירוש הגר וישמעאל**שאלה**

אברהם נתן להם מים ולחם.

שיחה

הפועל "לגרש" חזק יותר, קשה יותר, מהפועל "לשלוח".
 התלמידים יכולים לומר שהדרישה של שרה נבעה מכעס, ואילו הפעולה של אברהם
 הייתה מלווה בדאגה ובאכפתיות.

עמ' 252**שאלה 1**

שני הביטויים: "ותתע במדבר", "ויכולו המים".
 אפשר להזכר בפירוש של הפועל "ותתע" בעמוד 243. לפועל יש ו' היפוך, והוא מובא
 בצורה מקוצרת משום שהשורש שלו נגמר באות ה' (ת-ע-ה/י).
 את הפועל "ויכולו" למדו התלמידים בעמ' 31 ובעמ' 203, ועכשיו הם פוגשים אותו
 שוב.

שאלה 2

הגר השליכה את ישמעאל מתחת לאחד השיחים והתרחקה.

שאלה 3

הסיבה למעשה של הגר היא שהיא לא רצתה לראות במות הילד.

פינת לשון

הפירוש המתאים למשפט בדוגמה הוא פירוש 1.
 טווח ראייה: האזור שאפשר לראות בעין. התלמיד נמצא בטוח הראייה של המורה.
 טווח שמיעה: האזור שאפשר לשמוע באוזניים. התלמידים דיברו בטווח שמיעה מיעל, והיא שמעה את
 כל הרכילות עליה.
 טווח ארוך: זמן ממושך, עתיד רחוק, מרחק רב. אין טעם לתכנן עכשיו תוכניות לטווח ארוך, כי המצב
 משתנה כל הזמן.
 טווח קצר: זמן קצר, עתיד קרוב, מרחק קצר. המורה שלנו עזבה, ולא ברור מתי תשוב. בינתיים חשבו
 על פתרון לטווח הקצר והביאו לנו מורה שאינה מלמדת בבית הספר שלנו.
 החיילים ירו חיצים במלחמה כמטחוני קשת.

הצלת הגר וישמעאל**שאלה 1**

המלאך מצווה על הגר להחזיק את ידו של ישמעאל.

שאלה 2

המלאך מבטיח כי ישמעאל יהיה אב לעם גדול.

עמ' 255**פינת לשון**

הפעל	ויפקח	ותרא	ותלך	ותמלא	ותשק	ויגדל	וישב
	(צורה מקוצרת)	(צורה מקוצרת)			(צורה מקוצרת)		
לְשׁוֹן יְמִינוֹ	פקח	ראתה	הלכה	מילאה	השקתה	גדל	ישב

- שאלה 1** ישמעאל ישב במדבר והפך ליורה מיומן בקשת. הוא התחתן עם אישה ממצרים.
- שאלה 2** ישמעאל הרגיש חופשי במדבר ללא ריסון. הוא היה אדם חזק, כי קשה מאוד להתגורר במדבר.
- התלמידים יכולים לכתוב: "איזה כיף לי!", "כל השטח הזה שלי!", "הכול כל-כך גדול!", "אני חופשי!" וכדומה.
- אברהם ואבימלך**
- שיחה** החסד הוא אולי הפיצוי שנתן אבימלך לאברהם או החזרתה של שרה לאברהם. אפשר לומר שלא בטוח שהמעשה של אבימלך הוא מעשה חסד, כי הוא לא החזיר את שרה בתחושת נדיבות וטוב לב, אלא משום שהבין שהוא לא היה אמור לקחת אותה בכלל. עם זאת הוא יכול היה לטעון ששיקרו לו, ולהעניש את אברהם ואת שרה, והוא לא עשה זאת.
- שאלה 1** אברהם טוען כי עבדי אבימלך גזלו ממנו באר מים.
- שאלה 2** באר מים בעולם העתיק היא המקום שבו אגרו את המים. בלי בארות המים לא ייתכנו חיים.
- עמ' 257**
- שאלה** אבימלך: אנא כרות עימי ברית.
- אברהם: אבל קודם כול אני צריך להגיד לך שאני כועס, משום שמישהו מעבדיך גזל ממני באר.
- אבימלך: אני לא יודע מי עשה את זה.
- הברית בין אברהם לאבימלך**
- שאלה 1** הסימן לברית: אברהם נתן לאבימלך שבע כבשות.
- שאלה 2** היה צורך בסימן, כדי שכולם יזכרו את הברית ויכבדו אותה.
- עמ' 259**
- שאלה** השם "באר שבע" קשור בשבע הכבשות שנתן אברהם לאבימלך ובשבע הבארות שחפר במקום.
- עמ' 260**
- ארץ ישראל שלי** השיר נכתב בשנת 1978 לרגל מלאות שלושים שנה למדינת ישראל, ומסופר בו על התרומה ועל העשייה המשותפת של היחיד ושל החברה הארץ. הרעיון שהארץ נבנתה בשיתוף פעולה עובר לאורך השיר כחוט השני. השאלה היא "מי בנה ומי נטע?" והתשובה היא "כולנו ביחד". כאשר פועלו של כל יחיד מתואר באמצעות פועל בצורת מדבר ("אני בניתי", "אני סללתי"), בסופו של דבר התוצאה היא משותפת: "יש לנו".
- דתיה בן-דור**, כותבת השיר, היא סופרת, תסריטאית, מחזאית, משוררת ומלחינה לילדים. נולדה בשנת 1944.
- רוב הילדים מכירים את שיריה "מי שטוב לו שמח" ו-"אני תמיד נשאר אני".
- עמ' 262**
- שאלה 1** הפעולות בשיר: בניתי, נטעתי, סללתי, חיברתי
- שאלה 2** בניתי בית, גשר; נטעתי עץ; סללתי כביש; חיברתי שיר

פרק כ"ב: עקדת יצחק

היסוד המארגן

הסיפור מתאר את הניסיון הקשה שניסה האל את אברהם. האל ציווה על אברהם להקריב את בנו יחידו, את יצחק.

הרעיונות

- 1) הצו לאברהם מנוסח בדומה לצו בבראשית י"ב. בשני הצווים מופיע הצירוף "לך לך", ובשניהם הצו מנוסח בהדרגה. בבראשית י"ב ויתר אברהם על עברו, ואילו בבראשית כ"ב הוא מוכן לוותר על עתידו.
- 2) הניסיון הוא בעבור אברהם, ולא בעבור האל. לאחר העקדה יגיע אברהם לדרגה הגבוהה ביותר של אמונה באל, אמונה שאין בה צורך בהבטחה או בגמול מן האל.
- 3) אברהם הזדרז למלא אחר הצו: הוא השכים בבוקר והכין בעצמו את החמור לקראת היציאה.
- 4) מקומה של ארץ המוריה אינו ידוע. בדברי הימים מזוהה הר המוריה עם ההר שעליו בנה שלמה את בית המקדש.
- 5) הסיפור אינו מתאר את הרגשות של אברהם ושל יצחק במשך שלושת ימי המסע.
- 6) אברהם ויצחק עולים אל ההר. אברהם מחזיק את המאכלת ואת הלפיד, המרמזים על היותו המקריב, ויצחק נושא את העצים, המרמזים על היותו הקורבן.
- 7) המילים המנחות בפרק הן "הינני", "המקום", "ראה".
- 8) אברהם ויצחק מכנים זה את זה "אב" ו"בן", ובכך מתבטאות הקרבה והאהבה ביניהם.
- 9) אברהם הקריב את האיל במקומו של יצחק. מלאך האל מוסיף להבטחתו לאברהם גם שבועה לקיים אותה.
- 10) המקום נקרא "הר ה'" בעקבות סיפור העקדה.

תשובות לשאלות

הציווי של האל לאברהם

עמ' 263

שאלה

פרק כ"ב פסוקים א'-ב'	פרק י"ב פסוקים א'-ב'	
קח נא... ולך לך	לך לך	צורת הציווי
האל לא אמר מאין לצאת	מארצו וממולדתו ומבית אביו	מאין יצא אברהם?
אל ארץ המוריה	אל הארץ אשר אראך	לאן ילך אברהם?

עמ' 264

שיחה האל רצה לבדוק עד כמה אברהם מאמין בו ואם הוא מוכן להקריב את בנו. האל ידע שאברהם יעמוד בניסיון, והניסיון נועד לאברהם. שרה אינה נזכרת, מפני שה' ניסה את אברהם.

- עמ' 265**
- שאלה 1** אברהם הכין את החמור לקראת המסע וחתך עצים למזבח.
- שאלה 2** אברהם הלך שלושה ימים.
- שאלה 3** אברהם חושב כמה קשה לו למלא אחר הצו. יצחק אינו מבין לאן הם הולכים הילדים יכולים לכתוב: "קשה לי!", "אני עייף!", "לאן הולכים?" וכדומה.
- העלייה להר המוריה**
- עמ' 266**
- שאלה 1** יצחק החזיק את עצי העולה.
- שאלה 2** אברהם החזיק לפיד אש ומאכלת.
- שיחה** המילים "וילכו שניהם יחדיו" מבטאות רגשות חזקים כלפי אברם ויצחק ההולכים יחד לעשות משהו, כשאחד לא יודע מהו, והאחר יודע שהוא קשה כל-כך.
- עמ' 267**
- שאלה** אברהם ויצחק מכנים זה את זה "אבי", ו"בני".
- שיחה 1** הכינויים "אב" ו"בן" מדגישים את הקרבה בין אברהם ליצחק. יצחק אינו יודע היכן הקורבן, ואברהם אינו עונה תשובה ישירה ואומר כי האל יבחר את הקורבן. המשפט "וילכו שניהם יחדיו" מדגיש את הנאמנות ואת האמון של שניהם זה כלפי זה.
- שיחה 2** אברהם מכין את המזבח ועושה פעולות לקראת הקרבת הקורבן.
- בואו של המלאך**
- שאלה 1** הביטוי "נער" מדגיש את גילו הצעיר של יצחק, והוא ביטוי אוהב.
- שאלה 2** אברהם מרגיש כעס, אמונה, פחד. אברהם מאמין באל, אך מפחד להקריב את בנו וכועס על עצמו.
- עמ' 269**
- שיחה 1** האל ידע כי אברהם מאמין בו, הניסיון הוא לאברהם. המטרה היא שהוא יבין את גודל האמונה שלו באלוהים. הוא מאמין באלוהים עד כדי מוכנות להקריב את בנו.
- שיחה 2** אברהם יכול לנסות ללמד את עמי האזור כי קורבן זה אינו ראוי ורצוי לאל ואין בו תועלת. קורבן אדם הוא רצח, ואברהם מלמד את עמי העולם אמת מידה מוסרית. אפשר לטעון שאברהם יצליח להשפיע על עמי כנען ולשמש להם דוגמה כאדם מוסרי ולהפוך אותם למוסריים יותר.
- עמ' 270**
- שאלה** הצאצאים יהיו רבים כמו כוכבי השמים וכמו החול אשר על שפת הים.
- שיחה** הילדים יכולים לומר שהסיפור קשה, שהם לא מבינים איך אב יכול לחשוב להרוג את הבן שלו. ייתכן שהם הרגישו פחד. הם בוודאי שמחים שבסוף של דבר המעשה לא בוצע, והמלאך הציל את יצחק.
- עמ' 272**
- שאלה** אפשר לקרוא לפרשה "לידתו של יצחק והעקדה" או "יצחק".

פרק כ"ג: מערת המכפלה

היסוד המארגן

הסיפור מדגיש כי אברהם קנה בכסף מלא את מערת המכפלה, ולכן הוא הבעלים החוקיים של המקום.

הרעיונות

- 1) אברהם רכש את מערת המכפלה בכסף מלא (400 שקלים הוא סכום עתק באותה תקופה) לעיני באי שער העיר ואנשי חת.
- 2) המשא ומתן עם אנשי חת כולל מונחים משפטיים כמו תיאור מפורט של השטח אשר נקנה, ציון הסכום.
- 3) בסיפור נזכרים גופים משפטיים וחברתיים של החיתים, שבסמכותם למכור את האדמות כמו: "באי שער העיר", "עם הארץ".
- 4) שני הצדדים מכבדים זה את זה, אברהם משתחוה לפני עם הארץ, והם מכנים אותו נשיא.

מות שרה

עמ' 273

שאלה 1

שרה הייתה בת 127 שנים במותה.

שאלה 2

היא מתה בקריית ארבע.

שאלה 3

דברי הספד לשרה

שרה אשתי היקרה, אהבתי אותך כל חיי. ליווית אותי מעזיבת מולדתי ועלייתי לארץ וכל הנדודים בארץ כנען. למרות כל הקשיים המשכת איתי באהבה. נולד לנו בן לאחר הרבה שנים וזה שימח אותך מאוד.

משא ומתן בין אברהם לבין עפרון החיתי

עמ' 274

שאלה 1

הפירוש המתאים למילה גר הוא פירוש 2, אדם זר.

שאלה 2

אברהם הוא תושב בכנען, כלומר הוא יושב בכנען בקביעות.

עמ' 275

שאלה

התשובה הראשונה נכונה.

פינת לשון

ויקם – קם ; וידבר - דיבר

עמ' 276

שאלה

דוגמה 1 : אברהם משתחוה בפני עם הארץ ;

דוגמה 2 : הם מכנים את אברהם "נשיא".

עמ' 276

פינת לשון

שם עצם : שדהו - השדה שלו

פועל : יתננה - ייתן אותה

שאלה 1

עפרון מסכים לתת לאברהם לקבור את שרה בחינם.

שאלה 2 עפרון אינו מסכים למכור את מערת המכפלה.

שאלה 3 אברהם משתחוה בפני עם הארץ.

עמ' 277

פינת לשון

הצורה המקוצרת: ויען; הצורה הארוכה: ויענה; הצורה בלשון ימינו: ענה.

שיחה אברהם רצה להפוך לבעלים החוקי של המקום ולקבור שם את שאר בני משפחתו בבוא העת.

כאשר משלמים כסף בעבור משהו, הדבר הופך להיות שלנו באופן מוחשי, באמת.

שאלה לפי עפרון, המקום שווה 400 שקל כסף.

פינת לשון

הפועל שיש לו כינוי חבור: שמעני; הפירוק של הפועל: שמע אותי.

עמ' 279

שאלה 1 העדים הם בני חת באי שער העיר.

שאלה 2 העדים הם ההוכחה לקיום החוזה.

עמ' 280

שאלה

הסכם קנייה ומכירה

בין המוכר: **עפרון החיתי**

לבין הקונה: **אברהם**

משום שהמוכר מעוניין לקנות את **מערת המכפלה**,

והמוכר מסכים למכור את **מערת המכפלה**,

ישלם הקונה למוכר סכום של **400 שקלים**

בעבור **קבורת שרה**.

הקונה מצהיר שהוא ראה את המקום, והמקום מתאים למטרה שלו, והמוכר מתחייב

למסור את המקום באופן מידי.

קונה - אברהם מוכר - עפרון החיתי

עדים: באי שער העיר

עמ' 281

פעילות בקבוצות

אפשר להנחות את התלמידים להיזכר בקנייה שהוריהם מבצעים בחנות,

למשל כאשר מבקשים הנחה. יש להנחות אותם להיזכר בטון הדיבור של המוכרים

בחנות ובטון הדיבור של הקונים וכדומה.

מה למדנו בספר?

מאפיינים לשוניים

עמ' 282

1	א	וַיִּקַּח אֵתְמָר אֶת בִּתּוֹ רוּמִי, וַיִּסְעוּ שְׁנֵיהֶם אֵילָתָה.
2	ב	וַיִּגְיעוּ אָבָא אֵתְמָר אֶת בִּתּוֹ רוּמִי קַנְיוֹנָה.
3	ג	וַתִּבְקֹשׁ רוּמִי מֵאֲבִיהָ גְלִידַת שׁוּקוּלָד וְגַם וּפֶל בְּלָגִי.
4	ד	אָךְ יָתֵן לָהּ אָבִיהָ אָךְ גְּלִידַת שׁוּקוּלָד.
5	ה	וַתֹּאכַל רוּמִי אֶת גְּלִידַתָּהּ בְּהִנָּאָה.
6	ו	וַיִּשְׁאַל אָבָא אֵתְמָר אֶת בִּתּוֹ: "הֲטַעִים לָךְ?"
7	ז	וַתַּעַן רוּמִי: "טַעִים!"
8	ח	וַיִּשֶׁת אָבִיהָ מִלֶּקֶת שִׁיקָה.
9	ט	וַיֹּאמֶר אָבִיהָ: "אֲנִי שׁוֹתָה אֶת הַמִּילָק שִׁיקָה הֲטַעִים בְּיוֹתֵר בְּעוֹלָם!"
10	י	וַתֹּאמֶר רוּמִי לְאָבִיהָ: בּוֹא לְקָרוּסְלָה.
11	יא	וַיִּקְחָהּ אָבִיהָ אֶל הַקָּרוּסְלָה. וַתִּשְׂמַח.

- (1) המספור בטקסט.
- (2) ויגיעו אבא איתמר את (=עם) בתו רומי קניונה. (שורה 2)
- (3) אך (=רק) גלידת שוקולד (שורה 4)
- (4) הטעים לך? (שורה 6)
- (5) ותען = ענתה (שורה 7); וישת = שתה (שורה 8) – שתי אלה צורות מקוצרות.
- (6) וייקח = לקח (שורה 1); וייסעו = נסעו (שורה 1); ויגיעו = הגיעו (שורה 2);
- (7) ותבקש = ביקשה (שורה 3); ותאכל = אכלה (שורה 5); ושאל = שאל (שורה 6)
- (8) גלידתה = הגלידה שלה (שורה 5); הבת שלו (שורה 1);
- (9) אביה = אבא שלה (שורות 3, 4, 8, 9, 10, 11)
- (10) ויקחה - הוא לקח אותה (שורה 11)
- (11) אילתה = לאילת (שורה 1); קניונה = אל הקניון (שורה 2)
- (12) איתמר לקח את קומי הבת שלו, ושניהם נסעו לאילת. איתמר ורומי הגיעו לקניון.
- (13) רומי ביקשה מאבא שלה גלידת שוקולד וגם ופל בלגי.
- (14) אבל אבא שלה נתן לה רק גלידת שוקולד.
- (15) רומי אכלה את הגלידה שלה בהנאה.
- (16) אבא איתמר שאל את הבת שלו: "זה טעים לך?"
- (17) רומי ענתה: "טעים!"
- (18) אבא שלה שתה מיל שייק.
- (19) אבא אמר: "אני שותה את המילק שייק הכי טעים בעולם!"
- (20) רומי אמרה לאבא שלה: "בוא לקרוסלה."
- (21) אבא שלה לקח אותה לקרוסלה, והיא שמחה.

- 1) כל המשפחה סעדה ביחד בליל הסדר. סבא אמר: "אתם יודעים, יואב נצח בטניס. הוא שחקן מעלה. תמיד ידעתי שהוא יצליח. אני בטוח שהוא יגיע רחוק." יואב היה נבוך ואמר לסבא: "די..."
אין אומרים את שבחו של אדם בפניו
- 2) כפי שר הוא שמע את הבשורה הוא התפלא כל-כך ולכן קפא על מקומו ולא יכול היה לזוז.
הפך לנציב מלח
- 3) עדי נכשלה בשלושה מבחנים בחשבון. היא הרגישה שהיא מאכזבת את ההורים שלה, אבל בעקר את עצמה. לכן היא למדה קשה מאוד. היא לא יצאה עם חברות, אלא ישבה ותרגלה עוד ועוד.
ובמבחן הרביעי היא קבלה 98. בזיעת אפיים
- 4) מועצת התלמידים הציעה למנהלת, שבכל יום ששי ילבשו התלמידים בגדים שירצו, ולא תלבשת אחידה. המנהלת לא הסכימה. היא חוששת שאם כל אחד ילבש מה שהוא רוצה, לא תהיה צניעות. בסופו של דבר החלט שבימי ששי לא תהיה תלבשת אחידה, אבל יפרסמו כללים לגבי הפרטים שמתר ללבש. **הגיעו לעמק השווה**
- 5) דביר ציר ציור, ואחיו הקטן נגש אליו, לקח את אחד הצבעים וקשקש על הציור. דביר פעס כל-כך. אמא הסבירה לדביר שזה לא היה בכונה, אבל דביר המשיך בכעסו. אחר-כך כשאחיו ציר ציור נגש אליו דביר וקרע את הדף. **מידה כנגד מידה**
- 6) רונית, את כל הזמן צוחקת עלי. אני לא מוכן לסבל את זה יותר. **הגדישה את הסאה**
- 7) רן גנב מסטיק מהמפלת, ומאז כל הזמן מזכירים לו רק את המעשה הזה, כאלו אין בו תכונות חיוביות, וכאלו הוא מעולם לא עשה דברים טובים. רק את הדבר הזה זוכרים לו. **אות קין**
- 8) דניאל שמעה שאחד הילדים בכתה המקבילה מתקשה מאוד בלמודים. על-פי השמועות, יש לו ציונים נמוכים, והוא עדין לא יודע לקרוא. היא החליטה לבדוק אם הדבר נכון, והמצב של התלמיד באמת חמור כל-כך, כדי שתפנה אליו ותציע את עזרתה. **הכצעקתה**
- 9) דביר אוהב מאוד פדורגל. הוא מכיר את כל השחקנים של הקבוצה שהוא אוהד, הוא מתאם מפגשי אוהדים, ולפני כל משחק הוא וחבריו הקרובים מכינים שלטים. הוא כל הזמן מתכתב עם האוהדים – הקטנים והגדולים – ומתעדכן מתי המשחקים הבאים ואיפה, וגם מעדכן מתי ואיפה נפגשים כדי להתחיל לעודד. **ידו בכל ויד כול בו**
- 10) אראל אוהב מאוד להרכיב תצרפים. הוא אוהב בעקר תצרף תלת-ממד. הרבה פעמים, כשהוא מתחיל להרכיב תצרף חדש, הוא מבקש שהדודה שלו תרכיב אתו. **טובים השניים מן האחד**
- 11) סבא וסבתא היו בטיול מסביב לעולם. כשהם חזרו, הם ראו שהנכדים שלהם עדין הולכים לאותם חוגים, צופים באותן סדרות בטלוויזיה, לומדים למבחנים כשצריך, ועוזרים לאמא שלהם רק כשהיא ממש-ממש דורשת. **אין חדש תחת השמש**
- 12) המורה שאלה את אראל: "האם הבנת את הפרק?" אראל ענה: "כן, הבנתי הכל." **ברור כשמש**

המאור הגדול והמאור הקטן והכוכבים	נבראנו ביום הרביעי, ותפקידנו להאיר על הארץ.
האדם	נבראתי ביום הששי, ותפקידי לשלט על בעלי החיים.
עץ החיים	מי שאוכל מפרותי יזכה בחי נצח.
הנחש	גרמתי לאשה לאכל מפרי עץ הדעת.
קין	אחי הצעיר הוא הבל, ואני עובד אדמה.
נוח	בניתי תבה, והכנסתי לתוכה זוגות של בעלי חיים.
אורט	אני החר ששליו נמצאה תבת נח לאחר המבול.
קשת בענן	אני מופיעה בענן ומסמנת את הברית בין האל לבין נח ובניו.
דרך המלך	בדרכי הגיעו ארבעת מלכי המזרח אל הארץ, והיא הייתה אחת הדרכים החשובות.
תרח	אני אביו של אברם.
אברם	עליתי אל ארץ כנען בגיל שבעים וחמש.
לוט	התישבותי עם הצאן שלי בעיר סדום בנהר הירדן.
מלכי צדק	אני הוא מלך העיר שלם (ירושלים) וכהן לאל עליון.
ברית בין הבתרים	אני הברית שבה עברו תנור עשן ולפיד אש בין בתרים.
הגר	אני אמו של ישמעאל.
ברית מילה	אני הברית שבה עורכים טקס לתינוק בן שמונה ימים.
שרה	צחקתי באהל פאשר בשרו לי על הולדת בני.
אשת לוט	הסתכלתי לאחור, והפכתי לנציב מלח.
אבימלך	כרתי ברית עם אברהם בבאר שבע.
עפרון החיתי	מכרתי לאברהם את מערת המכפלה.